



ЕНЕРГЕТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ПІДСУМКИ 2016 РОКУ

- газований сектор • нафта і нафтопродукти
- вугілля • ринок електроенергії • енергоефективність
- тарифоутворення в секторі комунальних послуг

за сприяння



2017

Над матеріалом працювали:

Катерина Маркевич (автор-укладач)

Алла Чернова (керівник редакційно-видавничого відділу – редактор)

Ганна Пашкова (редактор-коректор)

Тетяна Овсяник (дизайнер-макетувальник)

У цьому виданні міститься комплексний аналіз функціонування енергетичної галузі України у 2016р. Так, зокрема наведено фактичні показники роботи галузі за секторами – газ, нафта та нафтопродукти, вугілля, електроенергія, – та їх порівняння з 2015р. Узагальнено підсумки роботи кожного сектору з визначенням здобутків, прорахунків і втрачених можливостей, а також вказано основні законодавчі ініціативи як ухвалені, так і ті, що знаходяться у стані проектів.

Окремий розділ видання присвячено питанню енергоефективності, оскільки впродовж останніх двох років питання енергозбереження та ощадливого використання енергетичних ресурсів в Україні набуло надзвичайної актуальності. Враховуючи важливість забезпечення населення якісними та доступними житлово-комунальними послугами, в окремому розділі проаналізовано питання тарифоутворення у секторі житлово-комунальних послуг.

Комплексний аналіз стану і проблем розвитку вітчизняної енергетичної галузі Центром Разумкова видається вдруге і може бути використано під час розробки рекомендацій з підвищення ефективності державної політики у сфері енергетики.

This publication provides a comprehensive analysis of Ukraine's energy industry in 2016. It outlines the key performance indicators by sector – gas, oil and petroleum products, coal, electricity – and their comparison with 2015. Performance of each sector, including achievements, failures and missed opportunities and basic legislative initiatives (both approved and under review) have been reviewed.

A separate chapter is devoted to the issue of energy efficiency, since in the last two years energy conservation and efficient energy use have become extremely urgent matters in Ukraine. Given the importance of providing the population with qualitative and affordable utility services, a separate chapter analyses the issue of tariff setting in the housing and communal services sector.

This comprehensive analysis of the current state and problems in developing a national energy industry published by the Razumkov Centre could be used for recommendations to improve state policy in the field of energy.

Адреса Центру Разумкова: 01015, Київ, вул. Лаврська, 16, 2 поверх

Тел.: (044) 201-11-98

Факс.: (044) 201-11-99

Веб-сторінка: www.razumkov.org.ua

ISBN 978-966-2050-03-5

© Центр Разумкова, 2017

© Видавництво “Заповіт”, 2017

З М І С Т

ВСТУП	5
ГАЗОВИЙ СЕКТОР	7
Видобуток природного газу	7
Закупівлі природного газу	13
Споживання природного газу	19
Транзит природного газу територією України	21
Зберігання природного газу	25
Ціноутворення на ринку природного газу	27
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	29
Висновки	38
РИНОК НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ	39
Видобуток нафти	39
Виробництво нафтопродуктів	42
Закупівлі нафти та нафтопродуктів	44
Споживання нафтопродуктів	47
Карта “Споживання окремих видів продуктів перероблення нафти за регіонами у 2014-2015рр.”	48
Транзит нафти та нафтопродуктів територією України	50
Ціноутворення на ринку нафтопродуктів	51
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	53
Висновки	56
ВУГІЛЬНИЙ СЕКТОР	57
Видобуток вугілля	57
Закупівлі вугілля	60
Запаси вугілля та його споживання	63
Ціноутворення на ринку вугілля	65
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	68
Висновки	71

З М І С Т

(продовження)

РИНОК ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ	72
Виробництво електроенергії	72
Споживання електроенергії	85
Експорт/імпорт електроенергії	87
Ціноутворення на ринку електроенергії	92
Приватизація: результати 2016р. та плани на 2017р.	94
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	98
Висновки	108
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ	110
Енергоефективність: основні пріоритети	110
Державна підтримка заходів з енергоефективності	113
Карта “Обласний розподіл загального обсягу виданих кредитів на придбання “негазових” котлів, енергоефективного обладнання/матеріалів для фізичних осіб, ОСББ та ЖБК”	115
Фонд енергоефективності	118
Міжнародна підтримка проектів з енергоефективності	119
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	123
Висновки	132
ТАРИФООУТВОРЕННЯ В СЕКТОРІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ	133
Тарифи на газ, опалення та воду	133
Карта “Тарифи на централізоване опалення та постачання гарячої води у 2016р.”	138
Тарифи на електроенергію	141
Оплата населенням житлово-комунальних послуг	144
Результати надання субсидій	147
Карта “Рівень зайнятості, середньомісячної заробітної плати та оплати за надані житлово-комунальні послуги у 2016р.”	148
Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи	155
Висновки	158
ВИСНОВКИ	159

Три роки тому Україна стала об'єктом російської агресії, яка вкрай дестабілізувала зовнішньополітичну ситуацію і змінила порядок денний практично в усіх сферах життєдіяльності міжнародної спільноти та особливо самої України, яка виявилася повністю не готовою до такого розвитку подій. На цей період Україна вже була у непростому стані: інституційна слабкість, неналежна якість державного управління, криза у відносинах влада-суспільство. На ці недоліки нашарувалися наслідки військового конфлікту: людські жертви, втрата активів в анексованому Криму та на окупованій частині Донбасу, розрив традиційних коопераційних зв'язків і мереж постачання, – що призвело до стрімкого падіння економіки, зниження рівня життя населення, загострення проблем національної безпеки загалом та енергетичної зокрема.

Останні роки виявилися складними для української енергетики. На її стан найбільшою мірою вплинули: (1) руйнування інфраструктури нафтогазової і вугільної промисловості; (2) висока залежність від російських постачальників (атомна енергетика), а також дефіцит окремих видів енергоресурсів, у т.ч. антрацитових марок вугілля і проблеми з його поставками, що впливає на безперерйність роботи вітчизняних ТЕС зокрема та Об'єднаної енергетичної системи України загалом; (3) недостатня готовність до диверсифікації постачань окремих видів енергоресурсів (ядерного палива, вугілля) за умов високої волатильності цін на світових ринках; (4) високий рівень монополізації окремих функціональних і регіональних сегментів енергетичного ринку України; (5) неготовність промисловості і споживчого ринку до зростання цін на енергоресурси, що спричиняє зниження рентабельності енергетичних галузей та зумовлює зростання соціально-політичної напруженості.

Попри ряд складнощів і негараздів, які спіткали Україну, у 2015-2016рр. вітчизняна енергетика розвивалася, хоча й не швидкими темпами, поступово інтегруючись у єдиний європейський ринок. Головними питаннями порядку денного-2016 були: забезпеченість енергетичними ресурсами власного видобутку, баланс експорту/імпорту енергоносіїв, диверсифікація видів і джерел закупівлі енергоресурсів, скорочення загального рівня їх споживання та ощадливого використання, запровадження заходів з енергоефективності та нових підходів до ціноутворення, прийняття законодавчих актів, необхідних для ефективної роботи енергетичного сектору України.

Минулого року з метою підвищення рівня енергетичної безпеки та досягнення енергетичної незалежності Україні вдалося подолати газову залежність від Росії – з 25 листопада 2015р. країна не здійснює закупівлі природного газу у країни-агресора. Неодноразово робилися спроби відновити газопостачання зі східного напрямку, але практичних домовленостей через ряд причин досягнуто не було. Водночас, Україна продовжує тісне співробітництво з європейськими операторами ГТС – *FGSZ*, *Eustream* та *Gas-System S.A.* – у питанні збільшення поставок природного газу до України. Збільшення обсягів закупівель Україною природного газу у європейських постачальників за принципом “віртуального реверса” довели очевидні переваги такої схеми поставок.

У 2016р. продовжилася тенденція до зниження рівня споживання природного газу та його імпорту, що, безперечно, є позитивним фактором. Разом з тим, за нинішнього зменшеного рівня споживання – дещо більше 30 млрд. м³/рік – країна й досі не може забезпечувати себе власними силами (20 млрд. м³/рік). Урядовим Розпорядженням “Про схвалення Концепції розвитку газодобувної галузі України” (№1079 від 28 грудня 2016р.) поставлена мета – у 2020р. вийти на рівень видобутку 27 млрд. м³, проте досягти цього навряд чи вдасться через брак коштів на істотне розширення геологорозвідувальних робіт, впровадження сучасних методів інтенсифікації видобутку, утримання і розвиток інфраструктури газодобувної галузі.

2016р. став знаковим для електроенергетичного сектору в частині зниження залежності України від закупівель ядерного палива у російської компанії АТ “ТВЭЛ”. Частка останньої у загальних закупівлях (у вартісному вимірі) склала 69,27%. Водночас, у 2016р., порівняно з 2015р. (5%), значно зросла частка закупівель палива у компанії *Westinghouse* (30%).

Вугільний сектор, позбавлений упродовж років незалежності можливості проведення дієвих реформ разом з руйнуванням критично важливої інфраструктури та знищенням частини шахтного фонду у 2014-2015рр., перебував у 2016р. у критичному стані. Попри підвищення обсягів видобутку вугілля, порівняно з 2015р., на 2,82%, країна залишається залежною від закупівель окремих його марок, головним чином з ОРДЛО. Дефіцит вугілля на підприємствах теплової генерації (станом на 1 листопада 2016р., не вдалося накопичити необхідний обсяг вугілля – 2,8 млн. т) може негативно позначатися на роботі ТЕС. Відсутність системного підходу до формування та реалізації державної політики в цьому секторі – що є однією з головних причин його незадовільного стану – заважає попередженню загроз вітчизняній енергетиці і своєчасному реагуванню на них.

Енергетична незалежність – стратегічне завдання Уряду країни. На шляху його виконання важливу роль відіграє питання ефективного споживання енергоресурсів. Упродовж минулого року, населення та бізнес активно долучалися до заходів енергозбереження та забезпечення енергоефективності. Зокрема, завдяки державній підтримці населення активно здійснювало модернізацію (оснащення засобами обліку споживання енергоресурсів, утеплення тощо) житлових приміщень, а бізнес – масово переходить на енергозберігаючі технології. Це свідчить про початок формування у країні нової культури виробництва і споживання енергетичних ресурсів.

У 2016р. Україна, разом з розв’язанням украй складних поточних проблем енергетичної безпеки, продовжувала реалізовувати необхідні реформи в енергетичній галузі. Від результатів пошуку її оптимальної конфігурації, результативності реформ в окремих її сегментах, ефективності державно-приватного партнерства, забезпечення конкуренції і сталого розвитку в енергетичному секторі України залежатимуть її майбутнє і просування обраним шляхом євроінтеграції.

ВИДОБУТОК ПРИРОДНОГО ГАЗУ

У забезпеченні власних потреб у природному газі важливе місце посідає внутрішній видобуток. Згідно з фактичними даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, у 2016р. обсяг видобутку природного газу в Україні склав 19,987 млрд. м³, що на 0,5%, або на 91 млн. м³ більше, порівняно з 2015р. Хоча сумарно підприємства НАК “Нафтогаз України” у 2016р. знизили видобуток на 0,8% (на 131,8 млн. м³) – до 15,9 млрд. м³, у т.ч. ПАТ “Укрнафта” знизила на 13,7% (на 205,5 млн. м³) – до 1,298 млрд. м³, проте ПАТ “Укргазвидобування” збільшило видобуток газу на 0,5% (на 74,7 млн. м³) – до 14,603 млрд. м³. Також інші підприємства нафтогазовидобувної галузі, порівняно з 2015р., збільшили видобуток газу на 5,8% (на 222,9 млн. м³) – до 4,087 млрд. м³.

Найбільшими газовидобувачами поряд з ПАТ “Укргазвидобування”, ПрАТ “Нафтогазвидобування” та ПАТ “Укрнафта” у 2016р., як і у 2015р., стали ТОВ “Еско-Північ”, ЗАТ “ДК “Укрнафтобуріння”, ПрАТ “Природні ресурси”, ТОВ “КУБ-Газ”, СП “Полтавська ГНК”, ПрАТ “Девон”, ТОВ “Перша українська газонафтова компанія” та ПрАТ “Укргазвидобуток”, на які разом припало 1,865 млрд. м³ видобутку природного газу (таблиця “Видобуток природного газу у 2016р. (за компаніями)”¹, с.8).

Найбільшою компанією-видобувачем природного газу є ПАТ “Укргазвидобування”. Сьогодні на компанію припадає 73% загального обсягу видобутку природного газу в Україні. Ці обсяги включають видобуток ресурсу в рамках договорів про спільну діяльність та видобутий газ, використаний підприємством для власних виробничо-технологічних витрат (таблиця “Видобуток природного газу ПАТ “Укргазвидобування”², с.8).

Порівняно з 2015р., компанії вдалося зупинити падіння видобутку природного газу та вийти, навіть, на незначний приріст обсягів видобутку газу. Завдяки збільшенню регульованої ціни на газ до 4 849 грн./1 000 м³ з 1 травня 2016р.³ та впровадженню ряду організаційних і технологічних заходів, компанії вдалося також наростити обсяги експлуатаційного буріння, провести оптимізацію процесу розробки родовищ, а також збільшити обсяги геолого-розвідувальних робіт. У 2017р. компанія планує збільшити видобуток природного газу до більш ніж 15 млрд. м³ та пробурити близько 100 свердловин, виконати 500 операцій капітального ремонту, інтенсифікації та відновлення свердловин.

¹ Складено за даними: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №4 (995), 30 января 2017г.; Энергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

² У 2016 році обсяг видобутку природного газу в Україні збільшився на 200 млн. куб. м – НАК “Нафтогаз України”. – Сайт “Нафтогаз”, 3 лютого 2017р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/4C2A43D47473176BC22580BC0041B746?OpenDocument>.

³ Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015р. №758” №315 від 27 квітня 2016р.

Видобуток природного газу у 2016р. (за компаніями), млрд. м³

Компанія	План	Факт	+/-
Загалом	19,896	19,987	0,091
• ПАТ “Укргазвидобування”	14,529	14,603	0,074
• ПрАТ “Нафтогазвидобування”	1,304	1,628	0,324
• ПАТ “Укрнафта”	1,503	1,297	-0,206
• ТОВ “Еско-Північ”	0,608	0,615	0,007
• ЗАТ “ДК “Укрнафтобуріння”	0,239	0,310	0,071
• ПрАТ “Природні ресурси”	0,268	0,227	-0,041
• ТОВ “КУБ-Газ”	0,238	0,207	-0,031
• СП “Полтавська ГНК”	0,213	0,174	-0,039
• ПрАТ “Девон”	0,094	0,124	0,030
• ТОВ “Перша українська газонафтова компанія”	0,137	0,110	-0,027
• ПрАТ “Укргазвидобуток”	0,117	0,098	-0,019
• ТОВ “Гравеліт-21”	0,125	0,090	-0,035
• ТОВ “Системойлінжиніринг”	0,010	0,075	0,065,
• Регал Петролеум Корп. ЛТД	0,056	0,062	0,006
• ТОВ “Пром-енерго продукт”	0,025	0,031	0,006
• ТОВ “Сіріус-1”	0,076	0,028	-0,048
• ТОВ “Надра Геоцентр”	0,029	0,015	-0,014
• ПАТ “Тисагаз”	0,016	0,007	-0,008
• ПАТ “Шахта ім. А.Ф.Засядько”	0,034	0,005	-0,029
Інші	0,275	0,281	-0,006

Видобуток природного газу ПАТ “Укргазвидобування”, млрд. м³

	2015р.	2016р.
Товарний газ (для потреб населення)	12,8	13,0
За договорами про спільну діяльність	1,1	1,0
Виробничо-технологічні витрати	0,6	0,6
Загалом	14,5	14,6

Інші компанії, що належать до складу НАК “Нафтогаз України”, зокрема ПАТ “Укрнафта” у 2016р. скоротило обсяг видобутку природного газу на 13,7% – з 1,5 млрд. м³ до 1,3 млрд. м³, а ПАТ “ДАТ “Чорноморнафтогаз” видобуло близько 10 млн. м³ газу, що відповідає рівню 2015р.⁴

Поряд з головною компанією-видобувачем природного газу, видобуток нарощують і приватні компанії. У приватному секторі лідерство протягом багатьох років утримує ПрАТ “Нафтогазвидобування”, що належить компанії ДТЕК⁵. У 2016р. обсяг видобутку природного газу компанією склав 1,631 млрд. м³, що на 25% більше, порівняно з 2015р. Головними факторами збільшення видобутку стало завершення буріння та введення в експлуатацію трьох свердловин, а також виконання капітальних ремонтів на чотирьох свердловинах на Семиренківському газоконденсатному родовищі.

Видобуток – єдиний сегмент газового ринку України, який не зазнав суттєвих змін у 2016р. (таблиця “Баланс природного газу в Україні у 2015-2016рр.”⁶).

Баланс природного газу в Україні у 2015-2016рр., млрд. м³*

Показники	2015р.	2016р.	+/-
Ресурси природного газу, загалом, у т.ч.:	110,642	122,115	11,473
Видобуток	19,896	19,987	0,091
Надходження, у т.ч.:	83,548	93,274	9,726
(а) для України, у т.ч.:	16,454	11,078	-5,376
• російський газ (ПАТ “Газпром”)	6,140	0,000	-6,140
• інші	10,314	11,078	0,764
(б) газ для транзиту територією України, у т.ч.:	67,084	82,199	15,115
• ПАТ “Газпром”	67,084	82,199	15,115
Відбір газу з ПСГ, у т.ч.:	6,969	8,392	-1,432
• ПАТ “Укртрансгаз”	6,969	8,392	-1,432
Відбір (-) з ГТС, у т.ч.:	-0,229	-0,462	-0,691
• ПАТ “Укртрансгаз”	-0,229	-0,462	-0,691
Ресурс газу України**	42,982	39,920	-3,062

* Сума складових може не збігатися з підсумковим показником через округлення.

**Сума видобутку природного газу в Україні та імпорт.

⁴ Товариство розробляє одне родовище – Стрілкове, газ з якого спрямовується для забезпечення потреб споживачів Генієцького району (Херсонська обл.).

⁵ ПрАТ “Нафтогазвидобування” розробляє Семиренківське та Мачухське родовища (Полтавська обл.) з доведеними запасами природного газу в обсязі 25 млрд. м³, газового конденсату – 2 млн. т.

⁶ Складено за даними: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №4 (995), 30 января 2017г.; Энергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

СТИМУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ГАЗОВИДОБУТКУ: ПОДАТКОВА СКЛАДОВА

Досить важливу роль у питанні газовидобутку будь-якої країни відіграє податкове навантаження. Так, податкова політика, яка провадилася в Україні у 2014-2015рр.⁷, була спрямована переважно на підвищення рентних ставок з метою наповнення дохідної частини державного бюджету. Проте їх [рентних ставок] надвисокий рівень замість отримання прибутків призвів до суттєвого уповільнення темпів внутрішнього видобутку, а відтак не забезпечив очікуваного рівня фінансових надходжень від сплати рентних платежів. Така ситуація й зумовила необхідність внесення коригуючих змін до податкового законодавства.

Згідно з Законом “Про Державний бюджет України на 2016 рік” від 25 грудня 2015р. з січня 2016р. до приватних компаній почали застосовуватися ставки рентних платежів за користування надрами в розмірі 14% за видобуток газу з покладів понад 5 000 м, 29% – за видобуток газу з покладів до 5 000 м⁸. **Зниження ренти мало б стимулювати інвестиції у видобуток, експлуатаційне та геолого-розвідувальне буріння, однак результати стали дещо нижчими за очікування.**

У цьому контексті значна увага має приділятися впровадженню стимулюючого фіскального режиму, дерегуляції галузі, а також формуванню чітких і прозорих правил надрокористування. Так, минулого року **робилася спроба зменшити податкове навантаження на газовидобувні компанії, зокрема в листопаді 2016р. було зареєстровано два законопроекти про внесення змін до Податкового кодексу, пов'язаних з рентною платою на видобуток природного газу:** перший⁹ – встановлення ставки рентної плати в розмірі 12% на видобуток газу з нових свердловин (розпочатих бурінням після 1 січня 2017р., незалежно від глибини залягання покладу); другий¹⁰ – встановлення окремого розміру рентної плати на видобуток газу для забезпечення внутрішніх потреб населення у розмірі 12% (з покладів до 5 000 м) та 6% (понад 5 000 м). Відповідна ставка сприяла б залученню великих газових гравців на український ринок, забезпечила б інвестиційну привабливість буріння нових свердловин та створила б сприятливі умови для нарощування видобутку. **Однак Комітет Верховної Ради з питань податкової та митної політики відхилив ці пропозиції.**

Порівняно з рядом країн Європи, податкове навантаження на газовидобувні компанії України є дещо високим. У 2015р. міжнародна консалтингова компанія *Deloitte* представила зведені результати дослідження з аналізом рівня ренти і подібних податків у ряді країн Європи (діаграма “Ефективна ставка рентної плати (або аналогічного податку)”¹¹).

⁷ Збільшення податкового навантаження призвело до: (1) “заморожування” ряду проєктів з видобутку природного газу; (2) призупинення геологорозвідувальних робіт на родовищах зі складними геологічними умовами; (3) зменшення надходжень до державного бюджету, що було викликано неспроможністю компаній вчасно сплачувати податки. Докладно див.: Законодавчі ініціативи 2015 року. – Енергетична галузь України: підсумки 2015 року, Центр Разумкова, 2016.

⁸ 70% ставка податку продовжила застосовуватися до компаній, що працюють за договорами про спільну діяльність.

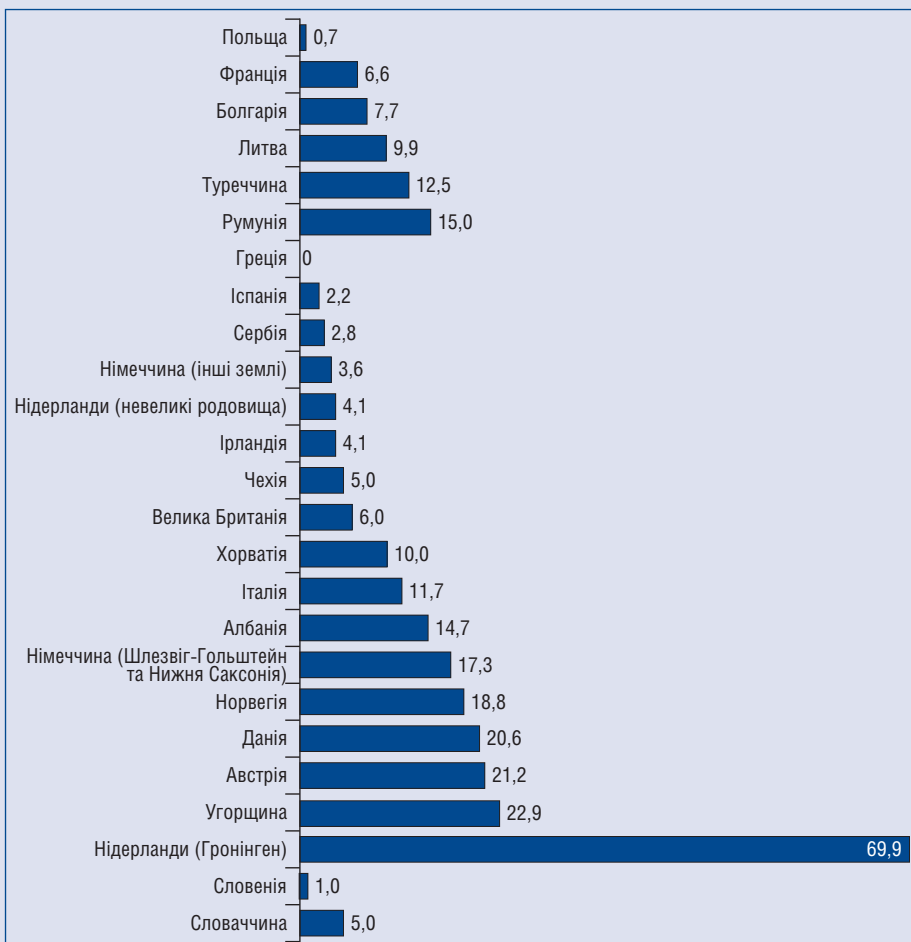
⁹ Проект Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України з метою впровадження стимулюючої ставки рентної плати за користування надрами для видобування природного газу з нових свердловин”, реєстр.№5459 від 25 листопада 2016р. – Офіційний сайт ВР України, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60594.

¹⁰ Проект Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо забезпечення внутрішніх потреб населення України в природному газі)”, реєстр.№5459-1 від 29 листопада 2016р. – Там само, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60612.

¹¹ Джерело: Observation on royalties and similar taxes – ‘An updated overview’. – Oil and gas upstream in Europe, Deloitte, September 2015, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ro/Documents/energy-resources/Deloitte-Royalties-upstream-September-2015.pdf>.

І у більшості країн зі значним обсягом видобутку газу спостерігається тенденція до зниження ставок, у той час як в Україні – країні, яка не є експортером природного газу і не видобуває надто значні обсяги ресурсу – ставки є високими.

Ефективна ставка рентної плати (або аналогічного податку), % доходу



У зв'язку зі зниженням світових цін на нафту, багато проектів з газовидобутку стали нерентабельними. І підвищити рівень зацікавленості інвесторів можливо у спосіб ефективного реформування системи оподаткування газовидобувної галузі (на базі розробки та затвердження методології з урахуванням міжнародного досвіду) та підвищення привабливості інвестиційного клімату. Важливо, що газовидобувні компанії не полишають надій стосовно продовження діалогу з державою про необхідність впровадження стимулюючого податкового режиму, оскільки від цього залежатиме виконання плану, озвученого Урядом – збільшити видобуток природного газу до 27 млрд. м³ у 2020р.

Досягти ж більшого рівня видобутку вуглеводнів можливо у спосіб інтенсивного освоєння перспективних свердловин на діючих і нових родовищах, підвищити інтенсифікацію видобутку, наростити обсяги пошуково-розвідувального буріння та збільшити експлуатаційне буріння на родовищах, що розробляються. Сьогодні Україна за показником доведених запасів посідає сьому сходинку серед країн регіону Європи та Євразії, а з-поміж країн ЄС – поступається лише Нідерландам¹² (таблиця “Розвідані запаси природного газу групи НАК “Нафтогаз України”¹³), проте темпи видобутку газу в Україні є значно нижчими, порівняно з провідними газовидобувними країнами Європи. За оперативними даними профільного міністерства, у 2016р. обсяг розвідувального буріння підприємствами НАК “Нафтогаз України” склав 105,53 тис. м (на 4% менше плану, але на 15% більше, ніж у 2015р.), експлуатаційного буріння – 100,25 тис. м (на 17% менше плану, але на 6% більше, ніж у 2015р.) (таблиця “Обсяги пошуково-розвідувального та експлуатаційного буріння”¹⁴).

**Розвідані запаси природного газу групи НАК “Нафтогаз України”,
станом на 31 грудня 2014р., млрд. м³**

	Доведені розроблені	Доведені нерозроблені	Доведені розроблені та нерозроблені	Імовірні запаси	Доведені та імовірні запаси
Україна (без врахування АР Крим), у т.ч.:	256,03	11,14	267,16	24,07	291,23
• ПАТ “Укргазвидобування”	255,70	11,13	266,83	23,91	290,74
• НАК “Нафтогаз України”	0,33	0,01	0,33	0,16	0,49

**Обсяги пошуково-розвідувального та експлуатаційного буріння,
станом на 1 січня 2017р., тис. м**

Показники	Пошуково-розвідувальне	Експлуатаційне
2016р., план	110,0	120,250
2016р., факт	105,53	100,250
Виконання плану, %	96,0	83,0
2015р., факт	92,0	94,3
2016р. до 2015р., %	115,0	106,0

Поряд з недосконалим і нестабільним податковим законодавством, проблемою видобувних компаній є відсутність нових ліцензійних площ. За 2016р. Державною службою геології та надр України було проведено два аукціони з продажу спецдозволів. На першому аукціоні 22 березня 2016р. було продано п’ять спецдозволів (Південно-Кісівська та Мурафинська площі (Харківська область), Бистрицька, Підгірцівська та Добровлянська площі (Львівська область))¹⁵,

¹² Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. – Центр Разумкова, 2016, http://www.razumkov.org.ua/images/broshura/2016_ENERGY-S.pdf.

¹³ Джерело: Доведені та ймовірні запаси нафти та газу групи “Нафтогаз” станом на 31 грудня 2014 року, без АР Крим. – НАК “Нафтогаз України”, <http://www.naftogaz.com/files/Activities/Naftogaz-resources-2014.pdf>.

¹⁴ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №4 (995), 30 января 2017г.

¹⁵ Докладно див.: Перелік переможців І аукціону з продажу спеціальних дозволів на користування надрами, який відбувся 22 березня 2016 року. – Державна служба геології та надр України, <http://www.geo.gov.ua/publikaciya/perelik-peremozhciv-i-aukcionu-z-prodazhu-specialnyh-dozvoliv-na-korystuvannya-nadramy-0>.

на другому – 20 грудня 2016р. – продали лише одну ліцензію на Тереблянську площу в Закарпатській області¹⁶. Відтак, **незначна кількість спецдозволів на виставлені нафтогазові ділянки істотно обмежують розвиток газовидобутку в Україні.**

ЗАКУПІВЛІ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Порівняно з 2015р., Україна у 2016р. скоротила імпорт природного газу на 32,7% (на 5,376 млрд. м³) – до 11,078 млрд. м³. Вартість імпорту природного газу минулого року склала \$1,6 млрд.¹⁷ Нагадаємо, у 2015р. Україна імпортувала майже 16,5 млрд. м³ природного газу на суму \$4,5 млрд.

Минулий рік став знаковим для України, оскільки **25 листопада 2016р. виповнився рік, як НАК “Нафтогаз України” припинила закупівлі природного газу з Росії. Такий крок призвів до усунення газової залежності України від сусідньої країни.** Відтак, Україна протягом останніх 15 місяців не купує природний газ за контрактом з ПАТ “Газпром”, імпортуючи ресурс зі Словаччини, Польщі та Угорщини завдяки злагодженій роботі української сторони з європейськими операторами ГТС – FGSZ, Eustream та Gas-System SA (таблиця “Обсяги поставок природного газу в Україну з Європи”¹⁸, діаграма “Імпорт природного газу у 2013-2016рр. за постачальниками”, с.14).

Обсяг поставок природного газу в Україну з Європи, м³

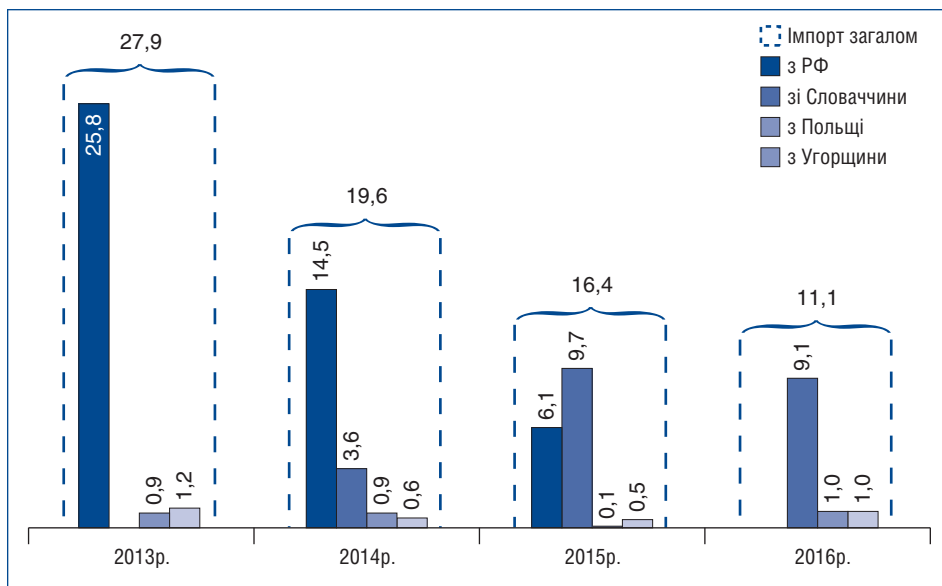
	зі Словаччини	з Угорщини	з Польщі	Загалом
2015р.	9 704 267 119	455 223 821	142 994 314	10 302 485 254
Січень 2016р.	833 648 360	42 281 447	38 015 528	913 945 335
Лютий 2016р.	1 129 549 421	23 900 169	98 343 117	1 251 792 707
Березень 2016р.	360 023 273	25 274 565	93 116 825	478 414 663
Квітень 2016р.	95 522 572	57 126 725	92 235 055	244 884 352
Травень 2016р.	59 258 503	36 502 149	329 856	96 090 508
Червень 2016р.	14 617 464	5 040 638	–	19 658 102
Липень 2016р.	329 184 768	39 525 491	41 171 855	409 882 114
Серпень 2016р.	1 208 996 862	83 440 614	121 813 004	1 414 250 480
Вересень 2016р.	1 190 478 402	188 116 577	120 581 220	1 499 176 199
Жовтень 2016р.	1 281 360 520	132 262 000	131 066 992	1 544 689 484
Листопад 2016р.	1 280 596 955	158 616 000	118 401 871	1 557 614 826
Грудень 2016р.	1 302 770 123	226 952 000	130 387 993	1 660 110 116
2016р.	9 086 007 223	1 019 038 375	985 463 316	11 090 508 886

¹⁶ Докладно див.: Перелік переможців II аукціону з продажу спеціальних дозволів на користування надрами, який відбувся 20 грудня 2016 року. – Державна служба геології та надр України, <http://geo.gov.ua/prodazh-na-auksionakh>.

¹⁷ “Нафтогаз України” в 2016р. імпортував газ на \$1,6 млрд. – Інтерфакс-Україна, 18 січня 2017р., <http://ua.interfax.com.ua/news/general/397278.html>.

¹⁸ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №3 (994), 24 января 2017г.

Імпорт природного газу у 2013-2016рр. за постачальниками, млрд. м³



Високі ціни на імпортований з Росії природний газ¹⁹, анексія Криму, суцільні торговельні та газові (2006р. та 2009р.) війни з боку РФ, а головне – військова агресія останньої, змусили Україну вдатися до радикальних дій – відмовитися від закупівель російського природного газу. Однак, **попри відсутність фізичних поставок природного газу з Росії, у 2016р. робилися спроби відновити закупівлі природного газу у російської компанії.** Зокрема, 7 червня 2016р. НАК “Нафтогаз України” направила ПАТ “Газпром” пропозицію підписати доповнення до контракту щодо постачання газу протягом трьох наступних кварталів, за умови, що ціна ПАТ “Газпром” буде нижчою за ціну європейських постачальників²⁰. Також, 9 грудня 2016р. пройшла тристороння зустріч за участю Росії, ЄС і України, на якій обговорювалися питання поставок російського газу до України і його транзит до країн ЄС упродовж зими 2016-2017рр., однак практичних домовленостей досягти не вдалося. Україна готова була закупити в зимовий період додаткові 1,5-4 млрд. м³. Ціна газу за контрактом між ПАТ “Газпром” та НАК “Нафтогаз України” у IV кв. 2016р. становила \$178-183/1 000 м³, а у I кв. 2017р. – \$200-210/1 000 м³.

¹⁹ Починаючи з 2010р. розрахункова контрактна ціна для України практично зрівнялася з середньо-європейською. Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016.

²⁰ “Нафтогаз” готовий розглянути пропозиції “Газпрому” на наступні три квартали. – НАК “Нафтогаз України”, 7 червня 2016р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/440F478438A778CF62257FCB003C2E64?OpenDocument&year=2016&month=06&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

НАК “Нафтогаз України” заявляла про готовність закупати природний газ за умови підписання додаткової угоди до контракту, як це відбувалося під час домовленостей про постачання газу до України в рамках “зимового пакета” у 2014-2015рр. Однак Росія виступала проти укладення додаткової угоди і наполягала на здійсненні експорту в режимі передоплати за чинним контрактом 2009р. Серед інших умов імпорту природного газу Україною були: припинення поставок російського газу до самопроголошених республік “ДНР” і “ЛНР” (згідно з квартальним звітом ПАТ “Газпром” у 2016р. компанія поставила 2,39 млрд. м³), вирішення питання стосовно штрафів, які Антимонопольний комітет України наклав на ПАТ “Газпром” (врізка “Справа Антимонопольного комітету України проти ПАТ “Газпром”²¹).

СПРАВА АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ ПРОТИ ПАТ “ГАЗПРОМ”

22 січня 2016р. на засіданні АМК України прийнято рішення про порушення ПАТ “Газпром” законодавства про захист економічної конкуренції. Було встановлено, що російська компанія займає монопольне становище на ринку послуги з транзиту природного газу територією України. Протягом 2011-2015рр. ПАТ “Газпром” постійно порушувало умови контракту, укладеного з НАК “Нафтогаз України”, ігнорувало будь-які звернення щодо приведення умов співпраці до економічно обґрунтованих і взаємовигідних. Порушення полягало в бездіяльності російської компанії як покупця, яка не вживала заходів із забезпечення отримання послуги на обґрунтованих умовах, що призвело до обмеження інтересів НАК “Нафтогаз України” у частині транспортування природного газу. За вчинене порушення на ПАТ “Газпром” було накладено штраф у розмірі 85,966 млрд. грн. Штраф розраховувався з урахуванням положень Рекомендаційних роз’яснень АМК України щодо визначення штрафних санкцій.

Термін виконання рішення сплив 4 травня 2016р. За прострочення 140 днів АМК України нарахував російській компанії пеню у розмірі 180,5 млрд. грн. Разом з тим, відповідно до ст.56 Закону України “Про захист економічної конкуренції”, розмір пені не може перевищувати розмір штрафу, тому АМК України був поданий позов про стягнення 85,97 млрд. грн. штрафу і 85,97 млрд. грн. пені.

5 грудня 2016р. Господарський суд м.Києва задовольнив вимоги АМК України про примусове стягнення штрафу з ПАТ “Газпром”. Загальна сума стягнення становить майже 172 млрд. грн. Одночасно російська компанія подала позов до Стокгольмського арбітражу на рішення Господарського суду м.Києва.

Важливою подією 2016р., яка позитивно вплине в середньостроковій перспективі на нарощування реверсних поставок на західному кордоні, стало підписання 8 грудня 2016р. ПАТ “Укртрансгаз” і оператором ГТС Польщі – Gaz-System S.A. – угоди про правила взаємодії з метою з’єднання ГТС

²¹ АМКУ оштрафував ПАТ “Газпром”. – Антимонопольний комітет України, <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/120555>.

двох країн через запланований інтерконнектор Польща-Україна²² (врізка “Газовий інтерконнектор Україна-Польща”). Угода регламентує співпрацю операторів протягом стадії проектування і, залежно від інвестиційного рішення, упродовж майбутньої фази реалізації.

22 лютого 2016р. організатори проекту звернулися до Енергетичного Співтовариства для отримання статусу “Проекту взаємного інтересу” (*Project of Mutual Interest, PMI*). І вже 14 жовтня 2016р. за підсумками засідань Постійної групи високого рівня та Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства проект інтерконнектору Польща-Україна було внесено до переліку “Проектів взаємного інтересу”²³.

ГАЗОВИЙ ІНТЕРКОННЕКТОР УКРАЇНА-ПОЛЬЩА

Запланований газовий інтерконнектор Польща-Україна включає будівництво нового газопроводу між вузлом газу “Германовичі” (Польща) і “Більче-Волиця” (Україна), що дозволить збільшити пропускну спроможність до 8 млрд. м³/рік у 2020р. Заявлена вартість будівництва української частини газопроводу – \$245 млн.

Газопровід завдовжки близько 112 км має зв’язати ГТС двох країн і відкрити можливість вільно транспортувати газ з Польщі до України і у зворотному напрямку. Газопровід стане додатковим інтерконнектором, за допомогою якого українська ГТС буде включена до європейської. Завдяки цьому проекту, Україна матиме можливість активніше закачувати до своїх ПСГ газ, закуплений на європейському ринку в період найсприятливіших цін на газ, а Польща – транспортувати та зберігати свій газ у ПСГ.

Цей інтерконнектор має вирішальне значення для забезпечення можливості транспортування газу з “Північних воріт” (норвезький коридор і термінал СПГ) через українську ГТС у напрямку Східної Європи. **Проект дозволить значно підвищити рівень диверсифікації поставок газу для України (доступ до нових джерел природного газу, в т.ч. СПГ) і рівень інтеграції регіональних ринків газу, створити транспортний коридор, підтримувати інтеграцію єдиного європейського регіонального ринку газу тощо.**

У зв’язку з необхідністю виконання взятих зобов’язань у рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, у 2016р. Україна продовжила процес лібералізації на газовому ринку, що був розпочатий наприкінці 2015р., прийнявши низку законів, спрямованих на імплементацію європейських норм і стандартів²⁴. І сьогодні ми можемо спостерігати перші результати у частині закупівель природного газу.

²² Україна та Польща підписали угоду про правила взаємодії ГТС через майбутній інтерконнектор. – Сайт ПАТ “Укртрансгаз”, 8 грудня 2016р., <http://utg.ua/utg/media/news/2016/12/integ-ua-pl-2016.html>.

²³ Джерело: Recommendation of the Ministerial Council of the Energy Community. – Energy Community, October 14, 2016, https://www.energycommunity.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/4364459/3F10145B34697000E053C92FA8C08EFF.pdf.

²⁴ Закони України “Про ринок природного газу”, “Про внесення змін до Митного кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прозорості видобувних галузей в Україні” та ін.

НАК “Нафтогаз України”, згідно з чинним законодавством, оприлюднила дані про підписання у 2016р. контрактів на суму у понад 1 млн. грн., в яких, зокрема, вказано контрагентів по поставкам природного газу. Зокрема, державний холдинг має контракти з 13 зарубіжними контрагентами в частині купівлі-продажу природного газу (без урахування покупки газу у компаній-трейдерів по swap-операціям)²⁵:

1. *Statoil* (Норвегія) – з 8 вересня 2014р. до 8 вересня 2019р.;
2. *RWE Supply and Trading* (Німеччина) – з 8 травня 2012р. до 1 травня 2017р.;
3. *PGNiG* (Польща) – з 12 липня 2016р. до 12 липня 2021р.;
4. *AXPO Trading* (Швейцарія) – з 7 липня 2016р. до 1 травня 2017р. та з 29 лютого 2016р. до 28 лютого 2021р.;
5. *ENI Trading&Shipping* (Італія) – з 7 липня 2016р. до 1 травня 2017р. та з 12 липня 2016р. до 12 липня 2021р.;
6. *TrailStone* (Німеччина) – з 29 лютого 2016р. до 28 лютого 2021р.;
7. *CFP Trading* (Мальта) – з 28 квітня 2016р. до 28 квітня 2021р.;
8. *DufEnergy Trading* (Швейцарія) – з 29 лютого 2016р. до 28 лютого 2021р.;
9. *MET Gas and Energy Marketing* (Швейцарія) – з 29 лютого 2016р. до 28 лютого 2021р.;
10. *Shell Energy Europe* (Велика Британія) – з 27 вересня 2016р. до 27 вересня 2021р.;
11. *CEZ* (Чехія) – з 7 липня 2016р. по 1 травня 2017р.;
12. *Uniper Global Commodities* (Німеччина) – з 7 липня 2016р. по 1 травня 2017р. та з 12 липня 2016р. по 12 липня 2021р.;
13. *ENGIE* (Франція) – з 7 липня 2016р. до 1 травня 2017р. та з 2 березня 2016р. до 2 березня 2021р.

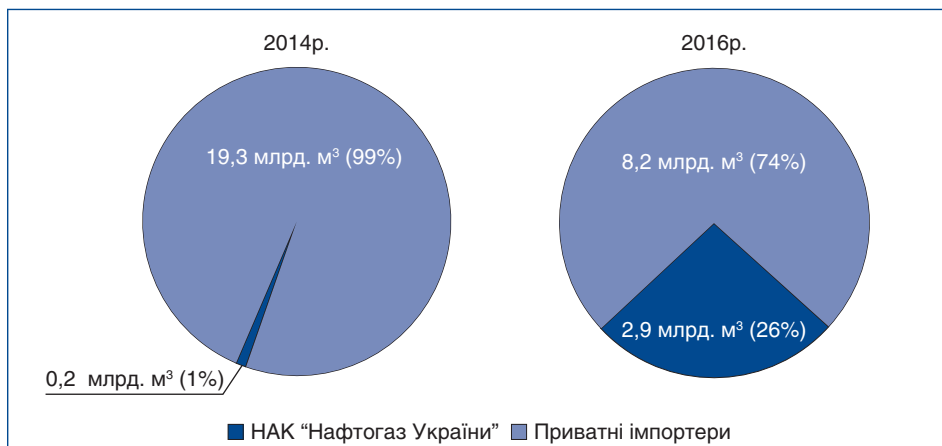
Закупівлі природного газу минулого року здійснювалися за підтримки європейських фінансових установ. Так, НАК “Нафтогаз України” протягом серпня-жовтня 2016р. придбала 1,8 млрд. м³ природного газу, скориставшись кредитом ЄБРР. Загальна вартість укладених договорів склала \$334 млн., з яких \$300 млн. – кошти кредитної лінії і \$34 млн. – кошти НАК “Нафтогаз України”²⁶. **А 30 грудня 2016р. НАК “Нафтогаз України” підписала кредитну угоду з CitiBank та Deutsche Bank на отримання деномінованої у євро відновлюваної кредитної лінії для закупівлі газу в сумі еквівалентній \$500 млн.**²⁷

²⁵ “Нафтогаз Украины” обнародовал список контрагентов-поставщиков газа. – Энергетика Украины UAenergy, 3 лютого 2016р., <http://uaenergy.com.ua/post/28228/naftogaz-ukrainy-obnarodoval-spisok>.

²⁶ 23 жовтня 2015р. Україна підписала з ЄБРР трирічний поновлюваний кредитний договір на \$300 млн. Протягом цього терміну НАК “Нафтогаз України” може погашати і знову позичати кошти в межах встановленої суми з метою фінансування авансових закупівель газу перед опалювальним сезоном.

Ще торік ринок природного газу в Україні був монополізований, і тільки окремі гравці мали право продавати і купувати природний газ, що впливало на ціну, конкуренцію, розвиток ринку природного газу. Проте, після вступу у дію ЗУ “Про ринок природного газу”, купівлею імпортного палива активно зайнялися українські приватні компанії. За даними НАК “Нафтогаз України”, компанія у 2016р. імпортувала до країни 8,2 млрд. м³ природного газу, або 73,9% загального імпорту²⁷. **Інші компанії імпортували – 2,9 млрд. м³, або 26,1% загального імпорту.** Відтак, значно збільшилася кількість приватних компаній у сегменті імпорту газу, що свідчить про результати реформи на ринку природного газу, яка має на меті зробити ринок природного газу більш відкритим та конкурентним (діаграма “Частка приватних імпортерів природного газу у 2014р. та 2016р.”).

Частка приватних імпортерів природного газу у 2014р. та 2016р.



За даними НАК “Нафтогаз України”, імпорт газу в Україну у 2016р. загалом здійснювали понад 20 компаній, серед яких: ТОВ “Метіда”, ПП “ЕРУ ТРЕЙДІНГ”, ПАТ “АрселорМіттал Кривий Ріг”, ТОВ “ГК “Укргаз”, ТОВ “ІНКОРГАЗ”, ТОВ “ЕНЕРДЖІ ТРЕЙД ГРУП”, ТОВ “Скела Терциум”, ТОВ “Астроінвест-Україна” та інші.

²⁷ Кредитна лінія забезпечується гарантією Світового банку, що своєю чергою забезпечується державною гарантією в рамках доформування енергетичного фонду згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання державної гарантії Міжнародному банку реконструкції та розвитку за зобов’язаннями НАК “Нафтогаз України” №876 від 30 листопада 2016р. Кредитна лінія діє чотири роки: два роки на закупівлю газу і два – на погашення кредиту. НАК “Нафтогаз України” зможе скористатися цією кредитною лінією для закупівлі газу як на західному, так і на східному кордоні. Докладно див.: Нафтогаз підписав кредитну угоду для отримання кредитної лінії під гарантію Світового банку в євро на суму еквівалентну 500 млн доларів США. – НАК “Нафтогаз України”, <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/464EAAAC9321C869CC225809A002B3471?OpenDocument&year=2016&month=12&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

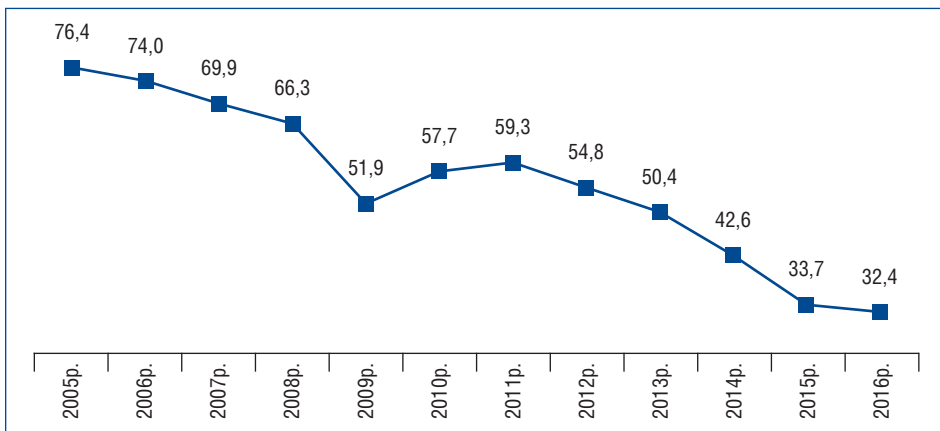
²⁸ У 2016 році Україна забезпечила потреби в імпортованому природному газі виключно поставками з Європи. – НАК “Нафтогаз України”, 3 лютого 2017р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/18B71C646FCCF61DC22580BC00453AE0?OpenDocument&year=2017&month=02&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

СПОЖИВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

У 2016р., як і у 2015р., відбулося скорочення рівня споживання природного газу. Зокрема, Україна скоротила споживання природного газу на 4,1% (на 1,366 млрд. м³), порівняно з 2015р. – до 32,361 млрд. м³. Нагадаємо, що 2015 рік став безпрецедентним у частині скорочення рівня споживання природного газу – на 20,9%, порівняно з 2014р. – до 33,727 млрд. м³²⁹ (діаграма “Споживання природного газу в Україні”). Зауважимо, що якщо у 1990-х роках обсяг щорічного споживання природного газу становив близько 80 млрд. м³³⁰, на початку 2000-х років – 70-75 млрд. м³, у 2010р. – дещо менше 60 млрд. м³, то у 2015-2016рр. обсяг склав – дещо більше 30 млрд. м³.

За даними профільного міністерства у 2016р., промисловість спожила 9,599 млрд. м³ (-15,9%, або на 1,817 млрд. м³ менше рівня 2015р.). Натомість, інші категорії споживачів засвідчили збільшення рівня споживання, а саме: населення і бюджетні організації – 12,457 млрд. м³ (+2,3%, або на 0,279 млрд. м³ більше), ТКЕ – 7,034 млрд. м³ (+1,4%, або на 0,096 млрд. м³ більше), виробничо-технологічні витрати склали 3,271 млрд. м³ (+2,4%, або на 0,076 млрд. м³ більше).

Споживання природного газу в Україні, млрд. м³



Упродовж останніх років основними факторами, що впливають на рівень споживання природного газу в Україні, є:

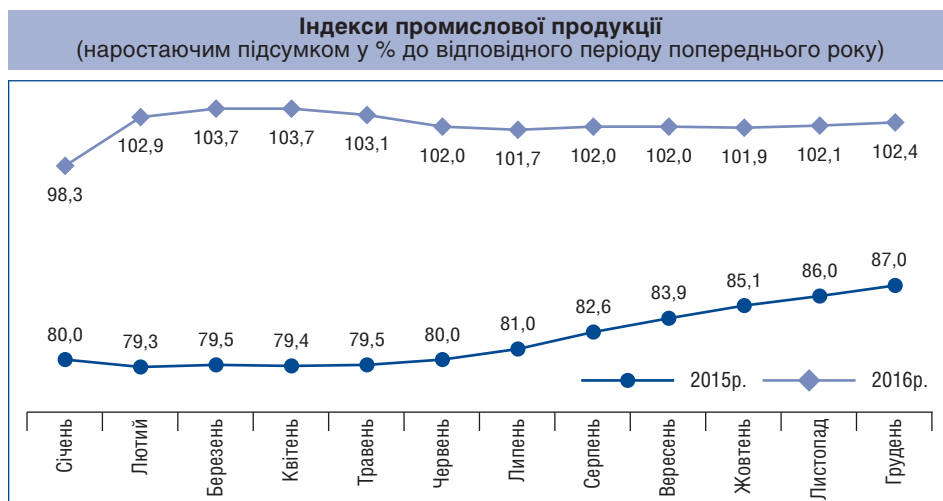
- втрата частини територій внаслідок військових дій, що призвело до зниження рівня економічної активності, а саме падіння промислового виробництва;

²⁹ Зокрема, у 2015р. промисловість скоротила споживання на 19,2%, до 11,416 млрд. м³, населення і бюджетні організації – на 22,6%, до 12,178 млрд. м³, ТКЕ – на 19,2%, до 6,938 млрд. м³, виробничо-технологічні витрати – на 15,5%, до 3,196 млрд. м³. Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

³⁰ Докладно див.: Гончар М. Статус Украины как ведущего транзитера не вечен. – Экономическая правда, 5 января 2017г., <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2017/01/5/616739>.

- підвищення ціни на природний газ на внутрішньому ринку;
- зміна норм споживання природного газу абонентами, не обладнаними лічильниками;
- запровадження заходів енергоефективності;
- заміщення природного газу³¹.

Одночасно, говорячи про рівень економічної активності, а саме рівень розвитку промисловості, в середньостроковій перспективі ситуація може дещо змінитися, оскільки офіційна статистика вже свідчить про його поступове відновлення у 2016р. Так, згідно з даними Держстату, за підсумками 2016р. промислове виробництво зросло на 2,4% (діаграма “Індекси промислової продукції”³²). Позитивні результати були досягнуті вперше за чотири останні роки, зокрема значний підйом спостерігався у переробній промисловості, а також постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, де зростання склало відповідно 3,5% та 2,6%.



Загалом, скорочення рівня споживання природного газу має ґрунтуватися на структурній та технологічній перебудові економіки, надаючи пріоритет стимулюванню розвитку високотехнологічного виробництва та сфери послуг на протидію розвитку енергоємних галузей.

³¹ За даними Біоенергетичної асоціації України, у 2016р. Україна заощадила 4 млрд. м³ за рахунок виробництва тепла та електроенергії з біомаси. За останні три роки за рахунок використання біопалива було заміщено понад 7 млрд. м³. Відповідно до Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020р. передбачено за рахунок виробництва біопалива знизити споживання природного газу на 7 млрд. м³/рік. Докладно див.: Development and Prospects of Bioenergy in Ukraine. – Біоенергетична Асоціація України, http://uabio.org/img/files/news/pdf/geletukha_cebc2017_development_and_prospects_of_bioenergy_in_ukraine.pdf.

³² Складено за даними: Промислове виробництво у 2016 році. – Експрес-випуск Державної служби статистики України №30/0/03.1вн-17 від 23 січня 2017р., <http://ukrstat.gov.ua/>.

ТРАНЗИТ ПРИРОДНОГО ГАЗУ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ

Порівняно з 2015р., у 2016р. Україна збільшила транзит природного газу своєю територією на 22,5% (на 15,121 млрд. м³) – до 82,2 млрд. м³ (таблиця “Обсяги транзиту природного газу територією України у 2012-2016рр.”³³). Поставки природного газу до країн Європи у 2016р. становили 79,246 млрд. м³, до Молдови – 2,954 млрд. м³. Частка вітчизняної ГТС у транзиті російського газу до країн ЄС у 2016р. склала 53%³⁴.

Обсяги транзиту територією України у 2012-2016рр., млн. м³

Період	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Січень	9 208,0	7 071,5	7 448,4	4 220,0	6 444,9
Лютий	8 534,0	6 362,0	5 467,1	3 694,7	6 146,4
Березень	6 745,5	6 856,0	5 694,1	4 849,9	6 770,9
Квітень	7 650,4	5 890,8	5 795,4	5 204,4	5 566,1
Травень	6 359,3	5 983,9	6 139,4	5 390,8	6 468,4
Червень	5 858,6	7 188,2	6 025,8	5 363,3	6 259,5
Липень	6 234,5	7 780,3	5 209,3	6 855,6	5 600,0
Серпень	5 573,8	7 309,4	4 538,9	6 737,4	6 950,0
Вересень	6 589,5	8 072,1	3 909,2	6 030,7	6 809,8
Жовтень	6 443,2	7 365,5	3 908,6	6 187,1	8 276,2
Листопад	6 108,0	7 315,2	3 762,0	5 781,2	8 486,7
Грудень	8 957,0	8 930,9	4 296,8	6 762,3	8 421,1
Загалом	84 261,0	86 125,7	62 197,0	67 079,0	82 200,1

Упродовж останніх років Росія проводить політику з повної монополізації транзиту природного газу. Насамперед йдеться про будівництво обхідних трубопроводів, зокрема “Північний потік-2” та “Турецький потік”, сумарна потужність яких повинна повністю покрити нинішній рівень транзиту територією України.

Трубопровід “Північний потік-2” покликаний подвоїти потужність двох ниток “Північного потоку”, які проходять по дну Балтійського моря від м.Виборг (Росія) до м.Грайфсвальд (Німеччина). У Німеччині газ надходить у сполучні газопроводи *OPAL* і *NEL*.

³³ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №3 (994), 24 января 2017г.

³⁴ Станом на кінець 2016р., до країн ЄС Росія поставила 154,4 млрд. м³ природного газу.

Середньорічне завантаження “Північного потоку” має пропускну спроможність 55 млрд. м³. 2016 рік став рекордним для компанії *Nord Stream*, оскільки “Північний потік” експлуатувався із середньорічним завантаженням у 80%, підвищивши рівень поставок російського газу споживачам Європи до 43,8 млрд. м³. У 2015р. цим газопроводом було поставлено 39,1 млрд. м³ (71% пропускної спроможності), у 2014р. – 35,5 млрд. м³ (65%), у 2013р. – 23,8 млрд. м³ (43%)³⁵.

З метою забезпечення повноцінного застосування положень Третього енергопакета ЄС та підтримки ГТС України, **Україна підготувала та надала Енергетичному Співтовариству на засіданні 22 червня 2016р. позиційну записку (*Non Paper*) про загрози проекту “Північний потік-2” для безпеки постачання газу до Європи**³⁶.

Проте, наприкінці жовтня 2016р. Європейська Комісія (ЄК) схвалила збільшення до 90% квоти ПАТ “Газпром” на використання газопроводу *OPAL* потужністю 36 млрд. м³/рік, що з’єднує газопровід “Північний потік” з ГТС Центральної і Західної Європи, виключивши газопровід з-під дії Третього енергетичного пакета до 2033р.³⁷ Згідно з даними Європейської мережі операторів газотранспортних систем (*ENTSO-G*), з 22 грудня 2016р. ПАТ “Газпром” значно наростило обсяги транспортування газу газопроводом “Північний потік”. Майже всі додаткові обсяги пройшли через газопровід *OPAL*. При цьому обсяг транзиту Україною за цей час значно скоротився. Так, починаючи з 22 грудня 2016р. використання маршруту “Північний потік”-*OPAL* зросло з 57,1 млн. м³/добу до 80,5 млн. м³/добу (зростання на 41%). У результаті, російська компанія наростила фізичне завантаження газопроводу *OPAL* з 50% до понад 80% його потужності³⁸.

На зазначені вище дії ЄК, **президенти України і Польщі П.Порошенко та А.Дуда у спільній заяві закликали переглянути рішення стосовно газопроводу *OPAL*, заявивши, що вказане рішення**³⁹:

- не відповідає правилам і принципам Енергетичного Співтовариства та суперечить досягненню фундаментальної мети організації – об’єднанню енергетично незалежної Європи;

³⁵ Джерело: “Северный поток” завершил 2015 год с рекордным результатом: 39 миллиардов кубометров газа поставлено в ЕС. – Nord Stream, <http://www.nord-stream.com/ru/informatsiya-dlya-pressy/press-relizy/severnyi-potok-zavershil-2015-god-s-rekordnym-rezultatom-39-milliardov-kubometrov-gaza-postavleno-v-es-480/>.

³⁶ Джерело: “Nord Stream-2” pipeline project shutters European energy security and solidarity with Ukraine. – Energy Community, June 22, 2016, https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/DOCS/4206392/36059955F4707049E053C92FA8C018FA.pdf.

³⁷ ПАТ “Газпром” дозволялося використовувати тільки 50% потужностей *OPAL*, інша половина з метою дотримання антимонопольних норм ЄС була зарезервована для інших газових компаній, однак з 2011р., коли був запущений “Північний потік”, жодного альтернативного постачальника так і не знайшлося.

³⁸ Транзит газу Україною скоротився і збільшився “Північним потоком” після рішення щодо *OPAL*. – НАК “Нафтогаз України”, 30 грудня 2016р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/262771BB42E76577C22580990034A9DE?OpenDocument&year=2016&month=12&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

³⁹ Спільна заява Президентів України та Республіки Польща, прийнята у Варшаві 2 грудня 2016р. – Офіційне Інтернет-представництво Президента України, <http://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-prezidentiv-ukrayini-ta-respubliki-polsha-prij-38922>.

- підриває принцип, що міститься у Договорі про заснування Енергетичного Співтовариства, і правила конкуренції (ст.18), а також порушує положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, принципи політичної асоціації та поглибленої і всеосяжної економічної інтеграції;
- підриває стратегію енергетичної безпеки ЄС, створює загрозу для енергетичної безпеки країн Центральної та Східної Європи, що залежать від поставок газу з одного джерела, а також буде перешкоджати створенню ефективного Енергетичного Союзу в Європі, метою якого є зменшення залежності від поставок російського газу, диверсифікація джерел і маршрутів поставок газу, а також дотримання спільної позиції на переговорах з третіми країнами-постачальниками енергоносіїв;
- створює реальні ризики для безперервного постачання газу між Польщею та Україною та істотного переспрямування діючих газопотоків між іншими країнами;
- порушує конкуренцію, оскільки додатково зміцнює переваги РФ: ринкові позиції ПАТ “Газпром” як найбільш домінуючого гравця на ринку;
- закладає основи для руйнування ГТС України;
- порушує правила конкуренції та значно збільшує ціни на газ для споживачів;
- суперечить політиці санкцій ЄС, оскільки стимулює додаткові грошові надходження до РФ, одночасно обмежуючи прибуток України від транзиту газу та ін.

Таке рішення ЄК поставило під питання проект створення Енергетичного Союзу, ініційованого Польщею, як механізму енергетичної солідарності країн ЄС. До того ж, такі дії ЄК здатні були завдати шкоди Україні в плані взаємної довіри та здійснення реформ, що базуються на енергетичному законодавстві ЄС⁴⁰.

НАК “Нафтогаз України” вказує на наступні негативні наслідки розширення доступу ПАТ “Газпром” до потужностей *OPAL* для України⁴¹:

- припинення газових потоків із Польщі;
- зменшення обсягів транзиту природного газу українською ГТС та істотне скорочення грошових надходжень НАК “Нафтогаз України” від транзиту;

⁴⁰ Ст.274 “Співробітництво у сфері використання інфраструктури” Угоди про асоціацію зобов’язує сторони – Україну та ЄС – погоджувати одна з одною свої плани, програми, проекти і враховувати існуючий потенціал при реалізації тих чи інших проектів.

⁴¹ Нафтогаз вимагає від німецького регулятора початку адміністративної процедури по газопроводу *OPAL*. – НАК “Нафтогаз України”, 6 грудня 2016р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/B64C3EC5E38E92C9C225808100568020?OpenDocument&year=2016&month=12&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

- збільшення витрат на закупку й транспортування природного газу до України;
- ризики для балансування обсягів природного газу всередині країни;
- скорочення імпорту природного газу до України з ринку ЄС;
- додаткові витрати на технічну оптимізацію української ГТС та ПСГ, пов'язані з переходом на новий режим експлуатації.

23 грудня 2016р. суд ЄС за позовом дочірньої компанії польської PGNiG – PGNiG Supply and Trading GmbH – підтриманому урядом Польщі, призупинив виконання зазначеного рішення ЄК.

Стосовно проекту “Турецький потік”, то 10 жовтня 2016р. у Стамбулі між Росією і Туреччиною було підписано міжурядову угоду про будівництво газопроводу “Турецький потік”⁴². А на початку грудня 2016р. Президент Туреччини Т.Ердоган підписав раніше прийнятий турецьким Парламентом закон про ратифікацію угоди з РФ за проектом будівництва “Турецького потоку”. **Таким чином Туреччина підтвердила свій курс на перетворення країни на енергетичний хаб для транзиту природного газу з Росії, Центральної Азії та Близького Сходу до Європи.**

Своєю чергою, 20 січня 2017р. Державна Дума РФ прийняла закон про ратифікацію угоди з Туреччиною за проектом газопроводу “Турецький потік”, а 7 лютого 2017р. документ було підписано Президентом⁴³. Як зазначається у пояснювальній записці, доцільність реалізації проекту обумовлена рядом причин, зокрема скороченням транзитних ризиків і забезпеченням виконання ПАТ “Газпром” контрактних зобов'язань з поставок газу до Туреччини та країн ЄС після 2019р. Російська сторона оцінює вартість реалізації проекту “Турецький потік” з урахуванням раніше понесених витрат на “Південний потік” у €7 млрд.⁴⁴

Росія як постачальник природного газу докладає чималих зусиль для збільшення поставок в обхід України, а також блокує питання транспортування казахського та туркменського газу до Європи. **Головна мета сусідньої країни – позбавити Україну значної частини валютних доходів та погіршити її відносини в енергетичній сфері з ЄС.**

⁴² Документ передбачає будівництво двох ниток магістрального газопроводу по дну Чорного моря потужністю 15,75 млрд. м³ природного газу кожна. Одна нитка передбачена для поставок газу безпосередньо на турецький ринок, інша – для поставок газу транзитом через Туреччину на ринки Південної Європи. Проект планується завершити до кінця 2019р.

⁴³ Федеральний закон “О ратификации Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Турецкой Республики по проекту газопровода “Турецкий поток” от 20 января 2017г., <http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/%28SpravkaNew%29?OpenAgent&RN=58992-7&02>.

⁴⁴ За домовленостями, підводну трубу ПАТ “Газпром” має прокласти самотужки. Сухопутну частину магістралі, що сполучить її з наявною вже турецькою інфраструктурою, будуватиме Анкара, а для прокладання сухопутного транзитного трубопроводу до кордону з ЄС дві країни свої зусилля об'єднують. Так, *South Stream Transport B.V.* (дочірня компанія ПАТ “Газпром”) підписала контракт зі швейцарською компанією *Allseas Group S.A.* на будівництво першої нитки морської ділянки газопроводу “Турецький потік” з опцією на укладання другої нитки.

Майбутнє газопроводів “Північний потік-2” та “Турецький потік” залежатиме від того, наскільки Європа потребуватиме природного газу. Тут не варто забувати, що ЄС з кожним роком дедалі більше нарощує потужності з постачання скрапленого природного газу, торгівля яким не така заполітизована. Одночасно, ряд країн регіону не мають фізичного поєднання із газотранспортною мережею Німеччини на території ЄС і вони вимушені отримувати газ лише українським маршрутом. **Якщо транзитні контракти після 2019р. продовжені не будуть, а реалізація обхідних маршрутів стане успішною, це зафіксує інституційну слабкість ЄС протистояти Росії в політичному та економічному плані.**

Однак вже сьогодні відмова від фінансової участі у проекті “Північний потік-2” європейських партнерів ПАТ “Газпром” – *Engie, OMV, Shell, Uniper* і *Wintershall* – ставить під питання намір сусідньої країни відмовитися від транзиту свого газу територією України вже у 2019р. Адже пошук додаткових коштів і технологій дещо призупинить реалізацію цього проекту.

ЗБЕРІГАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

За даними ПАТ “Укртрансгаз”, у 2017р. Україна увійшла із запасами природного газу в ПСГ у обсязі 11,993 млрд. м³. Від початку опалювального сезону (13 жовтня 2016р.) і по 31 грудня 2016р. запаси природного газу в ПСГ зменшилися на 18,6%, або 2,739 млрд. м³.

Обсяги закачки природного газу на 2016/2017 опалювальний сезон в українських ПСГ було накопичено близько 14,5 млрд. м³ – найнижчий показник за останні роки. При цьому зима 2016/2017 виявилася холоднішою, ніж попередніми роками, коли в ПСГ закачувалося до 17 млрд. м³⁴⁵. Водночас, за повідомленнями НАК “Нафтогаз України”, сформовані у ПСГ запаси природного газу є достатніми для проходження опалювального сезону 2016/2017рр. За розрахунками компанії, на кінець опалювального сезону в ПСГ залишатиметься 7-8 млрд. м³ за допустимого значення у 5 млрд. м³.

У 2016р. сумарний відбір природного газу зі сховищ перевищив його закачування на 2 млрд. м³. За підсумками 2016р., відбір склав 8,391 млрд. м³, закачування – 6,389 млрд. м³. Найбільший місячний відбір зі сховищ було зафіксовано у січні 2016р. (2,883 млрд. м³, або 93 млн. м³/добу), а найбільше місячне закачування – у серпні (1,894 млрд. м³, або 61,09 млн. м³/добу).

Наприкінці жовтня 2016р. ПАТ “Укртрансгаз”, *Engie* (Франція) і ТОВ “Еніжі Енержі Менеджмент Юкрейн” (дочірня компанія *Engie* в Україні) підписали договори на транспортування і зберігання природного газу в українських ПСГ⁴⁶. Підписання таких рамкових угод дозволяє *Engie* самостійно постачати газ в Україну з можливістю подальших прямих продажів

⁴⁵ Опалювальний сезон 2014/2015 було розпочато за наявності запасів в обсязі 16,75 млрд. м³, а завершений із залишками в обсязі 7,61 млрд. м³. В опалювальний сезон 2015/2016 відбір природного газу було розпочато за наявності 17,06 млрд. м³, а завершений із залишками в обсязі 8,45 млрд. м³.

⁴⁶ Підписання відбулося в Парижі на українсько-французькому економічному форумі.

українським трейдерам і споживачам. Також, 24 листопада 2016р. Україна відкрила свій газовий ринок європейським постачальникам, уклавши три договори на транспортування та зберігання природного газу в українських ПСГ. Серед контрагентів *Engie*, *DufEnergy Trading SA* та *TrailStone Energy LLC*⁴⁷.

Вихід таких потужних європейських гравців на український ринок є позитивним сигналом для інших європейських компаній. Підписання зазначених договорів є підтвердженням того, що найбільші газові трейдери ЄС бачать результати реформи українського ринку газу і зацікавлені брати участь у його подальшому розвитку. У довгостроковій перспективі це дає “зелене світло” до перетворення ПСГ у Західному регіоні України (сьогодні існує Західний комплекс підземного зберігання газу (ЗКПЗГ⁴⁸), де активний обсяг газу найбільший і досягає 81%, Східний КПЗГ⁴⁹ – 2,5%, Центральний КПЗГ⁵⁰ – 11,5%, Південний КПЗГ⁵¹ – 5%) на один із європейських газових хабів, що вплине на підвищення енергетичної безпеки і України, і Європи. А у короткостроковій перспективі відновить довіру європейських постачальників до України як до транзитера і зберігача природного газу.

Однак, задля створення Східноєвропейського газового хабу варто зробити певні кроки: (а) створити рівні, прогнозовані та стабільні законодавчі умови для учасників ринку, які зберігатимуть газ у ПСГ; (б) розробити техніко-економічне обґрунтування проекту – хабу – та програмне забезпечення його функціонування; (в) створити біржу для роботи хабу; (г) розробити план кроків по входженню створеного хабу до існуючої європейської системи хабів тощо⁵².

Україна – зручний для біржової торгівлі газом майданчик. Наявність поблизу кордону з ЄС системи газових сховищ загальною активною місткістю та перспективи збільшення обсягів зберігання викликають інтерес міжнародних енергетичних компаній до масштабних реверсних поставок в

⁴⁷ Україна відкрила свій газовий ринок європейським постачальникам: укладено три договори. – Сайт ПАТ “Укртрансгаз”, 24 листопада 2016р., <http://utg.ua/utg/media/news/2016/11/ukrana-vdkrila-svj-gazovij-rinok-vropejskim-postachalnikom-ukladeno-3-dogovori.html>.

⁴⁸ Західний КПЗГ створений у Прикарпатському регіоні в системі трансконтинентальних, міждержавних і внутрішньодержавних газопроводів і складається з п'яти газосховищ: Більче-Волицько-Угерське, Угерське, Опарське, Дашавське та Богородчанське. Підземні газосховища комплексу зв'язані між собою через систему газопроводів, що створює сприятливі умови для перерозподілу потоків газу, задоволення потреби місцевих і віддалених споживачів.

⁴⁹ Східний КПЗГ у складі Краснопіпівського та Вергунського (закачування не проводиться з 2012р., перебуває на невідконтрольній українському Уряду території Луганської області) газосховищ створений у Донецькій системі газопроводів і призначений для забезпечення надійності газопостачання споживачів Донбасу.

⁵⁰ Центральний КПЗГ, що включає Олішівське (закачування не проводиться з 2012р.), Червоно-партизанське, Солохівське та Кегичівське газосховища, створений у Київській системі магістральних газопроводів і призначений для забезпечення надійності газопостачання споживачів м.Києва, Київської, Хмельницької, Вінницької, Житомирської, Кіровоградської, Черкаської, Чернігівської, Полтавської, Сумської та Харківської областей.

⁵¹ Південний КПЗГ розташований у Придніпровському регіоні та АР Крим у системі газопроводів балканського напрямку та включає два ПСГ: Пролетарське та Глібівське (розміщене на окупованій території АР Крим).

⁵² Сторчак С.О., Заєць В.О. Науково-виробничий журнал “Нафтогазова галузь України”, №3, 2016р., с.24-25.

Україну. Переваги використання газових сховищ України трейдерами полягають у можливості реально впливати на сезонні цінові коливання під час спотової торгівлі газом у Європі.

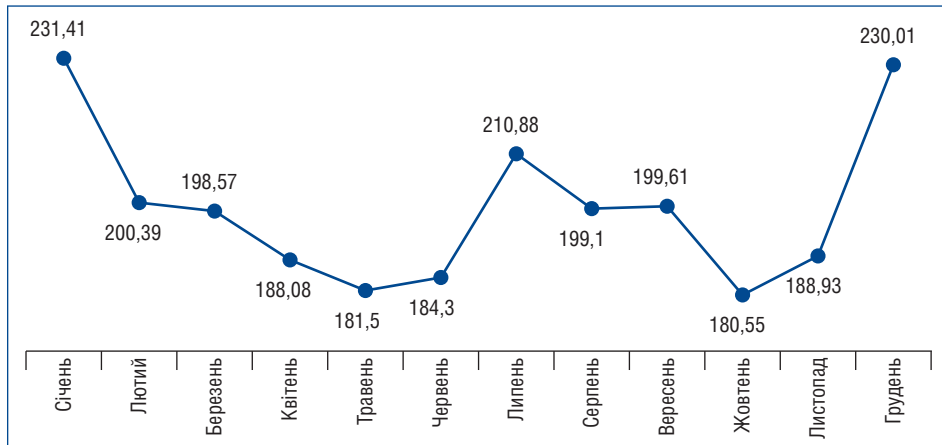
На сьогодні існують усі можливості для інтеграції газосховищ України в європейську систему газопостачання та реальні підстави для створення Східноєвропейського газового хабу. Це сприятиме подальшій лібералізації внутрішнього ринку природного газу України, створенню більш сприятливого інвестиційного клімату, посиленню позицій країни на міжнародній арені, зміцненню іміджу країни як транзитної держави, забезпеченню стабільного надходження необхідних потоків природного газу з європейських країн до України, а також сприятиме синхронізації функціонування української ГТС і *ENTSO-G* (Європейської мережі системних операторів постачання природного газу).

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, ціна на імпортований українськими підприємствами природний газ упродовж 2016р. коливалася у межах \$180,55/1 000 м³ – \$231,41/1 000 м³ (діаграма “Середня митна вартість імпортованого газу у 2016р.”⁵³).

На початку 2017р. НАК “Нафтогаз України” оприлюднила інформацію щодо фактичних цін імпортованого газу за перші три квартали 2016р. Інформація базується на фактичних витратах компанії на закупівлю газу, підтверджених актами та митними деклараціями, поданими у відповідні державні органи України. Також НАК “Нафтогаз України” опублікувала інформацію щодо

Середня митна вартість імпортованого газу у 2016р., \$/1 000 м³



⁵³ Складено за даними: Середня митна вартість імпортованого природного газу, що склалася у процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України (за різними місяцями). – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=SeredniaMitnaVartistImporthnogoPrirodnogoGazu-SchoSklalasjaUProtsesiYogoMitnogoOformlenniaPidChasVvezenniaNaTeritoriiUkraini>.

максимальної ціни закупівлі газу у постачальників з Європи помісячно (таблиці “Середньозважена ціна імпортованого газу”⁵⁴, “Максимальна ціна імпортованого газу з Європи”⁵⁵).

Середньозважена ціна імпортованого газу, \$/1 000 м ³			
	Середньозважена ціна закупівлі газу з усіх напрямків з урахуванням транспортування до кордону України	Середньозважена ціна імпорту з Європи з урахуванням транспортування до кордону України	Середньозважена ціна закупівлі газу в Європі за укладеними контрактами в пункті поставки
I кв. 2016р.	198	198	191
II кв. 2016р.	–	–	–
III кв. 2016р.	194	194	187

Максимальна ціна імпортованого газу з Європи, \$/1 000 м ³		
Період	Максимальна ціна з Європи за затвердженими контрактами в пункті поставки	Максимальна ціна з Європи з урахуванням транспортування до кордонів України
Січень 2016р.	204	211
Лютий 2016р.	196	203
Березень 2016р.	183	189
Квітень 2016р.	–	–
Травень 2016р.	–	–
Червень 2016р.	–	–
Липень 2016р.	220	227
Серпень 2016р.	200	207
Вересень 2016р.	178	185

Поступова лібералізація енергетичних ринків призвела до трансформації формули ціноутворення на природний газ за довгостроковими контрактами: питома вага нафтопродуктів у ціновому кошику природного газу почала поступово зменшуватися шляхом включення інших енергоресурсів, які конкурують з газом

⁵⁴ Нафтогаз оприлюднив статистику цін імпортованого компаніїю газу за третій квартал 2016р. – Сайт НАК “Нафтогаз України”, 22 листопада 2016р., <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/EE3645872583B2F6C2258073002F0AF1?OpenDocument&year=2016&month=11&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8>.

⁵⁵ Там само.

Ціни на природний газ вказані без урахування сплаченої ПАТ “Укртрансгаз” вартості за розподіл потужності в точці входу в ГТС України. З 1 січня 2016р. НКРЕКП встановила цю вартість на рівні \$12,47/1 000 м³. Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

(вугілля, електроенергія), економічних складових (інфляція), а також спотової ціни на природний газ та біржових індексів⁵⁶. Такі зміни були спричинені низкою чинників, серед яких, зокрема, зниження імпорту природного газу за контрактами з прив'язкою до цін на нафту та нафтопродукти. Беззаперечно, що довгострокові контракти дають змогу гарантувати реалізацію своєї продукції та зменшують цінові ризики, проте не забезпечують достатньої гнучкості для узгодження попиту та пропозиції в разі швидких змін кон'юнктури на ринку.

З липня 2016р. ціна на російський газ за контрактом з ПАТ “Газпром” стала нижчою за європейську. Сьогодні спотові ціни на найбільш ліквідному хабі TTF (Нідерланди) складають близько \$200/1 000 м³⁵⁷. З урахуванням доставки до кордону України ціни на газ можуть досягти близько \$220-230/1 000 м³ залежно від умов поставки. При цьому контрактна ціна російського газу на I кв. 2017р., як зазначалося вище, складає \$200-210/1 000 м³.

Залежно від того, як український газовий ринок інтегруватиметься до європейського, ціни на ньому наблизяться до тих, що формуються на провідних торговельних газових майданчиках⁵⁸.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Закон України “Про внесення зміни до Митного кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу” від 4 лютого 2016р.

Документ регулює процедури митного контролю та митного оформлення обсягів природного газу, в т.ч. за операціями із заміщення природного газу (бекхол).

Порядок здійснення митного контролю за обсягами природного газу за операціями бекхолу визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Бекхол є операцією, під час якої здійснюється приймання-передача природного газу шляхом документального оформлення зустрічних потоків:

- природного газу, що знаходиться в суміжних ГТС, – перевізниками – операторами ГТС України та суміжної іноземної держави за кожним пунктом приймання-передачі газу окремо без його переміщення трубопроводним транспортом через митний кордон України;

⁵⁶ Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016.

⁵⁷ Джерело: European Energy Exchange. – <https://www.eex.com/en/market-data/natural-gas/spot-market/ttf#/> 2017/02/12/.

⁵⁸ Перехід на спотову торгівлю природним газом вигідний насамперед споживачам, які завдяки створенню і подальшому об'єднанню ринкових зон отримають можливість вирівнювати ціни на газ від різних постачальників і гнучкіше регулювати обсяги закупівель відповідно до поточних потреб.

- природного газу, що знаходиться в ГТС та/або у газосховищах України під митним контролем, – перевізником – оператором ГТС України та оператором газосховища без його фізичного закачування/відбору до/з газосховища.

Митне оформлення природного газу, переміщеного трубопровідним транспортом через митний кордон України за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), здійснюється на підставі даних актів приймання-передачі природного газу між сторонами зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та оперативного балансового рахунку за звітний період (місяць), між перевізниками – операторами ГТС України та суміжної іноземної держави.

Митне оформлення у відповідний митний режим балансуючих обсягів природного газу здійснюється протягом 30 днів після закінчення дії угоди (договору) між сторонами зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Під балансуючим обсягом природного газу у звітному періоді розуміється позитивна або негативна величина, що становить різницю між обсягами природного газу в точках входу та виходу, розташованих на митному кордоні України, яка відображається у загальному акті приймання-передачі природного газу між сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту) за результатами переміщення трубопровідним транспортом природного газу через митний кордон України.

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження планів пріоритетних дій Уряду на 2016р.” №418 від 27 травня 2016р.

Документ передбачає низку кроків у газовому секторі:

- розроблення проектів нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію Закону “Про ринок природного газу”;
- впровадження ІТ-системи для забезпечення балансування газу на добу;
- визначення моделі відокремлення транспортування газу;
- розроблення та подання Уряду проектів нормативно-правових актів щодо: (1) зберігання учасниками ринку ЄС природного газу у ПСГ України в режимі “митний склад”; (2) впровадження системи, за якою вартість природного газу буде взаємопов’язана з його енергетичною цінністю;
- створення умов для забезпечення стимулюючого тарифоутворення (RAB-тарифу) для оператора ГТС та операторів газорозподільних механізмів;
- розроблення та подання Уряду проектів нормативно-правових актів щодо забезпечення торгівлі природним газом на біржах та ін.

Проект Закону України “Про розкриття інформації у видобувних галузях” (реєстр. №4840 від 17 червня 2016р.)

Проект розроблено з метою впровадження в Україні міжнародних стандартів та передових практик розкриття інформації у видобувних галузях відповідно до Ініціативи щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях (EITI⁵⁹).

Прийняття документа сприятиме виконанню зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони, та спрямований на імплементацію, у частині підвищення прозорості господарської діяльності у видобувних галузях, Директиви 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26 червня 2013р., Директиви 2013/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 22 жовтня 2013р. та Директиви 2007/14/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 8 березня 2007р.

Мета документа – надання громадськості доступу до повної та об'єктивної інформації щодо платежів суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, на користь отримувачів платежів, створення передумов для суспільно відповідального використання такими суб'єктами корисних копалин загальнодержавного значення, а також для суспільного ознайомлення та обговорення питань, пов'язаних із використанням та управлінням державою та територіальними громадами корисними копалинами загальнодержавного значення.

Законопроект визначає організаційно-правові основи розкриття інформації у видобувних галузях, встановлює конкретні зобов'язання щодо розкриття інформації, способи розкриття інформації та відповідальність суб'єктів розкриття інформації.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про відокремлення діяльності з транспортування та зберігання (закачування, відбору) природного газу” №496 від 1 липня 2016р.

Затверджено план реструктуризації НАК “Нафтогаз України” з метою відокремлення діяльності транспортування та зберігання природного газу. **Передбачено створити два нових акціонерних товариства: “Магістральні газопроводи України” та “Підземні газосховища України”⁶⁰, яким буде передано відповідні активи ПАТ “Укртрансгаз”, та 100% акцій яких буде належати державі.**

Постановою передбачено, що газотранспортні активи буде передано новому оператору лише після винесення Стокгольмським арбітражем остаточного рішення за позовами між НАК “Нафтогаз України” та ПАТ “Газпром”, яке очікується у 2017р.

Відокремлення (*Unbundling*) – вимога Третього енергетичного пакета, зобов'язання за дотриманням якої Україна взяла у 2012р., і є необхідним кроком

⁵⁹ EITI – незалежний і добровільно підтримуваний на міжнародному рівні стандарт для забезпечення прозорості у видобувних галузях, який впроваджується у 48 країнах світу.

⁶⁰ Кабінет Міністрів відклав рішення про створення ПАТ “Підземні сховища України” з 1 березня на 1 серпня 2017р.

на шляху до побудови повноцінного конкурентного ринку природного газу, адже за умови об'єднання функцій транспортування та постачання, існує монополія, яка підвищує ціни як на послуги, так і на ресурс.

Закон України “Про внесення зміни до статті 12 Закону України “Про ринок природного газу”” від 22 вересня 2016р.

Визначається, що постачальники зобов'язані створювати страховий запас природного газу в розмірі не більше 10% запланованого місячного обсягу постачання природного газу споживачам на наступний місяць.

Розмір страхового запасу встановлюється щорічно Кабінетом Міністрів України на однаковому рівні для всіх постачальників.

Мета прийняття Закону – створення рівних умов для постачальників природного газу.

Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо упорядкування системи надходження та використання коштів із рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату)” №1716 від 1 листопада 2016р.

Документ спрямований на розвиток адміністративно-територіальних одиниць, на території яких проводяться видобуток вуглеводнів, та налагодження плідного співробітництва між підприємствами нафтогазовидобувного комплексу та органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Пропонується внести зміни до низки статей Бюджетного кодексу України, зокрема: здійснювати розподіл доходів від рентної плати для видобування нафти, газу та газового конденсату в наступному співвідношенні: 5% – до місцевих бюджетів, 95% – до центрального. При цьому 5% від ренти, яку видобувні компанії платять до бюджетів місцевих громад розподіляються наступним чином: 2% – сільським громадам, по 1,5% – до районного та обласного бюджетів. Така компенсація почне діяти з 2018р.

Такий крок дозволить місцевій владі отримати додаткове джерело доходів, що підвищить рівень фінансових можливостей на місцях та покращить економічну ситуацію населених пунктів⁶¹, а також посилить бажання інвесторів вкладати у видобуток, що сприяє нарощуванню видобутку вуглеводнів.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про утворення публічного акціонерного товариства “Магістральні газопроводи України” №801 від 9 листопада 2016р.

Передбачається утворити публічне акціонерне товариство “Магістральні газопроводи України”, 100% акцій якого належатиме державі. Повноваження з управління корпоративними правами держави у статутному капіталі здійснює Міністерство енергетики та вугільної промисловості.

⁶¹ Відповідно до Звіту про виконання Державного бюджету України за січень-грудень 2016р., рентна плата за користування надрами у 2016р. склала майже 39,7 млрд. грн (заплановано – дещо більше 58 млрд. грн.). Таким чином, у 2018р. за поточних рівнів видобутку вуглеводнів та рентних ставок приблизно додаткові 2 млрд. грн. можуть відійти до органів місцевого самоврядування.

Встановлюється статутний капітал товариства у розмірі 3 786 000 грн. та поділяється на 3 786 000 простих іменних акцій номінальною вартістю 1 (одна) грн. кожна.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості має:

- забезпечити вчинення дій, пов'язаних із здійсненням приватного розміщення першого випуску акцій товариства, та оформлення і підписання відповідного рішення;
- затвердити акт оцінки майна, що вноситься до статутного капіталу товариства, та результати приватного розміщення акцій товариства;
- підготувати та подати Уряду проект статуту товариства.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України завершило процес реєстрації ПАТ “Магістральні газопроводи України”. Згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, запис про реєстрацію датується 19 січня 2017р. Основний вид діяльності компанії – трубопровідний транспорт.

За рішенням Уряду, майно, що використовується наразі ПАТ “Укртрансгаз” для транспортування газу, повинно бути передано ПАТ “Магістральні газопроводи України” протягом 30 днів з моменту набуття чинності остаточного рішення Стокгольмського арбітражу в спірї між НАК “Нафтогаз України” і ПАТ “Газпром”.

Постанова Верховної Ради України “Про Звернення Верховної Ради України до парламентів та органів виконавчої влади держав-членів Європейського Союзу стосовно посилення співпраці у галузі енергетичної безпеки та потенційних ризиків реалізації проектів з будівництва транзитних газопроводів в обхід України” №1733 від 15 листопада 2016р.

Цим документом Верховна Рада:

- підкреслює, що, незважаючи на збройну агресію з боку Російської Федерації, Україна залишається надійним партнером у питанні транспортування природного газу до Європейського Союзу;
- привертає увагу, що Парламент України з метою адаптації законодавства України до вимог Третього енергетичного пакета та приведення функціонування ГТС України у відповідність зі взятими Україною зобов'язаннями в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства ухвалив ключові закони “Про ринок природного газу”, “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг”;
- підтверджує готовність до подальшого реформування енергетичної сфери та здійснення скоординованих дій із забезпечення більшої узгодженості енергетичної політики між Україною та державами-членами ЄС;
- висловлює глибоку стурбованість у зв'язку з намірами будівництва транзитних газопроводів в обхід України та вважає, що реалізація проектів з будівництва транзитних газопроводів в обхід України, а також надання додаткових можливостей ПАТ “Газпром” для збільшення обсягів перекачки газу існуючими газопроводами.

Враховуючи викладене, Верховна Рада закликає Європейський Парламент, ЄК, національні парламенти та держави-члени ЄС:

- підтримати Україну на шляху впровадження енергетичних реформ відповідно до міжнародних зобов'язань та інтеграції енергетичних ринків України до ринку Енергетичного Співтовариства;
- долучитися до спільної модернізації та експлуатації ГТС України з метою максимального її завантаження та спільного забезпечення безперебійного та надійного транспортування і постачання природного газу державам-членам ЄС територією України;
- дотримуватися принципу солідарності та не допустити реалізації політично мотивованих проектів з будівництва газопроводів в обхід України, що суперечить Енергетичній стратегії ЄС щодо диверсифікації джерел постачання, а також ставить під загрозу енергетичну безпеку ЄС та України;
- сприяти виконанню положень міжнародних угод та внутрішньоєвропейських стратегічних документів у частині посилення енергетичної безпеки та покращення співробітництва в енергетичній сфері між ЄС та Україною.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження розміру страхового запасу природного газу” №860 від 16 листопада 2016р.

Постановляється, що у 2016-2017рр. постачальники природного газу не зобов'язані створювати страховий запас природного газу.

У разі настання на ринку природного газу кризової ситуації рівня надзвичайної ситуації, критерії якої визначені Національним планом дій, затвердженим наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості №687 від 2 листопада 2015р., постачальники природного газу зобов'язані створити страховий запас природного газу в розмірі 10% запланованих місячних обсягів поставки постачальником природного газу споживачам на наступний місяць.

Запровадження цієї норми дозволить поліпшити умови поставок природного газу на внутрішньому ринку, а вивільнені фінансові ресурси спрямувати на закупівлю додаткових обсягів газу в період максимального попиту.

Раніше регулювання формування страхового запасу здійснювалося відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №795 від 30 вересня 2015р.⁶², відповідно до якої, постачальники, на яких покладено спеціальні обов'язки, страхового

⁶² Докладно див.: Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку створення страхового запасу природного газу” №795 від 30 вересня 2015р.

запасу не створюють, а решта постачальників газу зобов'язані створювати страховий запас у розмірі 50% запланованих місячних обсягів поставки на наступний місяць.

Постанова Кабінету Міністрів України “Питання публічного акціонерного товариства “Магістральні газопроводи України” №837 від 16 листопада 2016р.

Передбачається:

- за результатами приватного розміщення акцій заснувати ПАТ “Магістральні газопроводи України”;
- затвердити Статут ПАТ “Магістральні газопроводи України”;
- уповноважити Міністерство енергетики та вугільної промисловості на здійснення дій, пов'язаних з утворенням та реєстрацією ПАТ “Магістральні газопроводи України”.
- Міністерству енергетики та вугільної промисловості: (1) затвердити положення про наглядову раду та правління ПАТ “Магістральні газопроводи України”; (2) призначити виконуючого обов'язки голови правління зазначеного товариства за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Розпорядження Кабінету Міністрів “Про схвалення Концепції розвитку газодобувної галузі України” №1079 від 28 грудня 2016р.

Мета Концепції – визначення умов та прогнозних показників, що сприятимуть збільшенню обсягів власного видобутку природного газу з метою зменшення залежності від імпорту енергоносіїв.

Реалізація Концепції передбачена протягом п'яти років – з 2016р. по 2020р.

Основними напрямками реалізації Концепції є:

- широкомасштабне проведення геологорозвідувальних робіт (перелік робіт і їх обсяг визначається у виробничих планах підприємств галузі, коректованих з урахуванням поточного фінансового режиму і цінової кон'юнктури) з метою відкриття нових родовищ природного газу для приросту розвіданих запасів;
- забезпечення раціонального та ефективного освоєння родовищ на основі комплексного моделювання та застосування сучасних методів інтенсифікації видобутку, включаючи проведення робіт з буріння свердловин, гідророзриву пласта, капітального ремонту свердловин та інших операцій для збільшення терміну експлуатації свердловин і обсягів видобутку природного газу.

Передбачений приріст розвіданих запасів, млрд. м³					
	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
ПАТ “Укргазвидобування”	7,0	12,0	15,0	20,0	25,0
Інші підприємства	0,5	1,5	4,2	7,5	8,8
Загалом	7,5	13,5	19,2	27,5	33,8

Реалізація Концепції дасть змогу державним і приватним підприємствам збільшити обсяг видобутку природного газу до 27,6 млрд. м³ у 2020р. зокрема, ПАТ “Укргазвидобування” прогнозує збільшення видобутку у 2020р. до 20,1 млрд. м³, у т.ч. за рахунок оптимізації роботи свердловин експлуатаційного фонду, введення в експлуатацію дожимних компресорних станцій, інтенсифікації свердловин, включаючи проведення гідророзривів пластів, капітального ремонту свердловин, буріння свердловин на існуючих і нових родовищах (обсяг визначається у виробничих планах компанії, коректованих з урахуванням поточного фінансового режиму і цінової кон’юнктури).

Прогнозні обсяги видобутку природного газу, млрд. м³						
	Обсяги видобутку	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
ПАТ “Укргазвидобування”	Загалом	14,5	15,2	16,5	18,2	20,1
	• базовий	13,5	12,5	11,6	10,7	9,7
	• на існуючих родовищах	0,9	2,3	3,9	5,8	7,6
	• на нових родовищах	0,1	0,4	1,0	1,7	2,8
Інші підприємства (без урахування прогнозних обсягів видобутку ПАТ “Укрнафта” орієнтовно 1,4 млрд. м³ у 2016р.)	Загалом	4,3	5,0	6,0	7,0	7,4
	• базовий	3,3	2,8	2,4	2,0	1,5
	• на існуючих родовищах	1,0	1,7	2,3	3,2	3,7
	• на нових родовищах	–	0,5	1,3	1,8	2,2
Загалом		18,7	20,3	22,5	25,2	27,6

Фінансування заходів з реалізації Концепції не вимагає витрат з державного бюджету.

Реалізація Концепції потребує значного збільшення інвестицій у газовидобувну галузь, зокрема, шляхом залучення фінансових ресурсів підприємств галузі, іноземних інвесторів і міжнародних фінансових інститутів, а також кредитних ресурсів і коштів з інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяги та механізм залучення інвестицій будуть визначатися підприємствами галузі, виходячи з наявних обсягів власних фінансових ресурсів і результатів оцінки економічної доцільності їх залучення.

Оцінка витрат буде проведена на підставі розрахунків вартості та необхідних обсягів відповідних робіт (перелік робіт і їх обсяг визначається у виробничих планах підприємств галузі, коректованих з урахуванням поточного фіскального режиму і цінової кон'юнктури).

План заходів щодо реалізації Концепції передбачає, зокрема:

- внесення змін до Податкового кодексу у частині введення у 2017р. стимулюючого режиму оподаткування для підприємств, що експлуатують нові свердловини;
- введення нової стимулюючої моделі оподаткування нафтогазовидобувних підприємств;
- внесення змін до Податкового кодексу щодо вдосконалення оподаткування суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з видобутку газу, і з урахуванням рекомендацій МВФ;
- внесення змін до Податкового кодексу щодо встановлення ставок рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин в умовах дії угоди про розподіл продукції;
- внесення змін до Бюджетного кодексу щодо упорядкування системи надходження і використання коштів рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу і газового конденсату;
- прийняття закону “Про розкриття інформації в видобувних галузях”;
- внесення змін до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами, Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами, Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією, Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами в частині вдосконалення порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами з метою забезпечення відкритості, прозорості, скасування пільгового режиму, доступу до геологічної інформації;
- внесення змін до Положення про порядок надання гірничих відводів в частині скасування гірничого відводу для нафтогазовидобувної галузі;
- прийняття нової редакції Кодексу про надра, який забезпечить, починаючи з 1 квітня 2017р., кодифікацію положень Законів “Про нафту і газ”, “Про газ (метан) вугільних родовищ”, “Про державну геологічну службу України”, Гірничого закону України і буде визначати порядок надання спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та проведення їх продажу на конкурсних засадах (у т.ч. на аукціонах);
- затвердження правил розробки родовищ нафти і газу.

ВИСНОВКИ

У 2016р. газовий ринок України продовжив динамічно розвиватися за умов подальшої інтеграції у єдиний європейський газовий ринок. Серед ключових позитивних подій минулого року на ринку природного газу слід виокремити: (1) відмову від закупівель природного газу з РФ, що дозволило позбутися газової залежності від сусідньої держави; (2) скорочення імпорту природного газу; (3) збільшення обсягів транзиту природного газу територією України, що засвідчує надійність вітчизняної ГТС попри негативну інформаційну кампанію, що проводиться російською стороною; (4) подальше зниження рівня споживання природного газу; (5) активізацію співробітництва з найбільшими газовими трейдерами ЄС, що підвищує якість та рівень відносин між Україною та країнами ЄС у газовій співпраці та сприяє залученню для роботи на українських ПСГ європейських постачальників; (6) подальше відкриття ринку для вітчизняних приватних імпортерів природного газу; (7) скасування норми створення постачальниками страхового запасу природного газу в обсязі 50% запланованих місячних обсягів поставки на наступний місяць; (8) початок реформування НАК “Нафтогаз України” у частині створення незалежного оператора ГТС та розділення функцій постачання та транспортування газу (*unbundling*); (9) початок розгляду в Міжнародному арбітражному суді Стокгольма справи за зустрічними позовами НАК “Нафтогаз України” і ПАТ “Газпром” та ін.

Водночас, у частині підвищення рівня власного видобутку 2016 рік не приніс газовидобувним компаніям очікуваного поліпшення ситуації, – зростання складало лише 0,5% відповідно рівня 2015р. – не дивлячись на зниження для приватних компаній з 1 січня 2016р. ставки ренти при видобутку газу: з 55% до 29% за глибини свердловини до 5 000 м і з 28% до 14% для свердловин глибше за 5 000 м.



Попри ряд позитивних подій, Україні варто не зупинятися на досягнутому та й надалі зміцнювати власні позиції на європейському газовому ринку у спосіб: (1) запровадження стимулів для газовидобувних компаній шляхом застосування привабливого податкового режиму з метою підвищення рівня внутрішнього газовидобутку; (2) подальшої участі у регіональних газових проєктах, зокрема об'єднанні ГТС України та Польщі; (3) узгодження з ЄС механізму ефективного використання газопроводів та ПСГ України тощо.

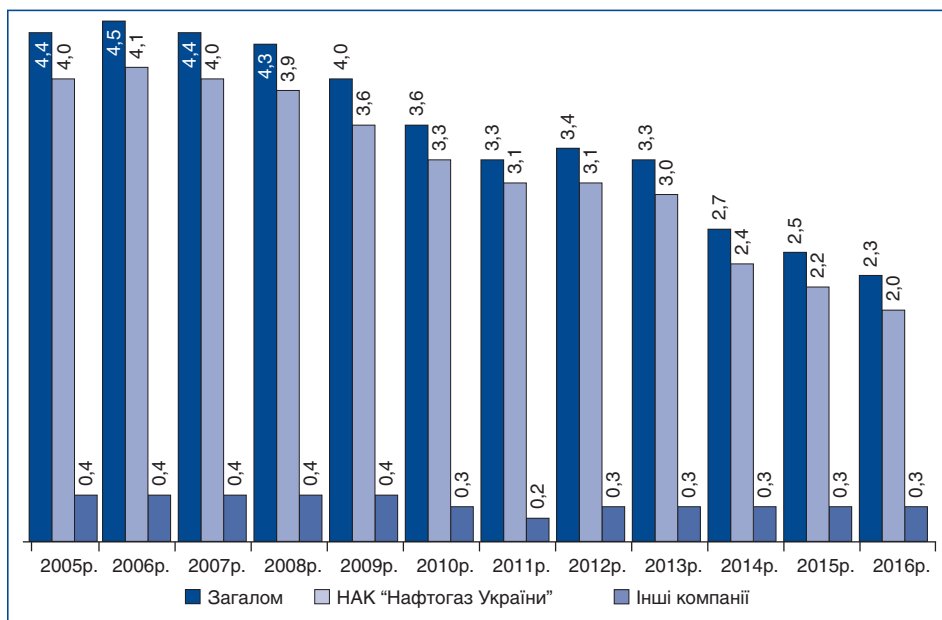
РИНОК НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

ВИДОБУТОК НАФТИ

За оперативними даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, **Україна у 2016р. скоротила обсяг видобутку нафти і газового конденсату до 2,237 млн. т (на 7,5% менше, ніж у 2015р.), у т.ч. нафти – 1,597 млн. т (на 9,8% менше).** Видобуток газового конденсату знизився на 2,5% (на 16,1 тис. т) – до 640 тис. т¹ (діаграма “Видобуток нафти та газового конденсату в Україні”²).

Можливості нарощування обсягів видобутку є обмеженими через те, що основні родовища в Україні вичерпуються, а потенційні джерела збільшення видобутку нафти для внутрішнього ринку не освоюються через відсутність інвестицій. Загалом, за останні 10 років видобуток української нафти знизився на 45%³.

Видобуток нафти та газового конденсату в Україні, млн. т



¹ Зауважимо, що видобуток нафти на материковій частині території України у 2015р. скоротився на 10,9% (на 221,1 тис. т) порівняно з 2014р. – до 1,806 млн. т, газового конденсату – на 6,8% (на 48,1 тис. т) – до 656,1 тис. т. Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

² Складено за даними: НАК "Нафтогаз України". – <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/74B2346ABA0C6C69C22570D80031A365?OpenDocument>.

³ Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. – Центр Разумкова, 2016, http://www.razumkov.org.ua/images/broshura/2016_ENERGY-S.pdf.

Близько 90% вітчизняного видобутку нафти та газового конденсату припадає на групу компаній НАК “Нафтогаз України”. Так, підприємства НАК “Нафтогаз України” у 2016р. скоротили видобуток нафти на 8,8% (на 148,7 тис. т) – до 1,546 млн. т, газового конденсату на 6,7% (на 32,7 тис. т) – до 454 тис. т. У т.ч. ПАТ “Укрнафта” (на компанію припадає майже 70% усього видобутку нафти та газового конденсату в Україні) знизило видобуток нафти на 8,4% (на 132,2 тис. т) – до 1,445 млн. т, газового конденсату на 21,5% (на 20,0 тис. т) – до 73,1 тис. т, ПАТ “Укргазвидобування” скоротило видобуток нафти на 14% (на 16,5 тис. т) – до 101,5 тис. т, газового конденсату на 3,3% (на 12,8 тис. т) – до 380,9 тис. т.

Інші працюючі нафтогазовидобувні компанії у 2016р. знизили видобуток нафти на 54,5% (на 60,2 тис. т) – до 50,3 тис. т, але збільшили видобуток газового конденсату на 9,9% (на 16,7 тис. т) – до 186 тис. т.

Найбільшими приватними видобувачами нафти з газоконденсатом в Україні у 2016р., зокрема, стали ПрАТ “Нафтогазвидобування” – 55,502 тис. т (+23,4%), ПрАТ “Природні ресурси” – 40,879 тис. т (-11,3%), СП “Полтавська ГНК” – 40,782 тис. т (+11,1%), ЗАТ “ДК “Укрнафтобуріння” – 28,754 тис. т (-5,2%), ТОВ “Еско-Північ” – 22,071 тис. т (+5,2 рази) та СП “Бориславська нафтова компанія” – 9,123 тис. т (-14,2%), ПрАТ “Девон” – 7,865 тис. т (+0,9%), ТОВ “Східний геологічний союз” – 5,641 тис. т (+2%), ТОВ “Системойнжиніринг” – 5,083 тис. т (+11,4 рази), ПрАТ “Укргазвидобуток” – 3,814 тис. т (+3,3%) (таблиця “Видобуток нафти та газового конденсату у 2016р. (за компаніями)”⁴).

Як видно з таблиці, загальні показники видобутку нафти та газового конденсату найбільшої компанії-видобувача – ПАТ “Укрнафта” – порівняно з 2015р. знизилися. Серед головних причин – неналежний рівень інвестування в обслуговування, модернізацію обладнання та буріння нових свердловин.

Інвестиційні можливості компанії були обмежені, в першу чергу, через високі ставки рентної плати на видобуток нафти і газового конденсату⁵. Крім того, не було прийнято рішення про початок досудової санації, план якої був запропонований керівництвом ПАТ “Укрнафта” для погашення заборгованості. Зазначимо, що компанія має досить великий податковий борг, який, станом на 1 січня 2017р., склав 12,5 млрд. грн. (з урахуванням штрафів та пені, нарахованих Державною фіскальною службою України). Зростання боргу ПАТ “Укрнафти” перед державним бюджетом є наслідком непогашення боргів, сформованих через зростання дебіторської заборгованості з боку ряду партнерів компанії, а також низькі ціни на нафту, які обмежили дохід компанії. Загалом, найбільший борг компанії становить по несплаті рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, податку на прибуток, а також податку на додану вартість⁶.

⁴ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №4 (995), 30 января 2017г.

⁵ Ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин (нафта) коливалися від 21% (з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5 000 м) до 45% (з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5 000 м).

⁶ Джерело: Маркевич К. Сотня найбільших: монополісти утримують позиції. – Вісник. Рейтинг, №5-6, 2016, с.22-24.

Видобуток нафти та газового конденсату у 2016р. (за компаніями), тис. т

Показники	2016р.	2015р.	2016р. до 2015р., %
Видобуток нафти та газового конденсату, в т.ч.:	2 237,000	2 418,400	92,5
НАК “Нафтогаз України”, з них:	2 000,390	2 182,200	91,7
• ПАТ “Укрнафта”	1 517,980	1 670,660	90,9
• ПАТ “Укргазвидобування”	482,410	511,580	94,3
Інші підприємства, з них:	236,250	236,160	100,0
• ПрАТ “Природні ресурси”	40,879	46,016	88,8
• ПрАТ “Нафтогазвидобування”	55,502	40,564	136,8
• СП “Полтавська ГНК”	40,782	36,708	111,1
• ЗАТ “ДК “Укрнафтобуріння”	28,754	30,347	94,8
• СП “УкрКарпатОйл ЛТД”	0,000	28,835	0
• Регал Петролеум Корп.ЛТД	11,203	12,006	93,3
• СП “Бориславська нафтова компанія”	9,123	10,634	85,8
• ПрАТ “Девон”	7,685	7,620	100,9
• ТОВ “Східний геологічний союз”	5,641	4,750	118,8
• ТОВ “Еско-Північ”	22,071	4,211	524,1
• ПрАТ “Укргазвидобуток”	3,814	3,691	103,3
• ТОВ “Сіріус-1”	0,000	2,618	0
• ТОВ ВКФ “Діон”	1,133	2,226	50,9
• ТОВ “Сахалінське”	0,483	1,750	27,6
• ТОВ “Пром-енерго продукт”	1,845	1,592	115,9
• ТОВ “Пласт”	0,768	0,968	79,3
• ТОВ “Перша українська газонафтова компанія”	0,881	0,646	136,4
• ТОВ “Рожнятівнафта”	0,459	0,472	97,2
• ТОВ “Системойнжиніринг”	5,083	0,447	1 137,1
• ПрАТ “Техноресурс”	0,037	0,032	115,6
• НАК “Надра України”	0,008	0,027	29,6
• ТОВ “Нафтогазопромислова геологія”	0,095	0,000	0,1
Видобуток нафти, у т.ч.:	1 596,700	1 771,100	90,2
НАК “Нафтогаз України”, з них:	1 546,400	1 695,300	91,2
• ПАТ “Укрнафта”	1 444,880	1 577,360	91,6
• ПАТ “Укргазвидобування”	101,540	117,960	86,1
Інші підприємства, з них:	50,294	75,808	66,3
• СП “Полтавська ГНК”	34,331	29,463	116,5
• СП “УкрКарпатОйл ЛТД”	0,000	28,835	0,0
• СП “Бориславська нафтова компанія”	9,123	10,634	85,8
• ТОВ “Східний геологічний союз”	5,331	4,707	113,3
• ТОВ ВКФ “Діон”	0,910	1,638	55,6
• ТОВ “Рожнятівнафта”	0,459	0,472	97,2
• ПрАТ “Техноресурс”	0,037	0,032	115,6
• НАК “Надра України”	0,008	0,027	29,6
• ТОВ “Нафтогазопромислова геологія”	0,095	0,000	0,1

Як уже зазначалося, видобуток нафти і газового конденсату в Україні з кожним роком знижується. Серед причин – системне недофінансування розвідувальних і бурильних робіт. А в останні три роки додалися високі рентні ставки на видобуток нафти. Разом з тим, **23 листопада 2016р. законопроектом “Про внесення змін до Податкового кодексу”** (реєстр.№5444) було запропоновано знизити з 1 січня 2017р. ставки рентної плати на видобуток нафти і газового конденсату⁷. Передбачається, що зниження ренти на нафту в короткостроковій перспективі дозволить зупинити його падіння, а в середньостроковій – забезпечити зростання. За зниження ставок ренти на нафту в короткостроковій перспективі можливе зменшення надходжень до державного бюджету, але воно перекриється зростанням доходів компаній у середньо- і довгостроковій перспективі, що призведе до збільшення відрахувань до державного бюджету.

ВИРОБНИЦТВО НАФТОПРОДУКТІВ

Сучасна нафтопереробна промисловість України налічує шість нафтопереробних заводів – Дрогобицький (проектна потужність складає 3,2 млн. т), Кременчуцький (18,6 млн. т), Лисичанський (16 млн. т), Надвірнянський (2,6 млн. т), Одеський (2,8 млн. т) та Херсонський (7,1 млн. т), а також Шебелинський газопереробний завод та близько 30 міні-НПЗ. З шести НПЗ п'ять зупинили діяльність, зокрема: Лисичанський, Херсонський та Одеський НПЗ повністю, а Дрогобицький і Надвірнянський НПЗ з 2013р. використовуються як нафтобази для збереження сирової нафти і готових нафтопродуктів групи “Приват” (таблиця “*Виробнича діяльність НПЗ України у 2015-2016рр.*”⁸).

Виробництво нафтопродуктів у 2016р. здійснювалося на Кременчуцькому НПЗ⁹ та Шебелинському ГПЗ.

За даними ПАТ “Укргазвидобування”, у 2016р. обсяг переробки газового конденсату на **Шебелинському ГПЗ** склав 515,4 тис. т (на 9% більше, порівняно з 2015р.), обсяг виробництва світлих нафтопродуктів – 423,4 тис. т (на 7,5% більше), в т.ч. бензинів – 156,3 тис. т (на 11,5% менше), дизельного палива – 116,8 тис. т (на 7,5% більше), скрапленого газу – 11,1 тис. т (майже у 3 рази більше).

З 2016р. на ГПЗ була проведена модернізація технологічної лінії первинної переробки, що дозволило поетапно перейти на випуск бензинів стандарту Євро-4 (у квітні 2016р.), бензину А-95 стандарту Євро-5 (у серпні 2016р.), дизельного палива стандарту Євро-4 (у вересні 2016р.), дизпалива стандарту Євро-5 і бензину А-92 стандарту Євро-5 (у жовтні 2016р.). А з вересня 2016р. почалася реалізація бензинів А-95 стандарту Євро-5. За інформацією ПАТ “Укргазвидобування”, у 2018р. завод планується перевести на випуск моторного палива стандарту Євро-5. Перехід на випуск продукції з високими якісними показниками дозволить у подальшому значно розширити ринок збуту.

⁷ Докладно див. підрозділ “Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи” цього розділу.

⁸ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №4 (995), 30 января 2017г.

⁹ Кременчуцький НПЗ не надає статистичних даних стосовно виробництва нафтопродуктів у вільний доступ. Відомо лише, що у 2016р. завод повністю перейшов на виробництво дизельного палива стандарту Євро-5.

Виробнича діяльність НПЗ України у 2015-2016рр., тис. т

Показники	2016р.	2015р.	2016р. до 2015р. %
Дрогобицький НПЗ			
Поставки нафти, загалом	306,7	315,0	91,4
у т.ч. українського походження	306,7	315,0	91,4
Переробка нафти	0,0	0,0	0,0
Простій, діб	366,0	365,0	
Надвірнянський НПЗ			
Поставки нафти, загалом	72,6	101,2	71,7
у т.ч. українського походження	72,6	101,2	71,7
Переробка нафти	0,0	0,0	0,0
Простій, діб	366,0	365,0	
Загалом по НПЗ			
Поставки нафти, загалом	497,2	460,7	107,5
у т.ч. українського походження	497,2	460,7	107,5
Загалом	497,2	460,7	91,1
Переробка нафти	0,0	0,0	0,0
Простій, діб	1464,0	1460,0	100,3
Шебелинський ГПЗ			
Поставки газового конденсату, загалом	472,6	460,7	107,5
у т.ч. українського походження	472,6	460,7	107,5
Переробка нафти	472,6	480,2	88,4
Виробництво:			
• бензин	156,3	176,8	88,4
• дизельне паливо	116,8	108,7	107,5
• мазут	51,1	55,2	92,6
Використання потужностей, %	49,7	46,1	
Загалом по Україні*			
Поставки нафти та газового конденсату загалом, у т.ч.:	876,5	876,9	100,0
• нафти	379,3	416,2	91,1
• газового конденсату	497,2	460,7	107,9
Переробка нафти	497,3	460,7	107,9

* Без урахування даних по Кременчуцькому НПЗ.

Попри підвищення стандартів палива, що виробляється на вітчизняних НПЗ та ГПЗ, загалом якості нафтопродуктів, що потрапляють до кінцевого споживача, залишається далекою від належного рівня. Крім того, проблемою, що суттєво перешкоджає розвитку вітчизняного ринку нафтопродуктів, є непрозорість роздрібного ринку палива. З метою підвищення рівня прозорості роздрібного ринку палива в Україні, у 2016р. до АМК України надійшов на розгляд проект **“Правил професійної етики у конкуренції щодо чесності та прозорості роздрібного ринку пального в Україні”**¹⁰, який був розроблений учасниками ринку. Про підтримку зазначених Правил повідомили ТОВ “Сокар Петролеум”, ТОВ “Параллель – М ЛТД”, ТОВ “Альянс Холдинг”, ПП “АМІК Україна”, ТОВ “ВОГРітейл”. **Розробка правил має сприяти підвищенню рівня прозорості та відкритості ринку роздрібної торгівлі світлими нафтопродуктами й стримувати учасників ринку від вчинення порушень конкурентного законодавства в майбутньому**¹¹. Важливо, щоб прозорим став не тільки роздрібний (актуальність інформації щодо марок нафтопродуктів і видів послуг, які пропонуються на заправних станціях та в місцях зберігання; споживчих властивостей усіх марок нафтопродуктів та їх відмінностей), але й весь паливний ринок – від видобутку та транспортування нафти до її переробки на НПЗ і випуску нафтопродуктів, їх транспортування, зберігання та реалізації.

Головним результатом 2016р. стало скорочення частини тіньового ринку – з 440 тис. т бензину (2015р.) до 215 тис. т (2016р.)¹². Це стало можливим завдяки впровадженню системи електронних акцизних накладних і підвищенню акцизів на компоненти моторних палив. Також, наприкінці 2016р. чинником, спрямованим на зменшення рівня тіньового сектору, стало скасування з 1 січня 2017р. т.зв. роздрібною акцизу (докладно див. підрозділ *“Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи”* далі). Однак, на шляху детінізації залишається ще проблема – відсутність обов’язкового впровадження лічильників і рівномірів на нафтобазах. Цю вимогу було відтерміновано на рік¹³.

ЗАКУПІВЛІ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ

У 2016р. Україна імпортувала сирової нафти і газового конденсату на \$173,8 млн., що у 2,1 рази більше, ніж у 2015р. Основні поставки нафти (96,8%) були здійснені з Казахстану – на суму \$168 млн., решта обсягів – 3,2% – припали на Румунію та РФ (таблиця *“Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.”*¹⁴).

¹⁰ АМКУ розгляне проект правил етики на ринку пального. – Антимонопольний комітет України, 11 жовтня 2016р., <http://www.amcu.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/130459>.

¹¹ Одним з безумовних позитивів зазначених Правил є те, що учасники ринку матимуть можливість на власний розсуд обирати суб’єкта з координації з контролюючими органами щодо виконання вимог.

¹² Єрьоменко А., Куюн С., Кобаль Г. Про нафту, про газ, зачатки ринку та про нас. – Дзеркало тижня. Україна, 28 грудня 2016р., http://gazeta.dt.ua/energy_market/pro-naftu-pro-gaz-zachatki-rinku-ta-pro-nas-_.html.

¹³ Зміни до ПКУ щодо покращення інвестиційного клімату: зведена таблиця новацій. – Бухгалтерія, 13 декабря 2016р., http://www.buhgalteria.com.ua/Hit_ua.html?id=5013.

¹⁴ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.

**Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.,
\$ тис. (за основними країнами)**

Імпорт		Експорт	
Країна	2016р.	Країна	2016р.
Нафта або нафтопродукти сирі (2709)			
Казахстан	168 217		
Румунія	5 442		
РФ	176		
Загалом	173 835	Загалом	0
Вага нетто	515 954	Вага нетто	0
Нафта або нафтопродукти (2710)			
Білорусь	1 794 078	Кіпр	10 065
Литва	354 491	Латвія	14 483
РФ	542 755	Литва	14 440
Інші	575 861	Інші	47 598
Загалом	3 267 185	Загалом	86 585
Вага нетто	7 413 738	Вага нетто	233 587

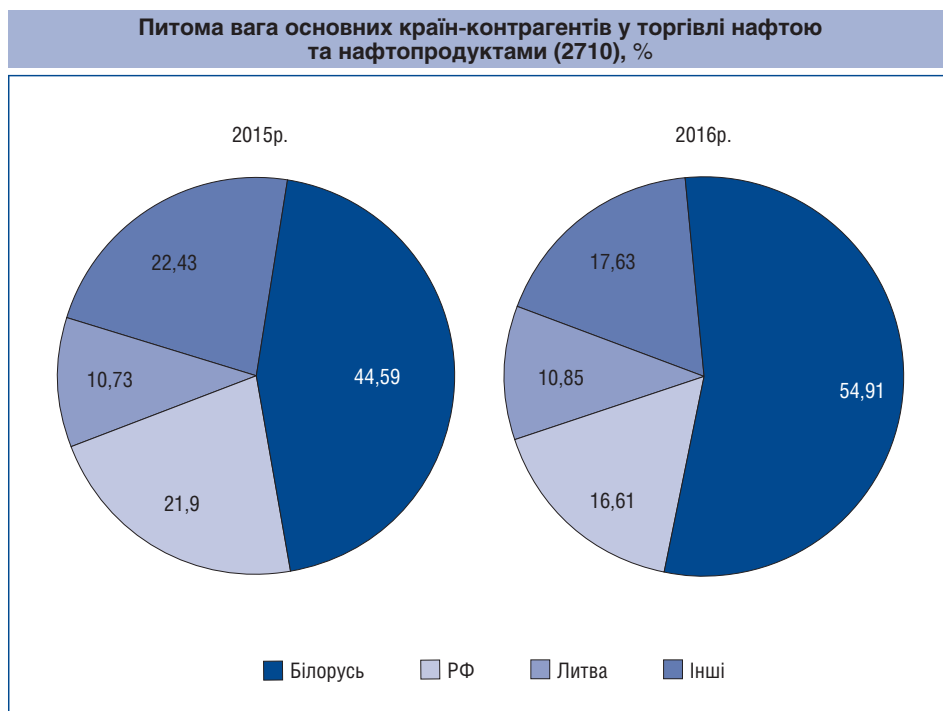
Що стосується ринку нафтопродуктів, то **через неможливість виробляти необхідну кількість якісних нафтопродуктів, понад 80% їх країна вимушена імпортувати**¹⁵. Зокрема, поставки бензинів у 2016р. були досить диверсифікованими, де постачальниками до України стали: Білорусь (Мозирський і Новополицький НПЗ), Литва (Мажейкяйський НПЗ), Польща (Плоцький НПЗ), Росія (Орський і Новокуйбишевський НПЗ), Румунія (НПЗ *Petrotel* і *Petrom*), Угорщина (Дунайський НПЗ) і Греція (Елефсінський НПЗ). Примітно, що найбільшим експортером нафтопродуктів до України (55%) є Білорусь – країна, яка має тривалі проблеми з поставки російської сировини¹⁶ (діаграма “*Питома вага основних країн-контрагентів у торгівлі нафтою та нафтопродуктами (2710)*”¹⁷, с.46).

¹⁵ Що буде з цінами на бензин у лютому. – Сьогодні, 7 Лютого 2017, <http://ukr.segodayna.ua/economics/enews/v-fevrale-ceny-na-benzin-prodolzhat-rasti-794590.html>.

¹⁶ Упродовж 2016р. Білорусь і Росія вели переговори стосовно формули ціни на природний газ. У зв'язку з падінням світових цін на енергоносії, в Білорусі справедливою вважалася ціна на поставлений в країну російський газ у розмірі \$73/1 000 м³. Проте Росія наполягала на дотриманні контракту, який діяв на період 2015-2016рр., згідно з яким у грудні 2016р. ціна становила \$132/1 000 м³.

Незважаючи на всі зусилля, Білорусь не змогла наполягти на своєму баченні механізму формування цін, а також домовитися про відстрочку недоплати за російський газ, що накопичилася. У відповідь на газову суперечку Росія скоротила поставки нафти в Білорусь, зокрема за 2016р. країна отримала дещо більше 18 млн. т нафти, що на 20% менше очікуваного рівня. Своєю чергою, Білорусь подала позов до суду на Росію через скороченням поставок російської нафти.

¹⁷ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.



Імпорт бензинів в Україні здійснювало понад 70 імпортерів, серед лідерів – дочірній підрозділ ЗАТ “Білоруська нафтова компанія”, на який минулого року припало близько 53% всього вітчизняного бензинового імпорту¹⁸.

Що стосується ринку дизельного палива, то минулого року було імпортовано 88% їх обсягів з 20 НІЗ з Білорусі, Росії, Литви, Греції, Ізраїлю, Польщі, Угорщини, Румунії, Болгарії, Туркменістану та інших країн. Основними постачальниками дизельного палива стали Білорусь і Росія, на які разом припало 76% усіх імпортних поставок¹⁹. Безперечним лідером з постачання ресурсу залишається Мозирський НІЗ, на який припало близько 66% усіх відвантажень дизельного палива з Білорусі, частка Новополицького НІЗ (“Нафтан”) – 34%.

Серед найбільших імпортерів дизельного палива в Україні варто відзначити агропромхолдинг “Астарта-Київ”, ТОВ СП “Нібулон”, ПАТ “Компанія “Райз”, що входить до групи підприємств “Ukrlandfarming”, ПАТ “АрселорМіттал Кривий Ріг”, Полтавський ГЗК, що входить до групи компаній “Ferrexpo AG”.

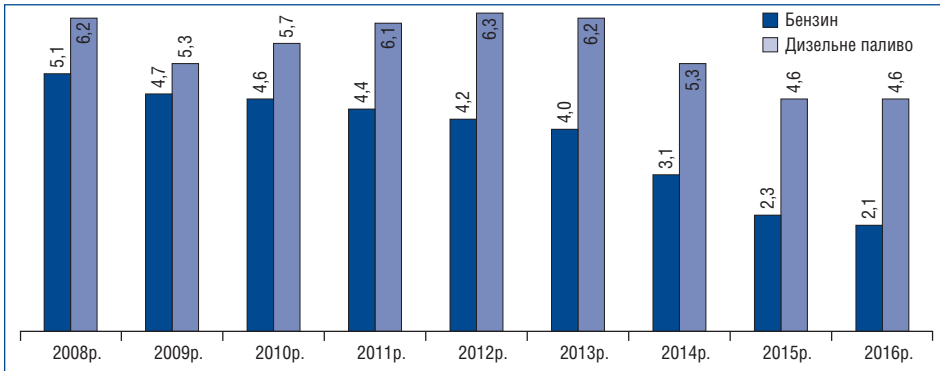
¹⁸ Докладно див.: Ринок бензинів 2016: не все потеряно. – Професійний інтернет-дайджест “НефтеРынок”, 16 янв. 2017г., http://www.nefterynok.info/analytics.php?art_id=389.

¹⁹ Докладно див.: Ринок ДТ – 2016: сравняли качество до 5. – Професійний інтернет-дайджест “НефтеРынок”, 23 янв. 2017г., http://www.nefterynok.info/analytics.php?art_id=390.

СПОЖИВАННЯ НАФТОПРОДУКТІВ

Уже другий рік поспіль відбувається падіння попиту на нафтопродукти. За даними Держстату України, сумарне споживання палива в Україні у 2016р. склало 6,78 млн. т, що на 117 тис. т (-1,7%) менше, порівняно з 2015р. Хоча споживання бензинів (без урахування АР Крим) у 2016р. знизилося на 8,4%, – до 2,14 млн. т, натомість дизельного палива – зросло на 1,7% – до 4,63 млн. т²⁰ (діаграма “Споживання бензину та дизельного палива в Україні”²¹).

Споживання бензину та дизельного палива в Україні, млн. т



Порівняно з 2015р., у 2016р. продажі бензинів (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м.Севастополь та частини зони проведення АТО) включно з альтернативним паливом²², зменшилися на 226,3 тис. т (11%) – з 2,06 млн. т до 1,84 млн. т, а продажі дизельного палива – майже на 255 тис. т (12,9%) – з 1,98 млн. т до 1,72 млн. т.

Реалізація бензину А-76/80 у 2016р. скоротилася на 11,2% – до 6,9 тис. т, бензину А-92 – на 10,1%, до 875 тис. т, бензину А-95 (включно з А-98) – на 10,8%, до 930 тис. т. Крім того, продажі альтернативного палива впали на 43,9% – до 28,5 тис. т²³.

Повернутися до докризового рівня споживання найближчими роками навряд чи можливо, головним чином через втрату Криму та тимчасову окупацію частини територій у Донецькій та Луганській областях, а також дедалі більше падіння рівня платоспроможності населення.

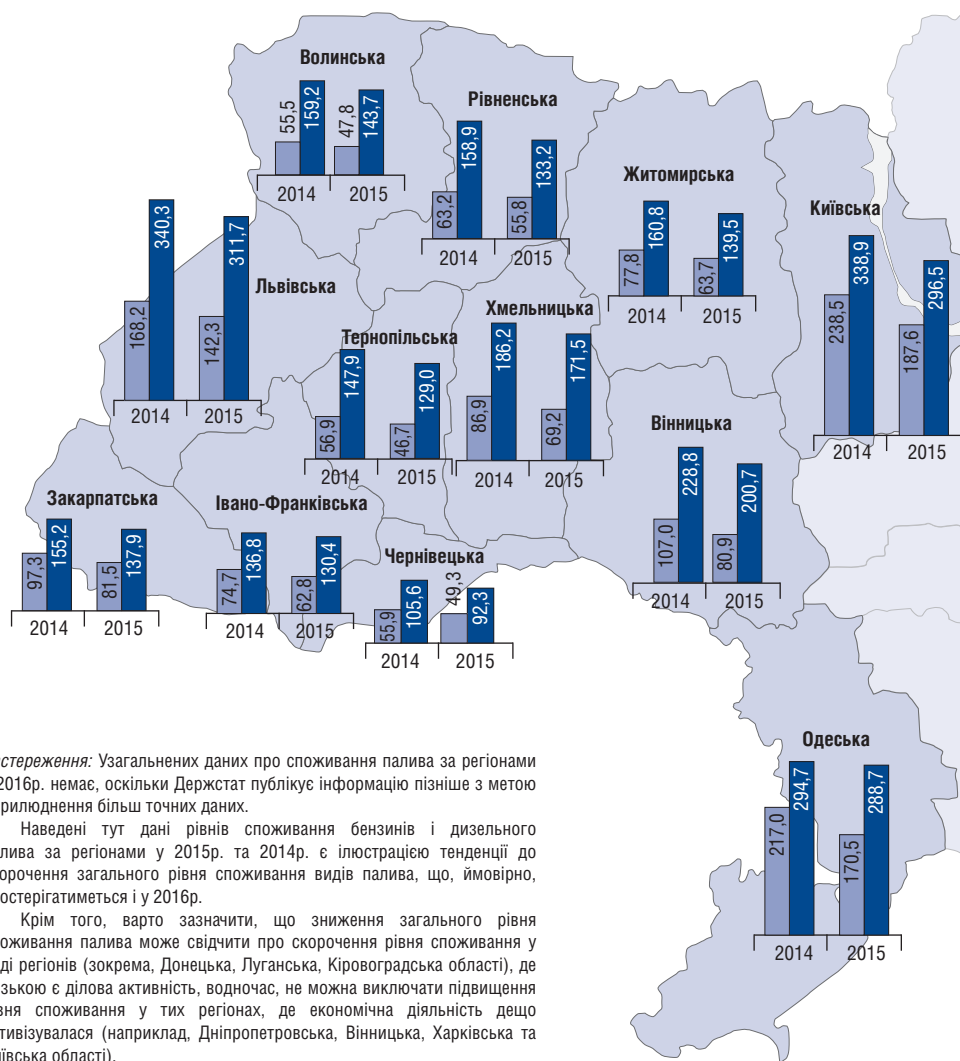
²⁰ При стабільності поставок в Україні впало споживання бензину. – Інформаційне агентство “Главком”, 30 січня 2016р., <http://glavcom.ua/news/pri-stabilnosti-postavok-v-ukrajini-vpalo-spozhyvannya-benzynu-395557.html>.

²¹ Джерело: Таблиця 5.3. “Споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти”. – Статистичний збірник “України в цифрах”, 2015р., Державна служба статистики України.

²² Відповідно до ст. 1 Закону “Про альтернативні види палива” від 14 січня 2000р., альтернативні види палива – це тверде, рідке та газове паливо, яке є альтернативою відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини. До видів такого палива відноситься паливо зі вмістом спиртів, біоетанолу або їх сумішей від 5% і більше.

²³ Джерело: Продаж світлих нафтопродуктів і газу через АЗС у січні-грудні 2016 року. – Державна служба статистики України, 24 січня 2017р., <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Споживання окремих видів продуктів



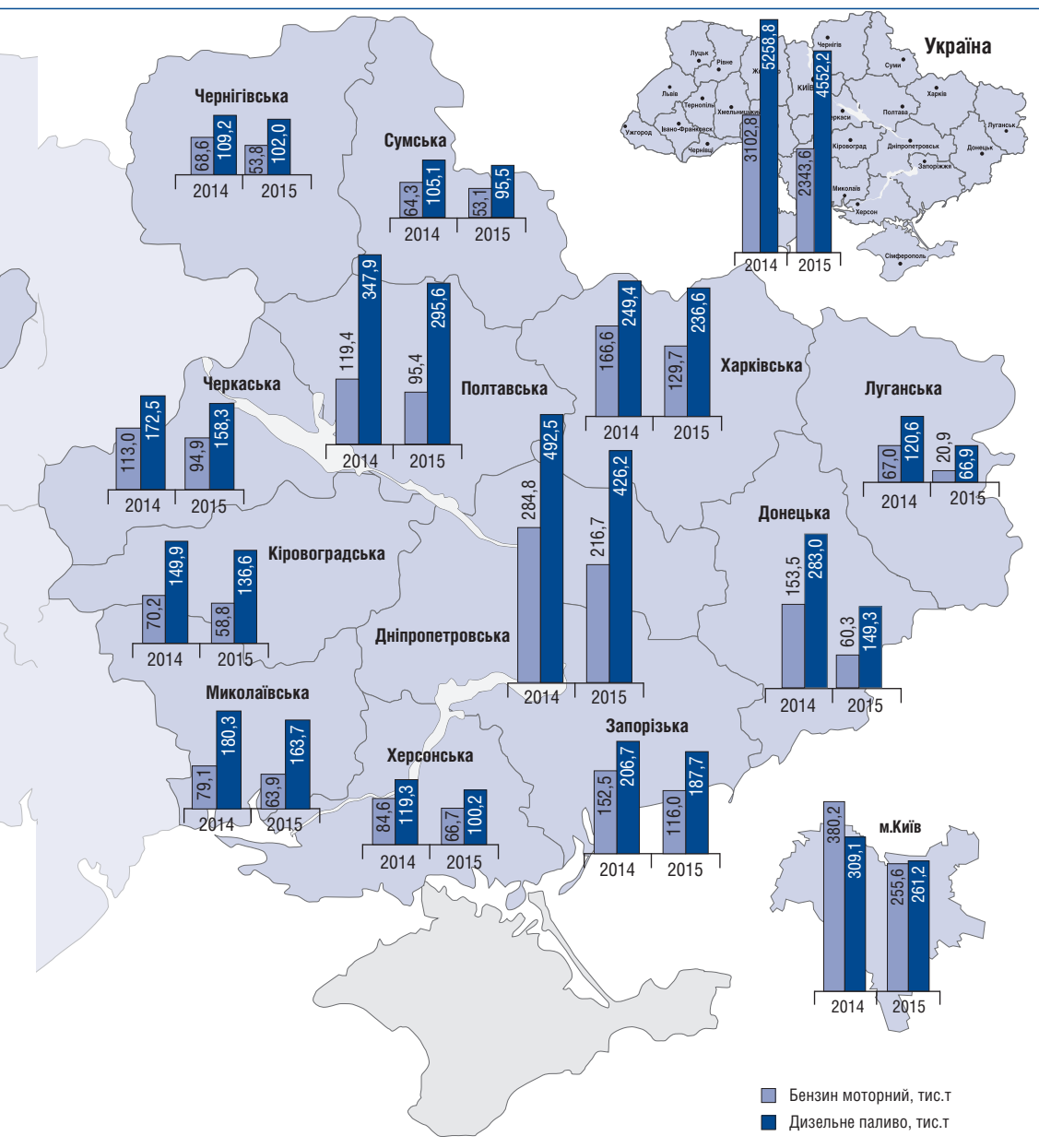
Застереження: Узагальнених даних про споживання палива за регіонами у 2016р. немає, оскільки Держстат публікує інформацію пізніше з метою оприлюднення більш точних даних.

Наведені тут дані рівнів споживання бензинів і дизельного палива за регіонами у 2015р. та 2014р. є ілюстрацією тенденції до скорочення загального рівня споживання видів палива, що, ймовірно, спостерігатиметься і у 2016р.

Крім того, варто зазначити, що зниження загального рівня споживання палива може свідчити про скорочення рівня споживання у ряді регіонів (зокрема, Донецька, Луганська, Кіровоградська області), де низькою є ділова активність, водночас, не можна виключати підвищення рівня споживання у тих регіонах, де економічна діяльність дещо активізувалася (наприклад, Дніпропетровська, Вінницька, Харківська та Київська області).

Джерело: Статистичний збірник "Україна у цифрах" (випуски за 2014р. та 2015р.). – Державна служба статистики України, https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.

перероблення нафти за регіонами у 2014-2015рр.



ТРАНЗИТ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, транзит нафти територією України до країн Європи у 2016р. скоротився на 8,8% (на 1,331 млн. т), порівняно з 2015р. – до 13,822 млн. т. Обсяг транспортування нафти на НПЗ України у 2016р. склав 1,406 млн. т, що на 12,5% (на 200,8 тис. т) менше, ніж у 2015р. Частка транзитного обсягу в транспортуванні нафти у 2016р. склала 90,8%, а частка перекачування на НПЗ України – 9,2%²⁴.

За фактичними даними профільного міністерства, у 2016р. обсяг транспортування нафти ПАТ “Укртранснафта” за системою магістральних нафтопроводів України склав 15,228 млн. т (на 9,1% менше, ніж у 2015р.), у т.ч. транзит – 13,822 млн. т (на 8,8% менше), для України – 1,406 млн. т (на 12,5% менше)²⁵ (таблиця “Транспортування нафти ПАТ “Укртранснафта” у 2016р.”²⁶). До країн Західної Європи (Словаччина, Угорщина, Чехія) протранспортовано 1,331 млн. т (або на 8,8%) менше, порівняно з аналогічним показником 2015р., для потреб України – менше на 200,8 тис. т (або на 12,5%)²⁷.

Транспортування нафти ПАТ “Укртранснафта” у 2016р., тис. т

Показники	2016р.	2015р.	2016р. до 2015р., %
ПАТ “Укртранснафта”, загалом, у т.ч.:	15 228,0	16 760,3	90,9
• транзит	13 822,0	15 153,5	91,2
• для України	1 406,0	1 606,8	87,5

Свою чергою, транзит нафтопродуктів територією України у 2016р. склав 356,4 тис. т, що у 6,3 рази менше показника 2015р. (2,2 млн. т)²⁸. Транзит дизельного палива скоротився на 28% і склав 58 тис. т. Найбільші обсяги дизельного палива – 26 тис. т – були відправлені залізничним сполученням з Білорусі до Молдови, а також з Білорусі до Литви – близько 22 тис. т. Транзит бензинів скоротився на 6% і склав 30,7 тис. т, з яких майже 17 тис. т пройшли з Білорусі до Молдови. Транзит мазуту у 2016р. склав 214,4 тис. т, що у 8 разів менше ніж у 2015р. (1,9 млн. т). Транзит скрапленого газу територією України залізничним і морським транспортом у 2016р. скоротився, порівняно з 2015р., на 23,2% – до 2,09 млн. т.

²⁴ Україна в січні 2017р. збільшила транзит нафти в Європу. – Finance. UA, 6 лютого, <http://news.finance.ua/ua/news/-/394295/ukrayina-v-sichni-2017-r-zbilshyla-tranzyt-nafty-v-yevropu>.

²⁵ Нагадаємо, що у 2015р. обсяг транспортування нафти ПАТ “Укртранснафта” за системою магістральних нафтопроводів України склав 16,760 млн. т (на 0,6% менше порівняно з 2014р.), у т.ч. транзит – 15,153 млн. т (на 0,9% більше), для України – 1,607 млн. т (на 13,0% менше). Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

²⁶ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №5 (996), 6 февраля 2017г.

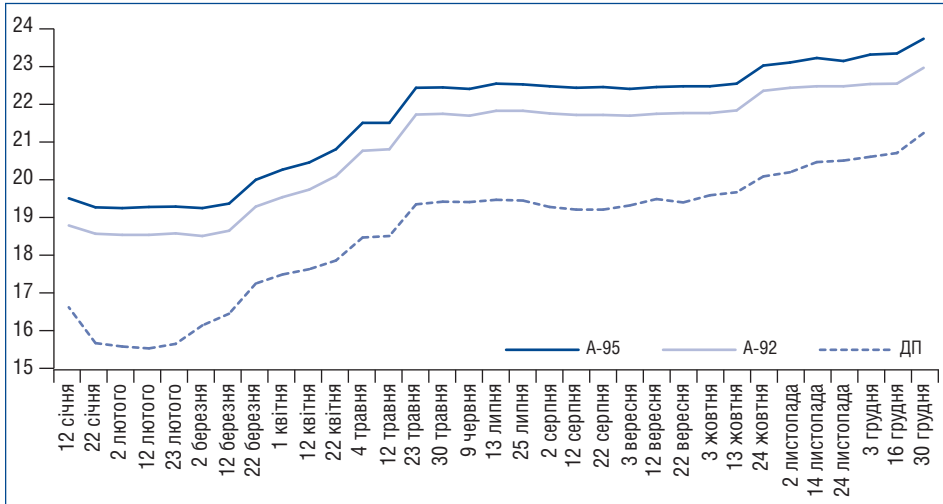
²⁷ Джерело: Итоги 2016 года. Транспортировка. – ПАТ “Укртранснафта”, http://www.ukrtransnafta.com/ru/press_center/company_news?id=204.

²⁸ Джерело: Итоги 2016: Транзит нефтепродуктов через Украину обвалился в 6 раз. – OilNews, 23 января 2017г., http://oilnews.com.ua/a/news/Itogi_2016_Tranzit_nefteproduktov_cherez_Ukrainu_obvalilsya_v_6_raz/226041.

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ

Упродовж 2016р. ціни на АЗС тримали тенденцію до підвищення, а найбільший стрибок цін було зафіксовано у листопаді-грудні 2016р. Зокрема, середньозважена вартість бензину А-92 збільшилася до 22,83 грн./л, А-95 – до 23,57 грн./л, дизельного палива – 21,13 грн./л (діаграма “Роздрібні ціни на паливо на АЗС у м.Києві у 2016р.”²⁹).

Роздрібні ціни на паливо на АЗС у м.Києві у 2016р., грн./л



Основними факторами, які зумовлюють підвищення роздрібних цін на АЗС, є:

- хоча й незначна, але помірна девальвація національної валюти (діаграма “Міжбанківський курс валют у 2016р.”³⁰, с.52);
- поступове зростання світових цін на нафту (діаграма “Динаміка цін на нафту марки Brent у 2014-2016рр.”³¹, с.52);
- підвищення з листопада 2016р. вартості залізничних партій нафтопродуктів: бензини подорожчали на 1 600 грн./т, дизельне паливо – на 2 650 грн./т³²;
- зростання європейських котирувань на \$50-55/т³³, що підвищує вартість на кордоні нафтопродуктів, що закуповуються.

²⁹ Джерело: Цeny на топливо на АЗС України (г. Київ). – <http://finance.i.ua/fuel>.

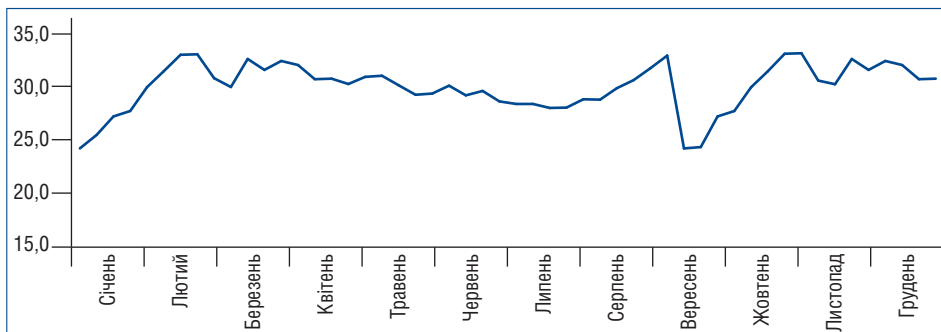
³⁰ Джерело: Курс євро на міжбанке України. – Finance.UA, <http://charts.finance.ua/ru/currency/interbank/-/1/eur>.

³¹ Джерело: Brent Oil Historical Data. – <https://www.investing.com/commodities/brent-oil-historical-data>.

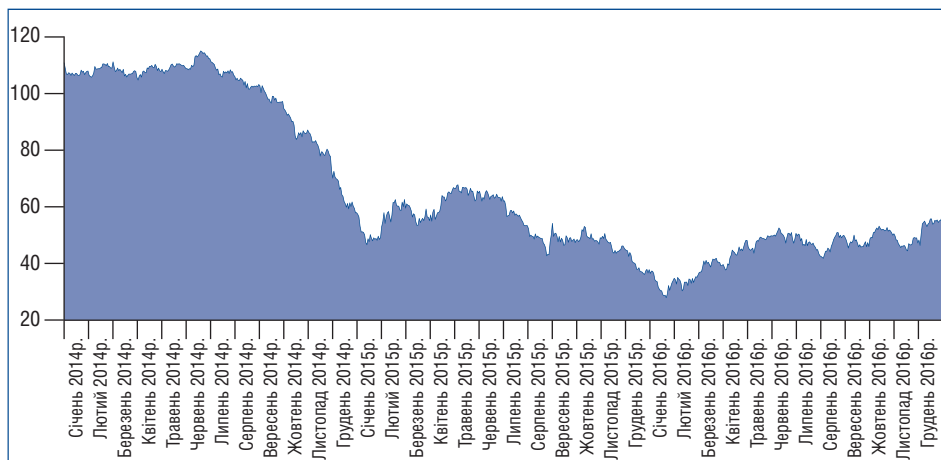
³² Джерело: Найбільші АЗС підвищили ціни на бензин і дизпаливо. – UkrMedia, 26 грудня 2016р., <https://ukr.media/auto/286780>.

³³ Джерело: Там само.

Міжбанківський курс валют у 2016р., грн./€



Динаміка цін на нафту марки Brent у 2014-2016рр.



Поряд із зазначеними вище факторами, важливу роль у формуванні роздрібних цін відіграє акцизний податок, який також сплачується у валюті. **Загалом, близько 40-45%³⁴ вартості українського палива становлять податки та акциз, інші – закупівельна вартість нафтопродуктів, логістичні витрати, а також націнка власників мереж АЗС, у яку нафтотрейдери закладають наявні ризики – валютні, фінансові, політичні та ін.**

Зазначимо, що законодавчі зміни в податковому законодавстві кінця 2016р. відіб'ються на рівні роздрібних цін. Так, з 1 січня 2017р. в Україні скасовано раніше діючий роздрібний акциз на продаж палива, але в той же час на відповідну величину підвищилися ставки базового акцизу, який стягується при розмитненні імпортованих нафтопродуктів або виробництві їх усередині країни. Під впливом цих змін істотно зростають оптові ціни на нафтопродукти. **Проте, стримувати зростання цін може фактор конкуренції за зниженого попиту.**

³⁴ Тут варто зазначити, що Україна, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, зобов'язалася, хоча й у невизначений термін, привести частку акцизів у вартості палива до середнього європейського рівня, який сьогодні становить 60%.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання електронного адміністрування реалізації пального” №113 від 24 лютого 2016р.

Встановлюється:

- порядок реєстрації платників акцизного податку з реалізації палива в електронному Реєстрі;
- порядок відкриття, закриття електронних рахунків платникам акцизного податку – особам, які реалізують паливо;
- порядок роботи системи електронного адміністрування реалізації палива.

Зокрема, встановлюється, що:

- рахунки платників акцизного податку в системі електронного адміністрування реалізації палива відкриваються у Державній казначейській службі;
- у товаросупровідних документах на паливо його обсяги відображаються виробниками палива в кілограмах і літрах, які приведені до температури 15°C;
- товаросупровідні документи подаються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності під час митного оформлення палива до контролюючих органів з відомостями щодо обсягів палива, що ввозиться на митну територію України, в кілограмах і літрах, які приведені до температури 15°C.

Імплементація документа дозволить: (1) забезпечити ефективний контроль за реалізацією палива на внутрішньому ринку; (2) мінімізувати випадки реалізації на автозаправних станціях необлікованих обсягів палива, з яких не сплачується акцизний податок; (3) покращити адміністрування акцизного податку.

Вказані заходи дозволять суттєво знизити рівень тіньового сектору палива та, відповідно, збільшити надходження до бюджетів.

Правила професійної етики у конкуренції щодо чесності та прозорості роздрібного ринку пального в Україні від 27 жовтня 2016р.
(погоджено АМК України)

Метою діяльності компаній/підприємств, що схвалили ці Правила є цілеспрямована, відповідальна та ефективна участь на ринку світлих нафтопродуктів України, а також задоволення потреб та очікувань споживачів.

Правилами передбачено:

- Компанії підтверджують, що якість усіх продуктів і послуг, які вони продають або пропонують, відповідає всім чинним стандартам і регуляторним актам України. Вони надають гарантію якості таких продуктів.
- Відповідно до вимог чинного законодавства, Компанії забезпечують інформування споживачів щодо фактичних роздрібних цін реалізації палива та факторів, які впливають на них, а також надання повних, точних, правдивих відомостей щодо позначення автомобільних бензинів, у т.ч. символів

екологічного класу та визначення вмісту біоетанолу, та дизельного палива, в т.ч. літерне позначення кліматичного періоду, символи екологічного класу та визначення вмісту метилових/етилових естерів жирних кислот.

- Компанії здійснюють свою діяльність публічно і враховують громадську думку. Вони надають усю необхідну, повну та достовірну інформацію і дані для громадськості, а також тим особам, кого це може стосуватися, що не ушкоджує економічні інтереси договірних сторін або компаній, а також за винятком тих випадків, коли інформація містить конфіденційну інформацію.
- Компанії рішуче виступають проти та заявляють про свою абсолютну нетерпимість щодо здобуття неправомірних переваг у конкуренції, зокрема, але не виключно, завдяки: (1) реалізації нафтопродуктів, що не відповідають встановленим стандартам, технічним регламентам тощо, а також контрафактних і фальсифікованих нафтопродуктів; (2) змішуванню нафтопродуктів; (3) здійсненню господарської діяльності на ринку нафтопродуктів без отримання необхідних дозволів, ліцензій, погоджень; (4) продажу нафтопродуктів без застосування реєстраторів розрахункових операцій та невідображення у звітності цих господарських операцій; ухиленню у будь-який спосіб від сплати податків (у т.ч. акцизних податків) та інших обов'язкових платежів; (5) отриманню інших необґрунтованих (неринкових) переваг, преференцій тощо.
- Компанії однозначно засуджують будь-яку антиконкурентну поведінку на ринку, зокрема, але не виключно у формі антиконкурентних узгоджених дій.
- Компанії прагнуть покращення бізнес-клімату на ринку нафтопродуктів для надходження інвестицій, модернізації української нафтопереробної промисловості, розвитку чесної конкуренції на цьому ринку та захисту інтересів споживачів, операторів ринку і держави в цілому тощо.

28 жовтня 2016р. АМК України звернувся до Кабінету Міністрів України з листом №128-08.4/01-11469, в якому, зокрема, закликав вжити заходів щодо “запровадження регулярних перевірок якості пального” і “посилення контролю законності встановлення газових модулів”.

Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році” від 20 грудня 2016р.

1. **Зменшено ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, а саме нафти.** Зазначені ставки встановлюються у відсотках від вартості товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини).

Ставки рентної плати за користування надрами встановлені залежно від корисних властивостей надр і ступеня екологічної безпеки під час їх використання та визначені п.253.5 ст.253 Податкового кодексу, збільшилися в середньому на 10%.

Порівняння ставки рентної плати

Назва групи корисних копалин, що надана у користування надрами гірничому підприємству	Попередня ставка	Діюча ставка
Нафта		
• з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5 000 м	45	29
• з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5 000 м	21	14

Законом удосконалено контроль за справлянням рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин. (пп.258.2.2 п.258.2 ст.258 Податкового кодексу). За фактами, які відбуваються протягом шести місяців щодо невнесення, не своєчасного внесення платником рентної плати сум податкових зобов'язань або невиконання платником податкових зобов'язань з рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику, порушує перед відповідним центральним органом виконавчої влади питання зупинення дії відповідного спеціального дозволу.

2. Збільшено ставку акцизного податку на паливо. З метою забезпечення збалансованості бюджетних надходжень з 1 квітня 2017р. ставки на паливо визначено такими:

- на біодизель та його суміші – €106/1 000 л (було €97);
- на бензини (легкі та середні дистиляти) – €213,50/1 000 л (€171,50);
- на паливо моторне альтернативне – до €162/1 000 л (€120);
- на дизельне паливо (важкі дистиляти (газойлі)) – €139,50/1 000 л (€95-125,50);
- на паливо рідке (мазут) – €139,50/1 000 л (€97);
- на скраплений газ (пропан або суміш пропану з бутаном) та інші гази – €52/1 000 л (€31).

Розширено перелік нафтопродуктів, які використовуються як сировина для нафтохімічної промисловості (для виробництва етилену) та можуть ввозитися на митну територію України без сплати акцизного податку (з оформленням податкового векселя на суму акцизного податку) за рахунок скрапленого газу, бутану та ізобутану, а також деяких видів важких дистилятів.

3. Спрощено адміністрування акцизного податку з реалізації палива. За рахунок скасування акцизного податку з роздрібних продажів палива в розмірі €0,042/1 л реалізованого палива та відповідного підвищення розміру ставок акцизного податку на паливо, зокрема, бензини, дизельне паливо і скраплений газ на €42/1 000 л. Фактичне зростання ставок акцизу з імпорту та виробництва палива запроваджено на суму, рівну скасованому роздрібному акцизу.

Мета – недопущення втрат доходів бюджету. Специфіка функціонування ринку палива, різноманітність договірних взаємовідносин, які передбачають фізичний відпуск палива через АЗС, але не завжди є операціями з роздрібних продажів, неоднозначність норм щодо визначення платників податків та дати виникнення

податкових зобов'язань використовуються окремими платниками податків у схемах ухилення від сплати акцизного податку з роздрібних продажів, що створює нерівні умови для платників і призводить до недоотримання бюджетом відповідних коштів³⁵.

Скасування роздрібного акцизу має істотно полегшити адміністрування цього податку компаніями і спростити контроль за його сплатою з боку держави, що дозволить встановити чесну конкуренцію на ринку палив, тим самим мінімізувавши тіньовий обіг.

ВИСНОВКИ

Скорочення обсягів видобутку нафти та значна залежність від імпорту нафтопродуктів стали одними з основних негативних результатів функціонування ринку нафти та нафтопродуктів у 2016р. Досі не можливо говорити про потенціал зростання видобутку нафти, оскільки немає значних інвестицій у геологорозвідку та не відбувається інтенсифікація видобутку вуглеводнів.

Зношена технічна та морально застаріла база НПЗ, висока собівартість виробництва, нерегульованість питань власності – це все призвело в різні роки до зупинки частини НПЗ. Як результат, через незабезпечення на належному рівні нафтопродуктами власного виробництва, Україна має значну залежність від їх імпорту, частка якого у 2016р. сягнула 80%. До того ж, через конфлікт між Росією та Білоруссю у питанні скорочення поставок нафти, у найближчому майбутньому для України може виникнути потреба диверсифікації постачань нафтопродуктів.

Значна кількість невирішених питань, і як наслідок – незадовільний стан української нафтопереробки, – свідчать про наявність у цій галузі системної кризи, що потребує негайного реагування у спосіб ведення ефективної державної політики.

Водночас, очевидними стали певні позитивні зміни на ринку нафтопродуктів. Насамперед, відзначимо відповідність виробництва нафтопродуктів українських виробників стандартам якості імпортних аналогів. У 2016р. український ринок бензинів і дизельного палива активізував поліпшення якості вітчизняної продукції. Разом з тим, роздрібний ринок нафтопродуктів потребує запровадження дієвого механізму незалежного контролю якості моторного палива. Крім того, важливим кроком стало затвердження законодавчих змін щодо спрощення адміністрування акцизного податку з реалізації палива, що дозволить зменшити частку тіньового ринку. Також, запроваджене зниження рентних ставок дозволить наростити видобуток нафти, збільшити інвестиції у розвідку та застосування нових технологій видобутку, підвищити привабливість галузі, тим самим покращити показник завантаження українських НПЗ, а також знизити імпорт нафтопродуктів.

³⁵ У 2015р. запровадили роздрібний акциз (5%, потім €0,042/л для бензинів), який повинен був надходити до місцевих бюджетів. Однак через певні проблеми в адмініструванні цього податку, через несплату цього акцизу викривлялася конкуренція на ринку, підвищилася частка тіньового сегменту та з'явилася значна кількість нелегальних АЗС.

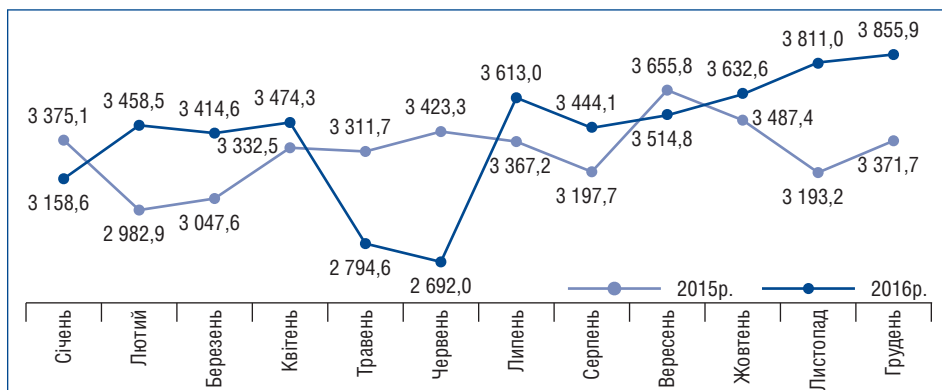
ВУГІЛЬНИЙ СЕКТОР

ВИДОБУТОК ВУГІЛЛЯ

Упродовж багатьох років незалежності України вугілля залишалося найбільш надійним енергетичним ресурсом в енергобалансі країни. А після підвищення цін на природний газ у 2005р. вугілля почало розглядатися в якості надійного ресурсу забезпечення національної енергетичної безпеки¹. Проте, починаючи з липня 2014р. внаслідок захоплення частини території Донецького вугільного басейну, де знаходяться найбільші поклади антрацитового вугілля, швидкими темпами відбулося скорочення видобутку².

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, у 2016р., порівняно з 2015р., Україна збільшила видобуток вугілля на 2,82% (на 1,12 млн. т) до 40,864 млн. т (діаграма “Видобуток вугілля в Україні у 2015-2016рр.”³). Зокрема, видобуток енергетичного вугілля у 2016р. збільшився на 3,45% (на 1,09 млн. т) до 32,503 млн. т, видобуток коксівного вугілля – на 0,44% (на 36,28 тис. т) до 8,361 млн. т⁴ (діаграми “Видобуток енергетичного вугілля в Україні у 2016р.”, “Видобуток коксівного вугілля в Україні у 2016р.”⁵, с.58). Середньодобовий видобуток вугілля склав 47,9 тис. т (на 19,8% менше) (див. таблицю “Підсумки роботи вугільної галузі у 2016р.”, с.70).

Видобуток вугілля в Україні у 2015-2016рр., тис. т



¹ Джерело: Ринки реального сектору економіки України в інституційному середовищі COT: кон'юнктура та інтеграція (за ред. В.О.Точиліна). – Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2012, 552 с.

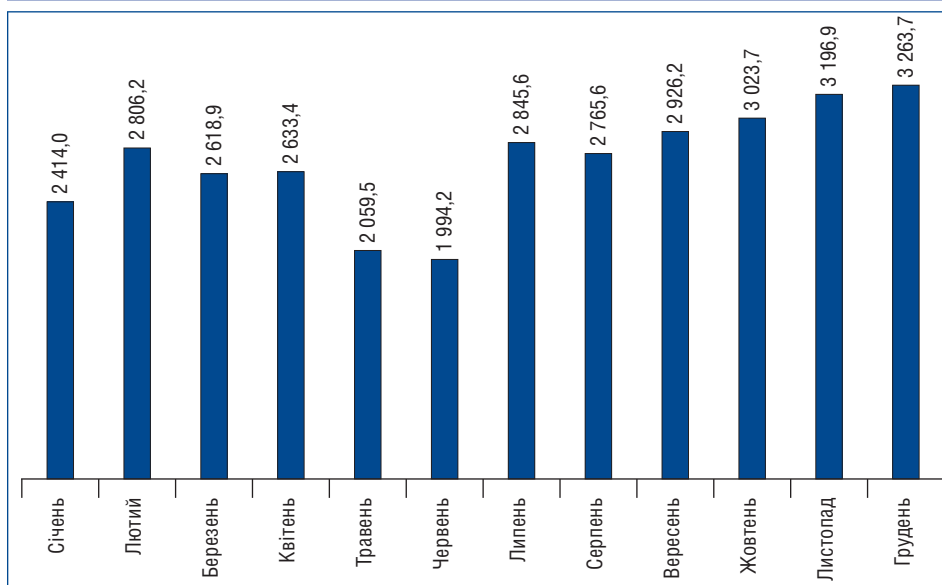
² Зокрема, у 2013р. видобуток склав 83,698 млн. т, у 2014р. – 64,934 млн. т, у 2015р. – 39,744 млн. т.

³ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №5 (996), 6 февраля 2017г.

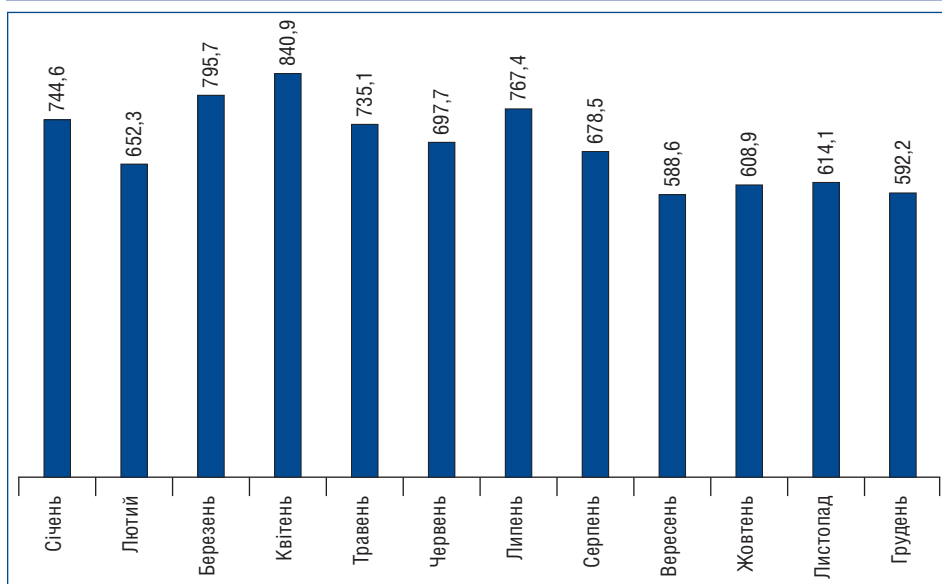
⁴ Обсяг видобутку енергетичного вугілля у 2015р. склав 31,605 млн. т (на 35,3% менше рівня 2014р.), коксівного – 8,155 млн. т (на 49,8% менше). Середньодобовий видобуток вугілля у 2015р. склав 48,3 тис. т. Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

⁵ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №5 (996), 6 февраля 2017г.

Видобуток енергетичного вугілля у 2016р., тис. т



Видобуток коксівного вугілля в Україні у 2016р., тис. т



Видобуток вугілля підприємствами України у 2015-2016рр., тис. т

Підприємство	2015р.	2016р.	Зміна, %
ПАТ “ДТЕК Павлоградвугілля”	18 787,0	18 409,4	-2,2
ПАТ “ш/у Покровське”	4 353,3	4 302,0	-1,2
ТОВ “ДТЕК Добропіллявугілля”	2 428,4	2 271,8	-6,4
ДП “Львіввугілля”	1 754,4	1 408,7	-19,7
ТОВ “Краснолиманська”	643,4	443,4	-30,9
ТОВ “ДТЕК Свердловантрацит”	1 772,8	2 305,6	30,1
ТОВ “ДТЕК Ровенькиантрацит”	1 551,5	2 224,6	43,4
ДП “Селидіввугілля”	1 248,1	1 394,0	11,7
ПАТ “ДТЕК Комсомолец Донбасу”	1 218,8	3 502,1	187,3
ТДВ “Шахта Білозерська”	910,6	493,1	-45,8
ДП “ш/у “Краснолиманська”	1 754,8	1 566,1	-10,4
ДП “ш/у “Південнодонбаське №1”	691,2	497,9	-28,0
ПАТ “Лисичанськвугілля”	545,8	196,5	-64,0
ДП “Красноармійськвугілля”	406,6	548,1	34,8
ДП “Первомайськвугілля”	365,8	308,4	-15,9
ДП “Шахта “Південнодонбаська №3” ім.М.С.Сургая	350,6	340,7	-2,8
ДП “Дзержинськвугілля”*	266,7	279,4	4,8
ДП “Волиньвугілля”	235,9	185,4	-21,4
ПАТ “Шахта “Надія”	228,2	186,4	-18,3
ВАТ “Укрвуглебуд”	104,4	–	–
ДП “Луганськвугілля”	96,9	–	–
ДП “ш.№1 Нововолинська”	7,3	–	–
Загалом**	39 744,0	40 864,1	2,8

* Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості “Про перейменування ДП “Дзержинськвугілля” та затвердження Статуту ДП “Торецьквугілля” №513 від 11 серпня 2016р.

** Сума складових може не збігатися через округлення

Вугледобувні підприємства, що належать до сфери управління профільного міністерства, добули 5,789 млн. т вугілля (на 14,1% менше рівня 2015р.), у т.ч. енергетичного – 4,228 млн. т (на 11,8% менше), коксівного – 1,561 млн. т (на 19,9% менше) (таблиця “Видобуток вугілля підприємствами України у 2015-2016рр.”⁶).

⁶ Складено за даними: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016; Еженедельный информационно-аналитический журнал, №5 (996), 6 февраля 2017г.

Шахти Донецької області за 2016р. забезпечили видобуток 15,639 млн. т вугілля (+8,8% відповідно до рівня 2015р.), Луганської – 5,352 млн. т, (+16,2%), Дніпропетровської – 18,409 млн. т (-2,2%), Львівської – 1,595 млн. т (-19,6%), Волинської – 185,8 тис. т (-23,6%). **Хоча й не суттєво, проте зростання видобутку вугілля стало можливим завдяки частковому відновленню роботи ряду шахт у зоні АТО і вивезенню продукції з непідконтрольної території.**

На початку 2017р. міністром енергетики та вугільної промисловості України І.Насаликом була зроблена заява про плани збільшити видобуток вугілля на державних шахтах на 25 тис. т/добу з метою підвищення річного обсягу видобутку вугілля державними шахтами до близько 9,125 млн. т, що майже у 1,6 рази більше, ніж у 2016р.⁷ Зазначимо, що у 2017р. на модернізацію і технічне переоснащення шахт передбачено 850 млн. грн., що має позитивно позначитися на роботі вугільної промисловості⁸. І сьогодні вже можна спостерігати перші результати, зокрема вугледобувні підприємства України в січні 2017р. збільшили видобуток вугілля на 16,9% (на 529,2 тис. т), порівняно з аналогічним періодом 2016р. – до 3,660 млн. т⁹. Зокрема, вугледобувні підприємства, що належать до сфери управління профільного міністерства, в січні 2017р. збільшили видобуток на 1,7% (на 8 тис. т) – до 466,5 тис. т, у т.ч. видобуток енергетичного вугілля зріс на 10,3% (на 34,1 тис. т) – до 365,9 тис. т, тоді як видобуток коксівного, навпаки, скоротився на 20,5% (на 26 тис. т) – до 100,7 тис. т.

ЗАКУПІВЛІ ВУГІЛЛЯ

Через бойові дії на Сході України, що призвели до пошкодження, а у деяких районах і знищення шахтного фонду, країна протягом останніх трьох років відчуває значний дефіцит вугілля, у першу чергу енергетичного (антрациту), видобуток якого сконцентрований у Донецькій і Луганській областях, у районах, підконтрольних бойовикам. Сьогодні дефіцит вугілля призвів до браку його запасів на підприємствах теплової генерації, що позначається на роботі станцій, які змушені знижувати виробничі потужності, а також може загрожувати стабільності функціонування Об'єднаної енергетичної системи України. Вказані вище причини змушують Україну дедалі більше імпортувати вугілля, тим самим створюючи нову залежність для держави – вугільну.

Так, у 2016р. Україна імпортувала вугілля на суму \$1,467 млрд. За даними Державної фіскальної служби України, з РФ вугілля надійшло на суму \$906,298 млн., зі США – на \$212,11 млн., з Канади – на \$94,374 млн., з інших країн – на \$254,308 млн. Порівняно з 2015р. (\$1,632 млрд.), у грошовому

⁷ Насалик спрогнозував обсяги видобутку вугілля в 2017 році. – Слово і Діло, 17 січня 2017р., <https://www.slovoidilo.ua/2017/01/18/novyna/ekonomika/nasalyk-sprohnozuvav-vydobutok-vuhillya-v-2017-roczі>.

⁸ “Ми поставили завдання збільшити видобуток вугілля практично на 60-80%”, – Ігор Насалик. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості, 10 лютого 2017р., http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=249732924&cat_id=244277212.

⁹ Україна в січні 2017р. збільшила видобуток вугілля на 16,9%. – Дзеркало тижня. Україна, 8 лютого 2017р., http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina-v-sichni-2017-roku-zbilshila-vidobutok-vuhillya-na-16-9-232650_.html.

еквіваленті імпорту вугілля у 2016р. скоротився на 10,1% – на \$165,387 млн.¹⁰ (таблиця “Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.”¹¹). Загальний обсяг поставленої до країни вугільної продукції у 2016р. склав 15,648 млн. т.

**Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р., \$ тис.
(за основними країнами)**

Імпорт			Експорт		
Країна	2016р.		Країна	2016р.	
Вугілля кам'яне, антрацит (2701)					
Канада	94 374	6,43%	РФ	7 484	16,72%
РФ	906 298	61,78%	Словаччина	26 887	60,07%
США	212 110	14,46%	Туреччина	7 102	15,87%
Інші	254 308	17,33%	Інші	3 289	7,35%
Загалом	1 467 091	100%	Загалом	44 762	100%

Тим часом, минулого року з України було експортовано 520,585 тис. т вугілля на суму \$44,762 млн., у т.ч. до Словаччини – на \$26,887 млн., РФ – на \$7,484 млн., Туреччини – на \$7,102 млн. та інших країн – на \$3,289 млн.

Упродовж останніх трьох років, починаючи з часу, коли тільки-тільки розгортався військовий конфлікт на Сході країни і вже стали очевидні загрози подальшого видобутку антрацитового вугілля та його постачання на вітчизняні ТЕС, в експертному середовищі **пропонувалися шляхи розв'язання проблеми:**

1. Переобладнання вітчизняних ТЕС з антрацитового на газове вугілля.

У 2016р. відбулися перші зрушення у цьому напрямі, зокрема вдалося розробити систему, яка дає можливість маневрування в генерації, поступово виводячи з неї антрацитове вугілля, тим самим збільшуючи частку газового. Перехід призведе до фізичного скорочення рівня споживання антрацитового вугілля. Йдеться про енергоблоки №№2, 5 Зміївської ТЕС (ПАТ “Центренерго”): введення в експлуатацію енергоблоку №2 Зміївської ТЕС на газовій групі планується у вересні 2017р., а енергоблок №5 – у жовтні 2017р. Також, у березні 2017р. передбачається закінчення модернізації одного блоку на Трипільській ТЕС (забезпечує електроенергією м.Київ та Київську область), також з метою переходу з антрацитової групи вугілля на газову.

¹⁰ Зауважимо, що у 2011р. Україна імпортувала вугілля на \$2,761 млрд., а експортувала – на \$775,1 млн., у 2012р. – на \$2,637 млрд. і \$609,4 млн., у 2013р. – на \$1,974 млрд. і \$737 млн., у 2014р. – на \$1,773 млрд. і \$521 млн., у 2015р. – на \$1,632 млрд. і \$53,651 млн.

¹¹ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.

2. **Диверсифікація закупівель антрацитових марок вугілля.** Упродовж останніх двох років Україна здійснювала поставки антрациту з Казахстану, Росії, ПАР, Австралії, США та інших країн, проте найбільший обсяг вугілля надходив з самопроголошених республік “ДНР” та “ЛНР”. Головний аргумент Уряду – ціна. Саме через неї Україна не чинила масштабних інтервенцій із закупівлі антрациту на зовнішніх ринках. В Уряді заявляють, що закупивши 7-8 млн. т вугілля в країнах дальнього зарубіжжя, ціна підвищиться на 30-40%, що автоматично призведе до підвищення ціни на внутрішньому ринку¹².

Небажаючи поділяти думку Уряду в питанні закупівель антрацитових марок вугілля з непідконтрольних територій, група народних депутатів України, ветеранів добровольчих батальйонів і представників Збройних Сил України з кінця січня 2017р. блокують у Луганській і Донецькій областях кілька залізничних колій з метою перешкоджання поставок вугілля в Україну (врізка “*Блокада вугілля*”).

БЛОКАДА ВУГІЛЛЯ

З кінця січня 2017р. розпочалося блокування поставок вугілля на територію України з ОРДЛО, а **10 лютого 2017р. поставки були припинені повністю.**

Ця акція ставить під загрозу надійність енергопостачання для ряду промислових підприємств, а також для простих українців. **Через блокаду поставок вугілля, запаси можуть досягти критичного рівня, що призведе до почергових обмежень споживачів електроенергії, починаючи з кінця березня – початку квітня 2017р.** Серед областей, яких можуть торкнутися періодичні відключення – Харківська, Дніпропетровська, Київська, Чернігівська, Запорізька, Сумська, Луганська та Донецька. Саме ці області обслуговують ТЕС, які працюють на дефіцитному антрацитовому вугіллі – Трипільська, Зміївська, Краматорська, Слов’янська, Миронівська.

Частково компенсувати нестачу виробництва електроенергії від ТЕС можна за рахунок її виробництва на ТЕЦ і газових блоках ТЕС, але для цього необхідно витратити природний газ, запаси якого з кожним днем також скорочуються.

У зв’язку з блокадою поставок вугілля, 15 лютого 2017р. Кабінет Міністрів України на позачерговому засіданні прийняв рішення про запровадження надзвичайних заходів на ринку електроенергії, якими передбачається скорочення споживання вугілля антрацитної групи за забезпечення повної стабільності роботи енергосистеми країни (врізка “*Запровадження надзвичайних заходів в енергетиці*”¹³).

¹² Цатурян М. Поки блокада не вдарить: що чекає українську енергетику в найближчі 25 днів. – РБК-Україна, 10 лютого 2017р., <https://daily.rbc.ua/ukr/show/zhdet-ukrainskuyu-energetiku-blizhayshie-1486683041.html>.

¹³ Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про вжиття тимчасових надзвичайних заходів на ринку електричної енергії” №103 від 15 лютого 2017р., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103-2017-%D1%80>.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ЗАХОДІВ В ЕНЕРГЕТИЦІ

16 лютого 2017р. набуло чинності Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про вжиття тимчасових надзвичайних заходів на ринку електроенергії”. Режим, запроваджений цим документом, діятиме один місяць – до 17 березня 2017р.

Для кінцевих споживачів електроенергії надзвичайний стан означає можливі (в разі необхідності) тимчасові відключення електроенергії, які центральний диспетчер енергосистеми має право застосовувати під час дефіциту потужності в системі.

Надзвичайний стан розширює повноваження центрального диспетчера НЕК “Укренерго”, який отримав право в ручному режимі регулювати виробництво електроенергії кожної конкретної ТЕС. Знижується вимога т.зв. мінімального гарячого резерву теплової генерації з 1 000 МВт до 500 МВт (необхідний для швидкої компенсації потужності в разі аварійного відключення блоку АЕС).

Надзвичайний стан передбачає перехід блоків АЕС на роботу в режимі тижневого маневрування (часткове розвантаження здійснюватиметься у п'ятницю, а відновлення повної потужності – у понеділок).

Метою даних заходів є економія споживання антрацитового вугілля. Надзвичайний стан дозволить заощадити від 300 до 350 тис. т антрацитового вугілля (для порівняння, до запровадження надзвичайного стану добове споживання антрацитового вугілля на ТЕС становила близько 30 тис. т/добу).

ЗАПАСИ ВУГІЛЛЯ ТА ЙОГО СПОЖИВАННЯ

У 2016р. ТЕС і ТЕЦ України збільшили споживання вугілля на 9,4% (на 2,701 млн. т)¹⁴, порівняно з 2015р. – до 31,339 млн. 338,6 тис. т¹⁵. **Однією з причин, що зумовила збільшення споживання вугілля минулого року, стала зупинка на ремонт влітку 2016р. енергоблоків АЕС і їх несвоєчасний запуск, що й призвело до пікового навантаження ТЕС.** Тоді підприємства спалювали близько 100 тис. т вугілля на добу.

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, на складах ТЕС, станом на 1 січня 2017р., було накопичено 1 873,9 тис. т вугілля, що на 22,7% менше, ніж 1 січня 2016р. (таблиця “Запаси вугілля на складах ТЕС”, с.64).

Наприкінці липня 2016р. Кабінет Міністрів України затвердив план заходів з підготовки до опалювального сезону 2016/2017¹⁶, згідно з яким до 1 листопада 2016р. планувалося накопичити на складах ТЕС і ТЕЦ 2,8 млн. т вугілля (1,4 млн. т вугілля антрацитної групи і 1,4 млн. т вугілля газової групи). **Проте,**

¹⁴ ТЭС и ТЭЦ Украины в 2016г. увеличили потребление угля на 9,4%. – Энергетика Украины UAEnergy, 7 февраля 2017г., <http://uaenergy.com.ua/post/28249/tes-i-tets-ukrainy-za-12-mes-2016-g-uvelichili-potreblenie>.

¹⁵ У 2015р. ТЕС і ТЕЦ України скоротили споживання вугілля на 17,6% (на 6,128 млн. т), порівняно з 2014р. – до 28,638 млн.т. Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

¹⁶ Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів з підготовки об'єктів паливно-енергетичного комплексу України до осінньо-зимового періоду 2016/17 року та його проходження” №566 від 27 липня 2016р.

згідно з оприлюдненою профільним міністерством інформацією, норми накопичення вугілля не були виконані. Зокрема, запаси вугілля на складах ТЕС і ТЕЦ України на 1 листопада 2016р. склали 2,136 млн. т, у т.ч. запаси вугілля марок Г та Д склали 1,163 млн. т, марок АШ та П – 973 тис. т¹⁷. Оскільки в І півріччі 2016р. було зафіксовано профіцит електроенергії, теплоенергетичні підприємства не формували значні запаси вугілля антрацитної групи, тим більше не передбачалося, що сьогодні ситуація буде ускладнена блокуванням надходження вугілля з непідконтрольних Україні територій.

Запаси вугілля на складах ТЕС, тис. т

	01.01.2016	01.10.2016	01.11.2016	01.12.2016	01.01.2017	01.02.2017
ПАТ “ДТЕК Дніпроенерго”:	515,8	208,8	397,4	438,1	364,5	445,9
Криворізька ТЕС	133,3	78,0	157,7	184,0	146,3	167,4
Придніпровська ТЕС	129,6	72,7	98,4	118,8	87,9	162,3
Запорізька ТЕС	252,9	58,1	141,3	135,3	130,2	116,2
ПАТ “Донбасенерго”:	115,7	130,4	167,4	150,6	154,6	98,8
Старобешівська ТЕС	59,1	57,3	64,3	53,7	78,9	63,0
Слов’янська ТЕС	56,6	73,1	103,1	96,9	75,8	35,8
ПАТ “ДТЕК Західенерго”:	514,8	191,5	331,3	305,9	280,8	251,2
Ладижинська ТЕС	158,1	35,2	113,9	121,3	110,9	73,5
Бурштинська ТЕС	289,4	114,2	159,9	127,2	108,6	118,2
Доброутвірська ТЕС	67,4	42,2	57,5	57,4	61,4	59,4
ПАТ “Центренерго”:	730,5	552,5	553,9	701,9	731,6	608,1
Вуглегірська ТЕС	328,3	312,9	261,8	290,3	298,6	266,3
Зміївська ТЕС	159,4	95,4	147,3	241,1	267,7	210,0
Трипільська ТЕС	242,7	144,3	144,8	170,6	165,2	131,7
ТОВ “ДТЕК Східенерго”:	548,6	314,5	372,6	502,4	342,4	398,0
Луганська ТЕС	175,0	99,4	100,4	125,1	129,6	184,7
Курахівська ТЕС	298,0	119,0	185,1	285,9	132,8	121,1
Зуївська ТЕС	75,6	96,1	87,1	91,4	80,0	92,2
Загалом, ТЕС	2 425,3	1 397,7	1 822,5	2 099,0	1 873,9	1 802,0

¹⁷ Запаси угля на складах ТЭС и ТЭЦ Украины в октябре возросли на 24,2%. – Энергетика Украины UAenergy, 15 ноября 2016г., <http://uaenergy.com.ua/post/27740/zapasy-uglya-na-skladah-tes-i-tets-ukrainy-v-oktyabre/>.

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ ВУГІЛЛЯ

3 березня 2016р. НКРЕКП затвердила методику розрахунку оптової ринкової ціни електричної енергії¹⁸, де вартість вугілля формується на основі ціни (індекс API2¹⁹) на біржових торгах у Роттердамі (Нідерланди) плюс вартість транспортування вугілля на внутрішній ринок (врізка “Формула “Роттердам+””). Методика почала застосовуватися з травня 2016р.

ФОРМУЛА “РОТТЕРДАМ+”

Гранична вартість енергетичного вугілля визначається за формулою:

$$\Pi_{\kappa}^{\text{III}} = \Pi^{\text{EIK}} + \Pi^{\text{ET}},$$

де Π^{EIK} – індикативна ціна вугілля, яка визначається на підставі середньої ринкової ціни на європейському ринку (на підставі середніх індексів API2 на умовах CIF в головних портах Західної Європи Амстердам–Роттердам–Антверпен) за 12 місяців, що передують місяцю встановлення прогнозованої оптової ринкової ціни, яка розраховується з урахуванням середньозваженого курсу на міжбанківському ринку (на час встановлення офіційного курсу гривні), оприлюдненого на офіційному веб-сайті НБУ на дату проведення розрахунку, та приводиться у відповідність до визначеної у прогнозній структурі палива ТЕС на відповідний період, розрахованої центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в електроенергетичному комплексі, відповідно до прогнозного балансу електричної енергії ОЕС України, калорійності вітчизняного вугілля;

Π^{ET} – ціна транспортування вугілля, яка визначається за наступною формулою:

$$\Pi^{\text{ET}} = \Pi^{\text{ФР}} + \Pi^{\text{пер}} + \Pi^{\text{ЗЛ}},$$

де $\Pi^{\text{ФР}}$ – середня вартість доставки вугілля з портів Амстердам–Роттердам–Антверпен до українського порту за 12 місяців, що передують місяцю встановлення прогнозованої оптової ринкової ціни, яка формується на підставі даних, зібраних від державних органів виконавчої влади, відповідальних за моніторинг цін, або на підставі даних, що публікуються у відповідних друкованих виданнях;

$\Pi^{\text{пер}}$ – середня вартість транспортування вугілля із судна на склади українських портів за 12 місяців, що передують місяцю встановлення прогнозованої оптової ринкової ціни, яка формується на підставі даних, зібраних від державних органів виконавчої влади, відповідальних за моніторинг цін, або на підставі даних, що публікуються у відповідних друкованих виданнях;

$\Pi^{\text{ЗЛ}}$ – вартість транспортування вугілля залізничним транспортом територією України, розрахована на основі даних за 12 місяців, що передують місяцю розрахунку та затвердження прогнозованої оптової ринкової ціни та з урахуванням прогнозу її зростання у розрахунковому періоді, наданого ПАТ “Українська залізниця”.

¹⁸ Постанова НКРЕКП “Про затвердження Порядку формування прогнозованої оптової ринкової ціни електричної енергії” №289 від 3 березня 2016р., <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0428-16>.

¹⁹ Індекс API2 – щотижневий показник ціни енергетичного вугілля в портах Амстердама, Роттердама і Антверпена (АРА).

Передбачалося, що затвердження такої методики розрахунку сприятиме:

- усуненню ручного регулювання цін, що забезпечить диверсифікацію поставок антрацитових марок вугілля, тим самим частково знизивши залежність від його поставок з невідконтрольних Україні територій Донецької та Луганської областей;
- позбавить Україну проблем з накопичення необхідної кількості вугілля на складах ТЕС для проходження опалювального сезону.

Планувалося, що за рахунок підвищеної ціни на профіцитну марку “Г” буде профінансована закупівля за кордоном дефіцитного антрацитного вугілля і Україна зменшить залежність від його ввезення з тимчасово окупованих територій Донбасу. Також, додаткові кошти можна було б спрямувати на підтримку вугільної галузі, а саме підвищення заробітних плат шахтарям, що зменшило б обсяги дотацій з державного бюджету. Проте, досягти поставленої мети не вдалося, оскільки Україна й надалі продовжує закуповувати вугілля в ОРДЛО. Блокада активістами залізничних колій на початку 2017р. стала свідченням, що українській владі не вдалося мінімізувати залежність від вугілля з окупованих територій. До того ж, у Державному бюджеті на 2017р. закладені кошти окремо на часткове покриття із собівартості готової товарної вугільної продукції (різниця в ціні вугілля для державних шахт і ТЕС) – 870 млн. грн., і майже 850 млн. грн. – на реструктуризацію шахт²⁰.

Також, через зростання європейських цін на вугілля, формула “Роттердам+” не покриває витрат на імпорт дефіцитного вугілля. Зокрема, ціна на нього значно зросла у II половині 2016р., досягнувши піку в листопаді – \$85,15/т (21 лютого 2017р. ціна підвищилася до \$82,35/т). На кінець лютого 2017р., ціна коливається в межах \$80-82/т (діаграма “Ціна на енергетичне вугілля CIF ARA”²¹).

Тим часом, через запровадження формули “Роттердам+”, а також за рахунок високої частки АЕС було підвищено тариф для теплової генерації. Зокрема,



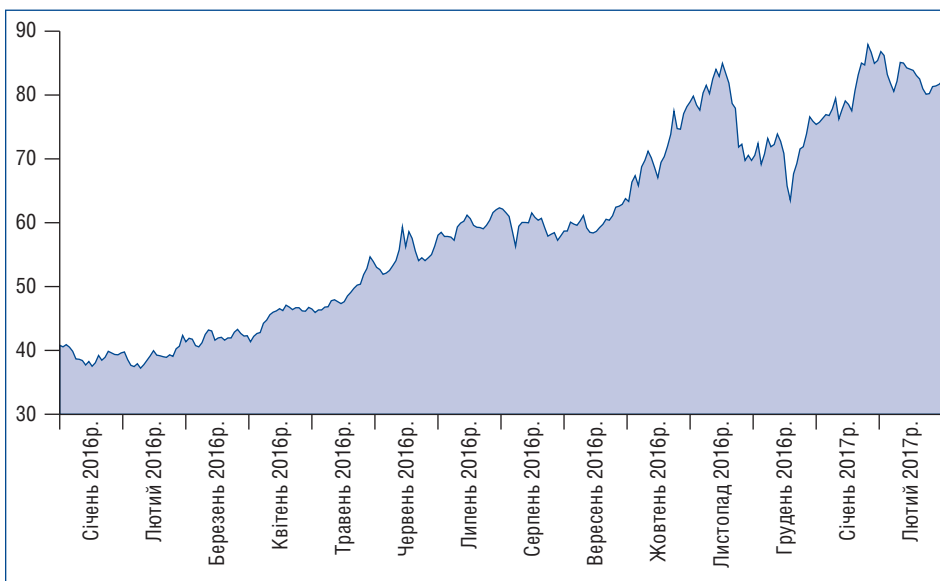
ціни на електроенергію від теплової генерації в ОРЕ України з липня 2016р. по лютий 2017р. зросли з 1,06 грн. до 1,36 грн./кВт-год. (діаграма “Ціни продажу електроенергії в ОРЕ генеруючими компаніями ТЕС”²²). Найбільша ціна була зафіксована в жовтні 2016р., досягши в середньому 1,66 грн./кВт-год. Однак державні шахти продовжували реалізовувати свою продукцію по 1 370 грн.²³ Лише з 1 січня 2017р.

²⁰ Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” від 21 грудня 2016р.

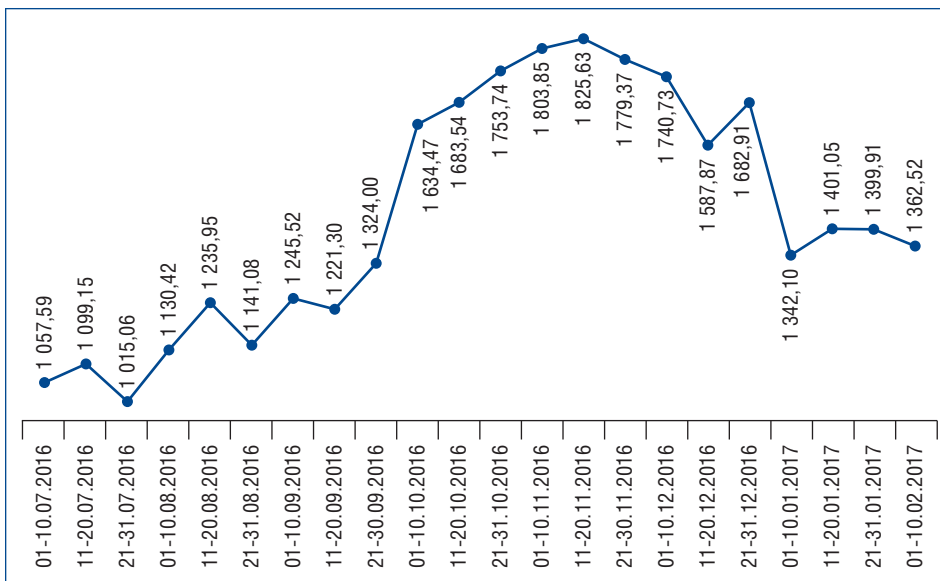
²¹ Складено за даними: Coal (API2) CIF ARA (ARGUS-McCloskey) Futures Quotes. – CME Group, <http://www.cmegroup.com/trading/energy/coal/coal-api-2-cif-ara-argus-mccloskey.html>.

²² Складено за даними: Аналіз цін в ОРЕ. – ДП “Енергоринок”, <http://www.er.gov.ua/doc.php?c=5>.

²³ У 2016р. Міністерство енергетики та вугільної промисловості підвищувало відпускну ціну вугілля 1 серпня 2016р. – з 1 200грн./т до 1 370 грн./т.

Ціна на енергетичне вугілля *CIF ARA*, \$/т

Ціни продажу електроенергії в ОРЕ генеруючими компаніями ТЕС, грн./МВт-год.



Міністерство енергетики та вугільної промисловості підвищило відпускну ціну енергетичного вугілля, яке видобувається на державних шахтах на 24,1%, або на 330 грн. – до 1700 грн./т²⁴.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Наказ Фонду державного майна України “Перелік об’єктів груп В і Г, які підлягають підготовці до продажу в 2016р.” №1832 від 5 жовтня 2016р.

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України “Про проведення прозорої та конкурентної приватизації у 2015-2017 роках”, наказом визначено перелік держаних пакетів акцій вугільних підприємств для продажу у 2016р.:

Відокремлений підрозділ (ВП) “Шахта “Бужанська” ДП “Волиньвугілля”; ДП “Вугільна компанія “Краснолиманська”; ВП “Шахта “Стаханова” ДП “Красноармійськвугілля”; ВП “Шахта “Курахівська” ДП “Селидіввугілля”; ВП “Шахта “Україна” ДП “Селидіввугілля”; ВП “Шахта 1-3 “Новгородівська” ДП “Селидіввугілля”; ВП “Шахта “Росія” ДП “Селидіввугілля”; ВП “Шахта “Центральна” ДП “Красноармійськвугілля”; ВП “Шахта “Димитрова” ДП “Красноармійськвугілля”; ДП “Шахтоуправління “Південнодонбаське №1”; ДП “Шахта “Південнодонбаська №3 ім.М.С.Сургая”; ВП “Шахта “Золоте” ДП “Первомайськвугілля”; ВП “Шахта “Гірська” ДП “Первомайськвугілля”; ВП “Шахта “Карбоніт” ДП “Первомайськвугілля”; ВП “Шахта “Тошківська” ДП “Первомайськвугілля”; ПАТ “Лисичанськвугілля”; ПАТ “Шахта “Надія”; ВП “Шахта “Великомостівська” ДП “Львіввугілля”; ВП “Шахта “Червоноградська” ДП “Львіввугілля”; ВП “Шахта “Межирічанська” ДП “Львіввугілля”.

Проект Закону України “Про ринок вугільної продукції” (розроблено Міністерством енергетики та вугільної промисловості)²⁵

Мета законопроекту – встановлення правил торгівлі на ринку вугільної продукції в умовах поетапного роздержавлення енергетичної галузі, створення прозорого ринку вугільної продукції з рівними умовами ведення бізнесу для усіх суб’єктів господарювання, включаючи державні підприємства.

Документ визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку вугілля, заснованого на принципах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та забезпечення умов вільного та сталого постачання вугільної продукції.

Передумови прийняття законопроекту:

- відсутність ринкових механізмів ціноутворення та стимулів для підвищення ефективності вугільних підприємств;
- невирішеність питань щодо прозорості ціноутворення, зокрема визначення ціни на енергетичне вугілля з урахуванням його енергетичної цінності;

²⁴ Міненерговугілля підвищило ціну на вугілля держшахт до 1 700 гривень за тону. – Українська енергетична біржа, 19 січня 2017р., <https://www.ueex.com.ua/ukr/presscenter/marketnews/574571>.

²⁵ Розроблено проект Закону України “Про ринок вугільної продукції”. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245084721&cat_id=35109.

- запобігання встановленню обмежень на ринку вугілля відповідно до вимог СОТ, Програми Уряду та Коаліційної Угоди.

Прийняття та імплементація документа дозволить:

- створити сприятливі умови для забезпечення економіки країни власною вугільною продукцією у достатніх обсягах, належної якості та оптимальними цінами;
- забезпечити правову основу функціонування ринку вугілля;
- створити рівноправні умови господарювання для учасників ринку;
- забезпечити конкурентне середовище на ринку вугілля;
- визначити основні принципи державної політики регулювання відносин на ринку вугілля України;
- створити умови для визначення ціни на вугілля з урахуванням його технологічної цінності та екологічної прийнятності;
- визначити компетенцію органів державної влади щодо регулювання відносин на ринку вугілля;
- забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняних вугледобувних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках з урахуванням вимог СОТ та ЄС;
- забезпечити формування ціни на вугільну продукцію за допомогою ринкових механізмів – електронні біржові торги, довгострокові контракти без державних посередників тощо.

Проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми реформування вугільної промисловості до 2020 року”

(розроблено Міністерством енергетики та вугільної промисловості)²⁶

Згідно з проектом Концепції, оптимальним напрямом розв’язання проблеми збитковості вугільних шахт має стати ефективне реформування вугільної галузі та виведення їх на беззбиткову роботу. **Серед завдань Концепції:**

- удосконалення нормативно-правової бази з метою прискорення реструктуризації збиткових шахт;
- підвищення інвестиційної привабливості вугледобувних підприємств;
- створення механізмів для соціального захисту вивільнених працівників та вирішення екологічних проблем;
- прискорення підготовки шахт до приватизації.

Згідно з Концепцією 11 шахт планується ліквідувати, 17-18 – будуть виставлені на продаж, а високорентабельні – залишаться у державній власності. Закриті шахти отримають дотацію з метою надання колишнім працівникам роботи.

²⁶ Прийняття Концепції Державної цільової економічної програми реформування вугільної промисловості до 2020 року стане важливим кроком для впровадження реформ та ефективної роботи вугільної галузі. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості, http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245093909&cat_id=35109.

Підсумки роботи вугільної галузі у 2016р., тис. т ²⁷		
Показники	2016р.	
	факт	+/- до плану
Загальний видобуток вугілля	40 864,1	-3 822,0
Видобуток кам'яного вугілля, у т.ч.:	40 864,1	-3 822,0
• видобуток коксівного вугілля	8 361,4	3 352,8
• видобуток енергетичного вугілля	32 502,7	-7 174,8
Середньодобовий видобуток вугілля	47,9	-11,8
Переробка вугілля на збагачувальних фабриках, у т.ч.:	11 946,2	-4 433,3
• коксівного	1 528,9	-477,2
Випуск продуктів збагачення, у т.ч.:	7 027,2	-2 775,7
• випуск концентрату, у т.ч.:	6 559,1	-1 975,5
• коксівного	811,3	-301,4
Випуск вугілля крупно-середніх класів, у т.ч.:	786,2	-588,5
• антрацитів	765,0	-590,4
Переробка вугілля на збагачувальних установах, у т.ч.:	212,3	-42,1
• коксівного	212,3	-42,1
Випуск продуктів збагачення на збагачувальних установах	84,9	-37,4
Випуск концентрату на збагачувальних установах	83,6	-37,5
Готова вугільна продукція, у т.ч.:	35 817,7	-2 159,7
• рядове вугілля	12 567,0	-2 089,7
• товарне вугілля	6 502,3	865,5
• реалізоване вугілля	6 064,7	-2 955,2

²⁷ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №5 (996), 6 февраля 2017г.

ВИСНОВКИ

Упродовж багатьох років вугільна галузь розглядалася як безальтернативна запорука енергетичної безпеки України, та з початком військових дій на Сході країни у 2014р., які призвели до руйнування інфраструктури, пошкодження та знищення значної частини шахтного фонду, робота вітчизняного вугільного сектору перебуває у критичному стані, і 2016р. не став винятком. Попри збільшення на 2,8% рівня видобутку вугілля, говорити про повернення на докризовий рівень у найближчій перспективі навряд чи можливо.

Важливу роль у виробництві електричної та теплової енергії відіграють ТЕС і ТЕЦ, робота яких залежить від безперебійного постачання вугілля антрацитових марок, майже всі поклади яких знаходяться на невідконтрольній території України. Така ситуація зумовила необхідність імпорту вугілля з-за кордону. Однак, за результатами 2016р., ТЕС не поспішали імпортувати вугілля за ціною за формулою розрахунку “Роттердам+”, адже була можливість закуповувати вугілля дешевше – з окупованих територій. Та, попри це, восени 2016р. ситуація із запасами вугілля на ТЕС і ТЕЦ засвідчила провалену підготовку до опалювального сезону 2016-2017рр.

Вугільна блокада, про яку йшлося вище, має спонукати генеруючі компанії уже сьогодні замислитися над формуванням запасів на складах ТЕС і ТЕЦ. Вже сьогодні варто укладати міжнародні контракти на імпорт вугілля, а також переводити енергоблоки ТЕС на вугілля газової групи для проходження наступного опалювального сезону.

Відсутність саме системного підходу до реалізації державної політики в цьому секторі є однією з головних причин його незадовільного стану. Пріоритетом державної політики в секторі вугільної промисловості повинно бути підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, а не екстенсивне збільшення обсягів збиткового виробництва та створення постійних бар’єрів для імпорту. Досягти цього можливо шляхом: (1) реформування вугільної галузі та теплової генерації; (2) допуску на внутрішній вугільний ринок імпортерів; (3) здійснення поступової ліквідації збиткових шахт; (4) створення сприятливих інвестиційних умов для приватизації шахт; (5) запровадження електронної біржової форми торгівлі вугільною продукцією та ін.



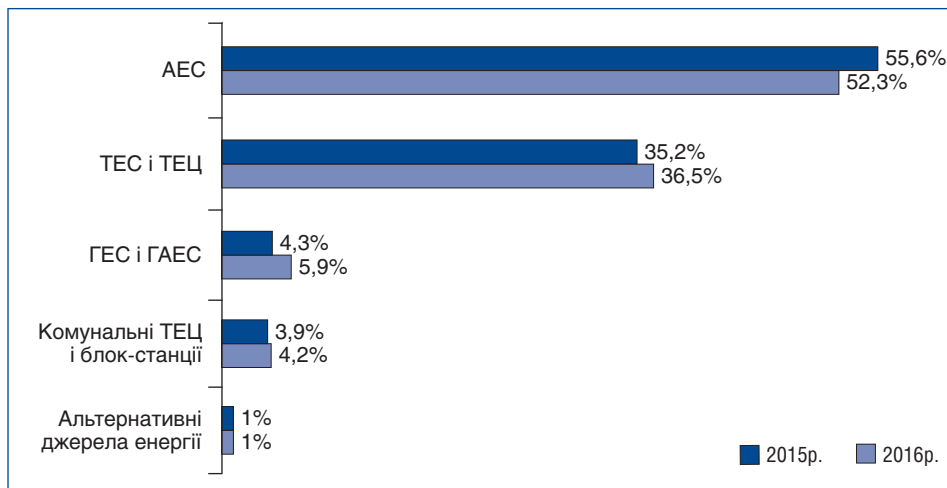
РИНОК ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

ВИРОБНИЦТВО ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

Електроенергія посідає досить вагоме місце в житті суспільства, розвитку будь-якої держави та її регіонів. Упродовж останнього десятиліття кожна країна (і Україна не є винятком) намагається диверсифікувати способи виробництва електроенергії, які б забезпечували не тільки економічне зростання господарського комплексу, але й сприяли підвищенню якості життя населення, за одночасної мінімізації негативного впливу генерації електроенергії на здоров'я людей і довкілля.

2016 рік, як і попередні два роки, відзначився в Україні скороченням генерації електроенергії. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, **виробництво електроенергії у 2016р., порівняно з 2015р., скоротилося на 1,8% (на 2,848 млрд. кВт-год.) – до 154,817 млрд. кВт-год.** (діаграма “Структура виробництва електроенергії в Україні у 2015-2016рр.” та таблиця “Структура та обсяги виробництва електроенергії в Україні у 2015-2016р.”¹).

Структура виробництва електроенергії в Україні у 2015-2016рр., млрд. кВт-год.



Частка АЕС у структурі виробництва електроенергії склала 52,3% (у 2015р. – 55,6%), ТЕС і ТЕЦ – 36,6% (35,2%), ГЕС і ГАЕС – 5,9% (4,3%), комунальних ТЕЦ і блок-станцій – 4,2% (3,9%), альтернативних джерел енергії – 1% (1%).

¹ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №1-2 (992-993), 17 января 2017г.

Структура та обсяги виробництва електроенергії в Україні у 2015-2016рр.

	Виробництво, млн. кВт-год.		Зміна		Частка у загальному виробництві, %	
	2016р.	2015р.	млн. кВт-год.	%	2016р.	2015р.
АЕС	80 950,0	87 627,5	-6 677,5	-7,6	52,3	55,6
Генеруючі компанії ТЕС	49 902,3	49 386,3	516,0	1,0	32,2	31,3
ТЕЦ	6 709,3	6 075,4	633,9	10,4	4,3	3,9
ГЕС	7 484,8	5 234,9	2 249,9	43,0	4,8	3,3
ГАЕС	1 634,0	1 573,6	60,4	3,8	1,1	1,0
Комунальні ТЕЦ і блок-станції	6 576,8	6 176,4	400,4	6,5	4,2	3,9
Альтернативні джерела електроенергії (ВЕС, СЕС, біомаса)	1 560,0	1 591,1	-31,1	-2,0	1,0	1,0
Загалом	154 817,2	157 665,2	-2 848,0	-1,8	100,0	100,0

Порівняно з 2015р., у 2016р. АЕС знизили виробництво електроенергії на 7,6% – до 80,950 млрд. кВт-год. Зокрема, виробництво електроенергії на Запорізькій АЕС склало 31,258 млрд. кВт-год. (-21,1% відповідно до рівня 2015р.), Южно-Українській АЕС – 17,494 млрд. кВт-год. (+9,8%), Рівненській АЕС – 17,467 млрд. кВт-год. (-7,7%), Хмельницькій АЕС – 14,962 млрд. кВт-год., (+11,2%). Попри зниження рівня генерації електроенергії АЕС минулого року, вони поки що є одними з основних джерел виробництва електроенергії, і саме ядерна енергетика залишається надійною базою національної економіки та основою енергетичної безпеки держави.

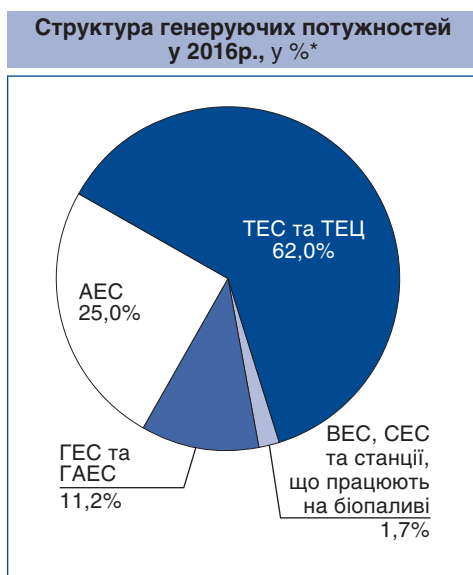
ТЕС і ТЕЦ у 2016р. збільшили виробництво електроенергії на 2,1% – до 56,611 млрд. кВт-год., у т.ч. генеруючі компанії ТЕС наростили виробництво на 1% – до 49,902 млрд. кВт-год., ТЕЦ на 10,4% – до 6,709 млрд. кВт-год. ГЕС і ГАЕС збільшили виробництво на 33,9% – до 9,119 млрд. кВт-год., зафіксувавши тим самим найбільше зростання серед генеруючих електроенергії станцій. Комунальні ТЕЦ і блок-станції збільшили виробництво на 6,5% – до 6,577 млрд. кВт-год.

“Зелена” енергетика продовжує балансувати на рівні 1% у загальній структурі виробництва електроенергії, і за минулий рік ВЕС, СЕС та станції, що працюють на біомасі, виробили на 2% менше електроенергії, порівняно з 2015р. – 1,560 млрд. кВт-год.

Загальна встановлена потужність генеруючого обладнання, що працює в Об’єднаній енергосистемі (ОЕС) України, у 2016р. збільшилася на

505,6 МВт – до 55,331 тис. МВт². Факторами зростання потужностей в ОЕС України у 2016р. стали:

- введення в експлуатацію гідроагрегату №3 Дністровської ГАЕС встановленою потужністю 324 МВт;
- реконструкція блоку №2 Трипільської ТЕС на 25 МВт, блоку №6 Бурштинської ТЕС – на 10 МВт, блоку №5 Бурштинської ТЕС – на 7 МВт і агрегатів великих ГЕС – на 9,8 МВт;
- введення в експлуатацію нових СЕС загальною встановленою потужністю 99,1 МВт, ВЕС загальною потужністю 11,6 МВт, а також електростанцій, що працюють на біопаливі та ін.;
- введення в експлуатацію когенераційної установки потужністю 2,5 МВт, збільшення на 3,9 МВт потужності однієї з газопоршневих електростанцій³.



*Загальна сума відсотків може не збігатися через округлення.

У 2016р. частка ТЕС у загальній встановленій потужності генеруючого обладнання ОЕС України склала 50,3% (27,845 тис. МВт), АЕС – 25% (13,835 тис. МВт), ТЕЦ – 11,7% (6,469 тис. МВт), ГЕС – 8,5% (4,711 тис. МВт), ГАЕС – 2,7% (1,510 тис. МВт), ВЕС – 0,8% (439 МВт), СЕС – 0,8% (458 МВт), станцій, що працюють на біопаливі – 0,1% (65 МВт) (діаграма “Структура генеруючих потужностей у 2016р.”).

Відповідно до Прогнозного балансу електроенергії ОЕС України на 2017р., затвердженого профільним міністерством 31 жовтня 2016р., річне виробництво електроенергії у 2017р. становитиме 157,8 млн. кВт-год., або приблизно на 3% більше, порівняно з 2016р.⁴ Передбачається, що більша частина виробництва електроенергії припаде на АЕС та ТЕС – 84,5%. При

² У 2016 році генеруючу потужність ОЕС України збільшено на 505,6 МВт. – ДП НЕК “Укренерго”, 2 лютого 2017р., <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/Pages/ua/DetailsNew.aspx?nID=3535>.

³ Газопоршнева електростанція – система генерації, створена на основі поршневого двигуна внутрішнього згоряння і працює на газоподібному паливі. Під час експлуатації газопоршневих електростанцій може використовуватися технологія (“тригенерація”), що дозволяє отримувати поряд з виробництвом тепла та електроенергії, ще й холод.

⁴ Міненерговугілля оприлюднило Прогнозний баланс електроенергії об’єднаної електроенергетичної системи України на 2017 рік. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245154268&cat_id=35109.

цьому частка АЕС становитиме близько 53%. Привертає увагу надзвичайно низький рівень прогнозу виробництва електричної енергії з ВДЕ – близько 1%, що свідчить про неефективність існуючих механізмів симулювання виробництва електроенергії з даних джерел.

Атомна енергетика. Вітчизняні АЕС, які генерують більшу частину електроенергії в Україні, довгий час перебували в майже 100%-вій залежності від закупівель ядерного палива у державної російської компанії “Росатом”. З метою послаблення цієї залежності 30 грудня 2014р. Україна підписала контракт з компанією *Westinghouse Electric Company* на поставку ядерного палива⁵, що поклало початок диверсифікації джерел постачання ядерного палива і тим самим стало кроком до зниження ризиків повної залежності від російського монополіста.

У 2015р. компанія *Westinghouse* поставила у вартісному вимірі 5% загального обсягу завезеного свіжого ядерного палива (СЯП)⁶. Зокрема, в березні 2015р. була здійснена поставка однієї партії СЯП на енергоблок №3 Южно-Української АЕС, а у квітні – цей блок було підключено до енергомережі країни.

У 2016р. робота з компанією *Westinghouse* була продовжена і загалом за рік в Україну було поставлено 5 партій СЯП *Westinghouse*⁷, зокрема в лютому 2016р. ДП НАЕК “Енергоатом” поставив на енергоблок №5 Запорізької АЕС першу партію ядерного палива компанії *Westinghouse*⁸, а в червні було розпочато його експлуатацію. Це поки що єдиний енергоблок, який сьогодні працює винятково на ядерному паливі *Westinghouse*. Загалом, на паливі *Westinghouse* передбачається робота енергоблоків №№1, 2, 3, 4 ЗАЕС та енергоблоків №№2, 3 ЮУАЕС⁹. У вартісному вимірі у 2016р. Україна імпортувала 28,3% СЯП зі Швеції, що свідчить про зниження залежності України від Росії у закупівлях палива (таблиця “Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.”¹⁰, с.76).

Постачання СЯП російського виробництва здійснюється за довгостроковими контрактами, укладеними між ДП “НАЕК “Енергоатом” та АТ “ТВЭЛ”. Так, у 2016р. було здійснено поставки 12 партій СЯП (9 партій СЯП для ВВЕР-1000 і 3 партії для ВВЕР-440).

⁵ Докладно див.: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016.

⁶ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.

⁷ ДП “НАЕК “Енергоатом”: сьогоднішня, перспективи розвитку та проблемні питання. – ДП “НАЕК “Енергоатом”, 26 січня 2017р., <http://www.uaec.org.ua/pdf/pres201701261048.pdf>.

⁸ “Енергоатом” загрузит первую партию топлива *Westinghouse* в пятый реактор ЗАЭС во второй половине июня. – ДП “НАЕК “Енергоатом”, 14 июня 2016г., http://www.energoatom.kiev.ua/ru/press/nnegc/45504-energoatom_zagruzit_pervuyu_partiyu_topliva_westinghouse_v_pyatyyi_reaktor_zaes_vo_vtoroyi_polovine_iyuny.

⁹ Насалик розповів, скільки блоків українських АЕС отримують паливо від *Westinghouse*. – Слово і Діло, 25 серпня 2016р., <https://www.slovoidilo.ua/2016/08/25/novyna/ekonomika/nasalyk-rozpoviv-skilky-blokov-ukrayinskyx-aes-otrymuyut-palyvo-vid-westinghouse>.

¹⁰ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.

**Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.,
(за основними країнами)**

Імпорт			Експорт		
Країна	2016р.		Країна	2016р.	
Реактори ядерні; паливні елементи для ядерних реакторів; обладнання та пристрої для розділення ізотопів (8401)					
	\$ тис.	%		\$ тис.	%
РФ	397 257	69,27	РФ	5 852	100,00
Чехія	14 023	2,45			
Швеція	162 215	28,29			
Загалом	573 494	100,00	Загалом	5 852	100,00

У 2017р. Україна планує збільшити поставки ядерного палива виробництва компанії *Westinghouse* до 6 партій. Зокрема, до кінця 2017р. після модернізації систем внутрішнього реакторного контролю паливо компанії *Westinghouse* планується завантажити в активні зони енергоблоків №№1, 3, 4 Запорізької АЕС. Крім того, у 2017р. заплановано здійснити поставку 9 партій СЯП для реакторів типу ВВЕР-1000 і 2 партій для ВВЕР-440 виробництва АТ “ТБЭЛ”.

До позитивних результатів роботи сектору атомної енергетики України у 2016р. слід віднести:

1. Підписання 14 березня 2016р. Меморандуму про взаєморозуміння між ДП “НАЕК “Енергоатом” та ПАТ “Турбоатом”¹¹, однією з провідних українських компаній у сфері виробництва турбін для АЕС, ТЕС та ГЕС. Мета підписання Меморандуму – координування та співробітництво з метою збільшення потужності українських АЕС. Зокрема йдеться про поступове збільшення потужності реакторів типу ВВЕР-1000 до рівня 110% номінального;
2. Укладання 18 серпня 2016р. угоди між ДП “НАЕК “Енергоатом” та однією з провідних міжнародних компаній з постачання збагаченого урану *URENCO*¹². Збагачений уран, що постачатиметься *URENCO*, використовуватиметься для виробництва ядерного палива для АЕС України на підприємстві компанії *Westinghouse* у Швеції;
3. Підписання 31 серпня 2016р. Меморандуму про взаєморозуміння з метою розширення взаємодії в ядерно-енергетичній галузі між ДП “НАЕК “Енергоатом” та корейською компанією *Korea Hydro&Nuclear*

¹¹ *Westinghouse* оголошує про стратегічно важливе співробітництво з українською компанією Турбоатом. – ДП “НАЕК “Енергоатом”, 14 березня 2016р., http://energoatom.kiev.ua/ua/press/nngc/45034-westinghouse_obyavlyayet_o_strategicheskoi_vajnom_sotrudnichestve_s_ukrainskoyi_kompaniei_turboatom/?print.

¹² Енергоатом продовжуватиме розширювати диверсифікацію постачання ядерних матеріалів та послуг. – Офіційний сайт Южно-Українського енергокомплексу, 22 серпня 2016р., <http://www.sunpp.mk.ua/uk/news/news-naek/3997>.

Power (KHNP)¹³. Основними напрямками співробітництва стануть питання добудови енергоблоків №3, 4 Хмельницької АЕС та реалізації проекту “Енергетичний міст Україна – ЄС”;

4. **Завершення будівництва та проведення включення під навантаження об’єкта загальнодержавного значення – заходу повітряної ЛЕП напругою 750 кВ ХАЕС–РАЕС на Підстанцію “Київська” 19 вересня 2016р.**¹⁴ Введення в експлуатацію цього об’єкта дає можливість повного використання встановленої потужності РАЕС і ХАЕС, що дозволить здійснювати транзит надлишкової потужності з Західного регіону країни, де розташовані обидві АЕС, до Центрального. Проект дає можливість вирішити питання цінової політики, розвантаження блоків, а також надійності електропостачання до м.Києва та Київської області¹⁵;
5. **Підписання 28 вересня 2016р. спільної заяви ДП “НАЕК “Енергоатом” та Westinghouse про розширення співпраці**¹⁶. Сторони домовилися про початок робіт над Програмою підвищення ефективності АЕС України, де буде реалізовуватися комплекс заходів з урахуванням аспектів безпеки, що забезпечить відповідність конкретним вимогам стандартів ЄС;
6. **Завершення процесу переміщення арки, що накриває зруйнований у 1986р. енергоблок №4 ЧАЕС, 29 листопада 2016р.** Новий безпечний конфайнмент ЧАЕС — найбільша з побудованих будь-коли рухомих наземних конструкцій довжиною 165 м, висотою 110 м і загальною вагою 36,2 тис. т.

Переваг експлуатації АЕС перед, зокрема ТЕС, багато, проте недоліком залишається складність утилізації радіоактивних відходів. І саме це питання сьогодні стало актуальним для України. У планах країни у І кв. 2017р. розпочати будівництво Централізованого сховища для відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП), куди надходитиме паливо з українських АЕС, адже щорічно через відсутність власного сховища Україна витрачає \$200 млн. на оплату послуг російської компанії “Росатом” з вивезення та переробки відпрацьованого палива. З цією метою, **3 листопада 2016р. на засіданні Колегії Державної інспекції**

¹³ Энергоатом и корейская KHNP подписали меморандум о взаимопонимании в области атомной энергетики. – ДП “НАЕК “Енергоатом”, 31 серпня 2016р., http://www.energoatom.kiev.ua/ru/press/nngc/45785-energoatom_ta_koreyska_khnp_pdpisali_memorandum_pro_vzamorozumnnya_v_galuz_atomno_energetiki?print.

¹⁴ Київ та область отримали додатковий 1 мільйон кіловат електроенергії. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, 19 вересня 2016р. http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245144412&cat_id=35109.

¹⁵ На реалізацію даного проекту з державного бюджету у 2016р. було виділено трохи більше 587 млн. грн. Докл. див.: Фінансування за класифікацією фінансування бюджету за типом кредитора. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень–грудень 2016р. – Державна казначейська служба України, 31 січня 2017р., <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=349925>.

¹⁶ Спільна заява НАЕК “Енергоатом” та Westinghouse про розширення співпраці. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, 28 вересня 2016р., http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/printable_article?art_id=245146997.

ядерного регулювання України¹⁷ обговорювалися позитивні результати державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки проекту ЦСВЯП, яке планується будувати в Чорнобильській зоні відчуження за американською технологією компанії *Holtec International*¹⁸. На початку 2017р. ДП “НАЕК “Енергоатом” оголосив тендер на роботи з підготовки будмайданчика для ЦСВЯП, які повинні бути виконані в період з 20 лютого по 20 серпня 2017р.¹⁹, а введення в експлуатацію сховища планується у III кварталі 2018р.

Теплова енергетика. Порівняно з 2015р., для теплової енергетики 2016 рік можна назвати успішним у частині генерації електроенергії. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, у 2016р., порівняно з 2015р., ПАТ “Центренерго” збільшило виробництво електроенергії на 17,1%, або на 1,198 млрд. кВт-год. – до 9,858 млрд. кВт-год. Зокрема, Вуглегірська ТЕС збільшила виробництво на 9,7% (на 432,4 млн. кВт-год.) – до 4,879 млрд. кВт-год., Зміївська ТЕС – на 93% (на 1,098 млрд. кВт-год.) – до 2,279 млрд. кВт-год., проте Трипільська ТЕС скоротила на 3,4% (на 94,3 млн. кВт-год.) – до 2,700 млрд. кВт-год.

ПАТ “ДТЕК Дніпроенерго” у 2016р. збільшило виробництво електроенергії на 29,5%, або на 2,942 млрд. кВт-год. до 12,905 млрд. кВт-год., зокрема Криворізька ТЕС збільшила виробництво майже у 2 рази – до 5,019 млрд. кВт-год., Придніпровська ТЕС на 79,1% – до 2,669 млрд. кВт-год., однак Запорізька ТЕС скоротила виробництво на 11,5% – до 5,217 млрд. кВт-год.

Поряд з ПАТ “Центренерго” та ПАТ “ДТЕК Дніпроенерго”, ПАТ “ДТЕК Західенерго” скоротило виробництво на 14,1%, або на 2,348 млрд. кВт-год. – до 14,823 млрд. кВт-год., зокрема Бурштинська ТЕС скоротила виробництво на 12,6% – до 8,499 млрд. кВт-год., Ладижинська ТЕС скоротила на 23,4% – до 4,049 млрд. кВт-год., хоча Добровірська ТЕС збільшила виробництво електроенергії на 1,3% – до 2,276 млрд. кВт-год.

Інформація стосовно генерації електроенергії ПАТ “Донбасенерго” та ТОВ “ДТЕК Східенерго” є не коректною, оскільки дві ТЕС – Старобешівська та Зуївська – знаходяться на тимчасово непідконтрольній Україні території, а відтак стосовно них немає повної інформації (таблиця “Виробництво електроенергії ТЕС і ТЕЦ у 2015-2016рр.”²⁰). Разом з тим, ТЕЦ минулого року, порівняно з 2015р., збільшили виробництво електроенергії на 10,4%.

¹⁷ Колегія Держатомрегулювання схвалила Попередній звіт з аналізу безпеки ЦСВЯП. – Урядовий портал, 3 листопада 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=249456947.

¹⁸ ДП “НАЕК “Енергоатом” за підсумками міжнародного тендера підписав у 2005р. угоду про будівництво ЦСВЯП з *Holtec International*. Додаткова угода до контракту від 26 січня 2015р. передбачає, що проектування і будівництво сховища буде здійснювати ДП “НАЕК “Енергоатом”, а поставки спеціального обладнання для сухого зберігання відпрацьованого ядерного палива і його транспортування – корпорація *Holtec International*. У новій редакції договору також передбачена передача українській стороні технології *Holtec* з виробництва контейнерів для зберігання ВЯП.

¹⁹ Підготовка стройплощадки для ЦХОЯТ должна быть завершена в августе 2017г. – Информационное агентство Интерфакс-Украина, 30 января 2017г., <http://interfax.com.ua/news/economic/399596.html>.

²⁰ *Джерело*: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №6 (997), 14 января 2017г.

Виробництво електроенергії ТЕС і ТЕЦ у 2015-2016рр., млн. кВт-год.

	2015р.	2016р.	2016р. до 2015р., %
ТЕС загалом, у т.ч.:	49 386,237	49 902,321	101,04
ПАТ “ДТЕК Дніпроенерго”, у т.ч.:	9 963,829	12 905,300	129,52
Криворізька ТЕС	2 578,347	5 018,869	194,65
Придніпровська ТЕС	1 490,389	2 669,693	179,13
Запорізька ТЕС	5 895,093	5 216,738	88,49
ПАТ “Донбасенерго”, у т.ч.:	4 288,379	2 991,322	69,75
Старобешівська ТЕС	1 934,938	н/д	н/д
Слов'янська ТЕС	2 353,441	2 991,322	127,10
ПАТ “ДТЕК Західенерго”, у т.ч.:	17 260,971	14 823,282	85,88
Бурштинська ТЕС	9 727,907	8 499,109	87,37
Доброутвірська ТЕС	2 245,513	2 275,450	101,33
Ладизинська ТЕС	5 287,551	4 048,723	76,57
ПАТ “Центренерго”, у т.ч.:	8 422,152	9 858,364	117,05
Вуглегірська ТЕС	4 446,922	4 879,356	109,72
Трипільська ТЕС	2 794,567	2 700,286	96,63
Зміївська ТЕС	1 180,663	2 278,722	193,00
ТОВ “ДТЕК Східенерго”, у т.ч.:	9 450,906	9 324,053	98,66
Зуївська ТЕС	890,461	н/д	н/д
Луганська ТЕС	2 591,058	3 338,427	128,84
Курахівська ТЕС	5 969,387	5 985,626	100,27
ТЕЦ загалом, у т.ч.:	6 075,221	6 709,309	110,44
ПАТ “Київенерго” (ТЕЦ)	2 639,481	3 048,903	115,51
ПАТ “ДТЕК Донецькобленерго”	317,485	386,175	121,64
ПАТ “Полтаваобленерго” (ТЕЦ)	752,503	711,574	94,56
Дзержинська ТЕЦ	82,131	83,586	101,77
Миколаївська ТЕЦ	77,383	66,631	86,11
Херсонская ТЕЦ	86,827	92,988	107,10
Одеська ТЕЦ	86,750	84,551	97,47
Харківська ТЕЦ-5	1 197,235	1 177,919	98,39
Сіверодонецька ТЕЦ	197,377	68,690	34,80
Зуївська ТЕЦ	26,437	н/д	н/д
Калушська ТЕЦ	279,578	371,536	132,89
ТОВ ДВ “Нафтогазовидобувна компанія” (ТЕЦ)	332,034	616,756	185,75

Причиною збільшення генерації електроенергії вітчизняними ТЕС у 2016р. стало зниження виробництва електроенергії АЕС влітку через **непланові ремонти на блоках**. За даними ДП “НАЕК “Енергоатом”, до 18 серпня 2016р. працювало 10 з 15 енергоблоків АЕС. Зокрема, на плановий капітальний ремонт були поставлені енергоблоки №№1, 2, 4 на ЗАЕС; на ХАЕС більше місяця на ремонті перебував енергоблок №1, а також був виведений у плановий ремонт енергоблок №4 РАЕС²¹. Завершити вчасно ремонтні роботи ДП “НАЕК “Енергоатом” не зміг, оскільки з березня по липень 2016р. рахунки компанії були арештовані до судових розглядів²². Розблокувати діяльність державної компанії вдалося лише на початку липня.

Результатом цього стала гостра потреба компенсації нестачі генерації АЕС за рахунок вугільних блоків ТЕС, що спричинило тим самим підвищення споживання вугілля антрацитової групи. У цей період вітчизняні ТЕС вимушені були використовувати до 100-110 тис. т/добу вугілля. Так, головне навантаження влітку 2016р. припало на теплову генерацію.

У 2017р. ситуація може дещо змінитись, оскільки сьогодні через вугільну блокаду на складах ТЕС спостерігається дефіцит антрацитових марок вугілля, що відповідно позначиться на зниженні рівня генерації електроенергії ТЕС. Для уникнення негативних наслідків доцільно: (1) диверсифікувати поставки антрациту шляхом якнайшвидшого підписання енергогенеруючими компаніями ТЕС контрактів з його імпорту; (2) прискорити перехід блоків №№2, 5 Зміївської ТЕС з використання антрацитового вугілля на газову; (3) на перспективу формувати запаси (резерв, що не скорочується) вугілля марки А на ТЕС на рівні 2-2,5 млн. т/місяць.

Гідроенергетика. Виробництво електроенергії ГЕС за рахунок використання відновлюваних гідроенергетичних ресурсів належить до важливих ресурсозберігаючих технологій і дозволяє запобігти забрудненню довкілля, порівняно з виробництвом електроенергії ТЕС. ГЕС та ГАЕС відіграють важливу роль в ОЕС України, оскільки ГЕС покривають “пікову” частину графіка навантаження енергосистеми, а ГАЕС – “провальну” частину графіка навантаження і виконують функцію аварійного та навантажувального резерву²³.

²¹ Цатурян М. Треба дати країні вугілля: з чим Україна вступає в опалювальний сезон. – РБК-України, 19 серпня 2016р., <https://daily.rbc.ua/ukr/show/dat-strane-uglya-chem-ukraina-vstupayet-otopitelnyy-1471608764.html>.

²² У березні 2016р. Державна виконавча служба України заарештувала рахунки і майно ДП “НАЕК “Енергоатом” на суму 200 млрд. грн. Арешт було проведено у справі про стягнення заборгованості на суму 127,3 млн. грн. на користь ЗАТ СП “Укрелектроват”.

²³ ГАЕС можуть працювати у двох режимах: звичайному (генераторному) та насосному. Якщо в ОЕС є надлишок енергії, то ГАЕС перетворює свої агрегати в насоси та перекачує воду з нижнього водоймища у верхнє, перетворюючи зайву електроенергію в потенційну енергію води, яка буде піддана зворотному перетворенню за зростання споживання. Фактично ГАЕС в ОЕС виконує роль акумулятора.

У 2016р. ГЕС зафіксували найбільший, порівняно з іншими генеруючими компаніями, приріст генерації електроенергії – на рівні 43%, виробивши 7,485 млрд. кВт-год. Домогтися приросту вдалося завдяки: (1) відсутності сильних посух, які б могли зневоднити річки; (2) притоку води у річках Дніпро та Дністер, від яких залежить виробництво електроенергії на ГЕС; (3) введенню в експлуатацію 10 червня 2016р. агрегату №3 на Дністровській ГАЕС з номінальною потужністю у 324 МВт²⁴.

Разом з тим, не дивлячись на те, що Україна володіє значним економічно ефективним гідроенергетичним потенціалом, який становить близько 17,5 млрд. кВт-год., він використовується лише на 60%²⁵. Серед причин – швидка вичерпність гідроенергетичного потенціалу р.Дніпро та інтенсивна експлуатація ГЕС Дніпровського каскаду, що призвела до швидкого зношення основного обладнання, яке має відносно низький коефіцієнт корисної дії. Так, з метою збільшення потенціалу вітчизняних ГЕС, протягом багатьох років ПАТ “Укргідроенерго” активно співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями, залучаючи кошти на реконструкцію ГЕС та ГАЕС. Реалізація таких проєктів спрямована на продовження строку експлуатації енергоблоків ГЕС та збільшення їх потужності, підвищення коефіцієнту корисної дії гідроагрегатів, а також покращення якості виробленої електроенергії.

У 2016р. ПАТ “Укргідроенерго” продовжило успішно реалізовувати спільний з ЄБРР та ЄІБ проєкт “Реабілітація гідроелектростанцій”, головною метою якого є модернізація гідромеханічного та електромеханічного обладнання на шести ГЕС України – Київській ГЕС, Канівській ГЕС, Кременчуцькій ГЕС, Дніпродзержинській ГЕС, ДніпроГЕС-1, ДніпроГЕС-2 та Київській ГАЕС. Проєкт розрахований на період 2011-2021рр. Серед головних позитивних результатів минулого року по даному проєкту стало:

- укладання 21 листопада 2016р. між ПАТ “Укргідроенерго” та ПАТ “Турбоатом” контракту, що зобов’язує підрядника здійснити реконструкцію двох блоків на Канівській ГЕС у складі 7 турбін, 7 генераторів та 8 допоміжних систем гідроагрегатів;
- укладання 23 грудня 2016р. між ПАТ “Укргідроенерго” та *Andritz Hydro* (Німеччина)²⁶ Контрактної угоди “Реконструкція трьох агрегатів на Дніпровській ГЕС-1”. У рамках укладеної угоди запланована реконструкція трьох агрегатів Дніпровської ГЕС-1, які були введені в експлуатацію у 1932р. та відновлені у 1946р. Завершення робіт, згідно з контрактом, передбачено у 2021р.;

²⁴ У 2016р. було підготовлено та відправлено на експертизу проєкт гідроагрегату №4 Дністровської ГАЕС на 350 МВт, який планується затвердити в Уряді у І кв. 2017р.

²⁵ Суходоля А., Сидоренко С., Білуха А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку гідроенергетики України: аналітична доповідь. – НІСД, 2014, 112 с.

²⁶ Компанія є світовим лідером з виготовлення та постачання обладнання для ГЕС.

- укладання 30 грудня 2016р. між ПАТ “Укргідроенерго” та ПАТ “Турбоатом” Контрактної угоди “Реконструкція трьох агрегатів на Київській ГАЕС”, яка передбачає виконання робіт з реконструкції агрегатів на ГАЕС²⁷.

З метою підвищення ефективності використання енергії води у виробництві електроенергії, а також рівня стабільності роботи ОЕС, минулого року Україна взяла курс на масштабну модернізацію каскаду дніпровських і дністровських ГЕС і ГАЕС, ухваливши в липні Програму розвитку гідроенергетики на період до 2026р.²⁸ У Програмі визначено терміни добудови Дністровської та Ташлицької ГАЕС, будівництва Канівської ГАЕС²⁹, Каховської ГЕС-2 та верхньодністровського каскаду ГЕС³⁰. Передбачається, що введення в експлуатацію нових потужностей, а також реконструкція та модернізація існуючих дозволить довести частку гідроенергетики в загальній структурі виробництва електроенергії до 15,5%.

Відновлювальна енергетика. З кожним роком не тільки у світі, але й в Україні актуальності набуває розвиток відновлювальної енергетики³¹, чому сприяють і наявний потенціал, і міжнародні зобов'язання, взяті країною у частині стабілізації та зменшення екологічного навантаження на довкілля. Ринок ВДЕ в Україні з кожним роком стає дедалі більш перспективним, а збільшення виробництва та використання енергії з ВДЕ – одним з пріоритетних напрямів енергетичної політики держави, оскільки може позитивно вплинути на структуру енергетичного балансу країни. Приєднання України до нової глобальної кліматичної угоди, – Паризької угоди – яка була підписана Україною 22 квітня 2016р., а 14 липня ратифікована Законом України “Про ратифікацію Паризької угоди”, демонструє бажання країни підтримувати низьковуглецевий шлях розвитку економіки, де головним завданням є розвиток відновлювальної енергетики та зменшення використання викопних видів палива.

²⁷ Контракт буде реалізовуватися ПАТ “Турбоатом”, що спеціалізується на виробництві гідравлічних турбін, у партнерстві з ДП Завод “Електроважмаш”, що спеціалізується на виробництві генераторів.

²⁸ Докладно про Програму див. підрозділ “Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи” цього розділу.

²⁹ У вересні-жовтні 2017р. ПАТ “Укргідроенерго” розраховує підписати кредитну угоду з ЄБРР і Світовим банком на будівництво ГАЕС на суму \$1,25-1,3 млрд. Кредитні кошти мають покрити 98% вартості проекту. У серпні-вересні 2017р. компанія за рахунок власних коштів має намір почати підготовчі роботи за проектом, які триватимуть близько року. **Зауважимо, що в Державному бюджеті на 2017р. передбачено на будівництво Канівської ГАЕС близько 720 млн. грн.**

³⁰ Верхньодністровський каскад ГЕС повинен складатися з шести відносно невеликих станцій. Однак, проти його будівництва виступають екологічні спільноти Тернопільської та Івано-Франківської областей, які закликають не руйнувати унікальну екосистему р.Дністер.

³¹ Протягом останнього десятиліття дедалі більше коштів вкладається у розвиток ВДЕ. Так, у 2015р. глобальні інвестиції у нові потужності ВДЕ (без урахування гідрогенерації з потужністю більше 50 МВт) склали \$265,8 млрд., перевищивши більш ніж удвічі інвестиції на підтримку вугільного та газового секторів – \$130 млрд. Економічна привабливість проектів у відновлюваній енергетиці останнім часом зростає внаслідок зниження вартості електроенергії, що виробляється ВЕС, СЕС та ГеоЕС, порівняно з вартістю електроенергії, виробленої ТЕС з використанням викопних палив. Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. – Центр Разумкова, 2016, http://www.razumkov.org.ua/images/broshura/2016_ENERGY-S.pdf.

За результатами 2016р., в Україні було введено в експлуатацію 120,6 МВт нових об'єктів, що генерують “зелену” електроенергію та працюють за “зеленим” тарифом³². Зокрема, 99,1 МВт – СЕС, три ВЕС загальною потужністю 11,6 МВт³³ та одна електростанція, що працює на біомасі потужністю 3,5 МВт. Минулого року було встановлено 3,3 МВт потужностей малих ГЕС та 3,1 МВт об'єктів, що виробляють електроенергію з біогазу.

Загалом, станом на 1 січня 2017р., встановлена потужність об'єктів, що виробляють електроенергію з ВДЕ та працюють за “зеленим” тарифом в Україні (без урахування тимчасово окупованих територій та АР Крим), становить 1 117,7 МВт. У 2016р. цими об'єктами було вироблено 1,56 млрд. кВт-год.

Згідно із зобов'язаннями України перед Енергетичним Співтовариством, до якого Україна приєдналася у 2011р., 11% кінцевого енергоспоживання країни у 2020р. має бути одержано з ВДЕ. Ця умова була визначена в “Національному плані дій з відновлюваної енергетики на період до 2020р.”, прийнятому 1 жовтня 2014р.³⁴, а також була внесена до оновленої Енергетичної стратегії України (врізка “*Оновлена Енергетична стратегія України*”). Однак, заплановані збільшення за оптимістичним сценарієм можуть бути виконані не раніше 2025р. і лише за умов створення на державному рівні практичних механізмів залучення коштів у розвиток “зеленої енергетики” та радикального покращення інвестиційного клімату³⁵.

ОНОВЛЕНА ЕНЕРГЕТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Проект оновленої Енергетичної стратегії було розглянуто 14 грудня 2016р. на засіданні Керівного комітету з питань координації роботи з підготовки проекту оновленої Енергетичної стратегії України до 2035р., де рекомендувалося прийняти його за основу з урахуванням подальшого експертного та громадського обговорення та доопрацювання.

Проект оновленої Енергетичної стратегії України до 2035р. підготовлено за ініціативи профільного Міністерства, Національного інституту стратегічних досліджень спільно з Центром Разумкова на виконання п.5 ч.2 Розділу III Плану пріоритетних дій Уряду на 2016р., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України №418 від 27 травня 2016р. та доручення Кабінету Міністрів України №22882/59/1-15 від 22 липня 2016р.

³² Інформація щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії об'єктами відновлюваної електроенергетики, які працюють за “зеленим” тарифом (станом на 1 січня 2017р.). – Держенергоефективності, http://sae.gov.ua/sites/default/files/Renewable_power_Ukraine_01_01_2017.pdf.

³³ У 2016р. вітроенергетичний сектор поповнився двома реалізованими проектами в Миколаївській та Львівській областях загальною потужністю 11,6 МВт. Зокрема, дві вітротурбіни “Вестас” потужністю 3,3 МВт кожна були встановлені на ВЕС “Старий Самбір-1” у Львівській області та у Миколаївській області у Причорноморському вітропарку, що належить до Очаківської ВЕС, було встановлено дві вітротурбіни потужністю 2,5 МВт кожна.

³⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року” №1228 від 25 листопада 2015р.

³⁵ Джерело: Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. – Центр Разумкова, 2016, http://www.razumkov.org.ua/images/broshura/2016_ENERGY-S.pdf.

З моменту встановлення у 2015р. “зеленого” тарифу на закупівлю електроенергії, вироблену установками потужністю до 30 кВт, почала стрімко зростати кількість домогосподарств, які вирішили перейти на альтернативні джерела енергії. Установки, що працюють на ВДЕ малої потужності, є економічно вигідними в місцях, віддалених від ЛЕП, а саме: на фермерських господарствах, невеликих підприємствах, приватних будинках, котеджах тощо. Важливо, що **проекти у сфері розвитку ВДЕ можуть принести не лише економічні вигоди для самих споживачів і виробників такої енергії, але й соціальні (додаткова зайнятість населення).**

Проте досі існують стримуючі фактори повного переходу країни на ВДЕ, серед яких зокрема: (1) відсутність чітких правил процедур та високі тарифи на підключення установок, що працюють на ВДЕ, до загальної енергетичної мережі; (2) неможливість генерувати великі обсяги електроенергії; (3) невирішеність питання із земельними ділянками під нові проекти; (4) нестабільність транспортування альтернативної енергії, оскільки досить високими є втрати в мережах.

З метою подальшого стимулювання проектів з розвитку ВДЕ, у 2016р. було зроблено ряд кроків у частині фінансування таких проектів:

- **17 лютого 2016р.** ЄБРР відкрив нову програму *FINTECC* з фінансування проектів “чистих технологій”³⁶. Програма розрахована на три роки, підтримується грантовим фінансуванням у розмірі \$7 млн. із Глобального екологічного фонду і \$4 млн. – з Східноєвропейського Партнерства у сфері енергоефективності та екології. Вона допомагатиме українським компаніям інвестувати в найкращі доступні технології і має призвести до скорочення викидів парникових газів. Це можуть бути технології ефективного використання енергії, матеріалів і води, а також технології відновлюваної енергетики, які є не дуже поширеними. Зі свого боку ЄБРР, у рамках цієї програми планує надати кредитування до €40 млн.;
- **18 травня 2016р.** Міжнародна фінансова корпорація (*International Finance Corporation, IFC*) та “Укргазбанк” підписали Угоду про співпрацю, яка має на меті спростити доступ компаній, які бажають запровадити відновлювані та енергозберігаючі технології, до фінансових ресурсів³⁷. Анонсований проект є частиною програми *IFC* зі стимулювання сталого фінансування в Україні і допоможе збільшити обсяги кредитування для малого та середнього бізнесу в напрямках ВДЕ, екологічний транспорт, енергозбереження, ефективне використання водних ресурсів і переробка відходів;
- **у червні 2016р.** “Укргазбанк” ухвалив рішення знизити відсоткову ставку на кредитування еко-проектів: з 24% до 20,5% у національній валюті, з 10% до 7,7% у доларах США та з 9% до 6,7% у євро³⁸. Кредитуватимуться

³⁶ ЄБРР допоможе Україні з енергоефективністю. – Слово і Діло, 24 лютого 2016р., <https://www.slovaidilo.ua/2016/02/24/povupna/finansy/eybr-dopomozhe-ukrayini-z-enerhoefektyvnistyu>.

³⁷ IFC та “Укргазбанк” спростять “зеленим” компаніям доступ до фінансування. – РБК-Україна, 17 травня 2016р., <https://www.rbc.ua/ukr/news/ifc-ukrgazbank-uprostyat-zelenym-kompaniyam-1463491344.html>.

³⁸ Кредитування “зелених” проектів для малого та середнього бізнесу стає доступнішим – Держенергоефективності. – Урядовий портал, 21 червня 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249132877&cat_id=244277212.

інвестиційні “зелені” проекти, зокрема, в таких напрямках: проведення заходів з підвищення енергоефективності та енергозбереження; скорочення споживання природних енергоресурсів; використання ВДЕ (вітряні та сонячні парки, ГЕС) тощо. Еко-кредити видаватимуться як на придбання нового енергоефективного чи екологічного обладнання, так і на заміну або модернізацію наявного.

Водночас, 2016 рік відзначився прийняттям дещо суперечливої ініціативи, зокрема наприкінці 2016р. Верховна Рада прийняла Закон “Про внесення змін до Закону України “Про електроенергетику” щодо коефіцієнтів “зеленого” тарифу для електроенергії, виробленої з використанням альтернативних джерел енергії”, яким було передбачено зниження “зеленого” тарифу у 1,8 рази для СЕС, потужність яких перевищує 10 МВт і що були побудовані до 30 червня 2015р. включно. Іноземні інвестори на цю ініціативу відреагували негативно³⁹, адже закон вибірково змінює умови роботи ринку ВДЕ для вже побудованих СЕС, що є дискримінаційним до вкладених раніше інвестицій і є порушенням прав іноземних інвесторів у частині взятих на себе зобов’язань по ряду міжнародних договорів, стороною яких є Україна. У листопаді 2016р. китайські *GCL System Integration Technology* (дочірня компанія *Golden Concord Limited, GCL*) і *China National Complete Engineering Corporation (CCEC)* заявили про намір у 2017р. почати будівництво в Чорнобильській зоні відчуження СЕС потужністю понад 1 ГВт. Китайська сторона готова інвестувати у проект сонячного парку понад \$1 млрд.⁴⁰ **Проте, часте внесення змін до законодавства може негативно вплинути на бажання багатьох інвесторів вкладати у проекти з розвитку ВДЕ.**

СПОЖИВАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

Споживання електроенергії у 2016р. з урахуванням технологічних втрат у мережах, порівняно з 2015р., скоротилося на 0,8% (на 1,140 млрд. кВт-год.) і склало 149,346 млрд. кВт-год. (таблиця “Споживання електроенергії в Україні у 2015-2016pp.”⁴¹, с.86). Споживання електроенергії без урахування технологічних втрат за минулий рік скоротилося на 0,9% (на 1,696 млрд. кВт-год.) – до 117,657 млрд. кВт-год.

³⁹ Іноземні інвестори негативно реагують на будь-які зміни правил гри на ринку “заднім числом”, що може викликати загрозу арбітражних позовів від інвесторів в Україну. Прийняття таких змін може знизити рівень довіри інших інвесторів до України, а надходження інвестицій буде поставлено під питання.

Також, неприпустимим перегляд тарифів та умов роботи СЕС в Україні вважає і директор Секретаріату Європейського Енергетичного Співтовариства Я.Копач, наголошуючи: “**Не допускається внесення будь-яких зворотних змін до діючих умов роботи СЕС, які вже експлуатуються. Лише стабільна та передбачувана нормативно-правова база забезпечує впевненість інвесторів в українському ринку відновлюваних джерел енергії...**”. Докладно див.: Яковлева Н. Енергоспівтовариство вважає неприпустимим зворотний перегляд тарифів для СЕС в Україні. – Есо town, 8 листопада 2016р., <http://ecotown.com.ua/news/Enerhospivotovarystvo-vvazhaye-neprypustymym-zvornyuy-perehlyad-taryfiv-dlya-SES-v-Ukrayini>.

⁴⁰ CCEC буде генеральним підрядником і керуватиме всім проектом, а GCL System Integration Technology – надаватиме консультаційні послуги та послуги з планування поставок, а також здійснюватиме поставки фотоелектричного обладнання в рамках проекту.

⁴¹ Джерело: Енергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №1-2 (992-993), 17 января 2017г.

Споживання електроенергії в Україні у 2015-2016рр.

	Споживання, млн. кВт-год.		Зміна		Частка загального споживання, %	
	2015р.	2016р.	млн. кВт-год.	%	2015р.	2016р.
Споживання електроенергії (брутто)	150 485,9	149 346,0	-1 139,9	-0,8		
Споживання електроенергії (нетто)	118 726,9	117 657,3	-1 069,6	-0,9	100,0	100,0
Промисловість, у т.ч.:	50 200,3	49 821,9	-378,3	-0,8	42,3	42,3
металургійна	28 755,0	28 760,2	5,1	0,0	24,2	24,4
паливна	4 284,6	3 575,9	-708,7	-16,5	3,6	3,0
машинобудівна	3 669,8	3 675,5	5,8	0,2	3,1	3,1
хімічна та нафтохімічна	3 084,7	2 968,4	-116,2	-3,8	2,6	2,5
харчова та переробна	4 066,2	4 214,2	148,0	3,6	3,4	3,6
будівельні матеріали	2 067,4	2 204,3	137,0	6,6	1,7	1,9
інша	4 272,7	4 423,4	150,7	3,5	3,6	3,8
Сільгоспспоживачі	3 342,3	3 515,6	173,3	5,2	2,8	3,0
Транспорт	6 807,0	6 745,5	-61,5	-0,9	5,7	5,7
Будівництво	747,6	806,5	58,9	7,9	0,6	0,7
Комунально-побутові споживачі	15 194,9	15 102,9	-92,0	-0,6	12,8	12,8
Інші непромислові споживачі	5 954,9	5 971,7	16,8	0,3	5,0	5,1
Населення	36 480,0	35 693,2	-786,8	-2,2	30,7	30,3

За підсумками 2016р., хоча й незначне, але було зафіксовано подальше падіння обсягів споживання електроенергії. Найбільше скорочення рівня споживання було зафіксовано в паливній, хімічній та нафтохімічній промисловості, а також серед населення, на транспорті та серед комунально-побутових споживачів. Водночас, енергоспоживання збільшилося в будівельній та аграрній галузях, а також харчовій промисловості.

31 жовтня 2016р. профільне Міністерство затвердило Прогнозний баланс електроенергії ОЕС України на 2017р., у якому очікується приріст споживання на 1,3% відповідно рівня 2016р. за рахунок збільшення електроспоживання промисловістю на 1,6% та населенням на 1,7%⁴².

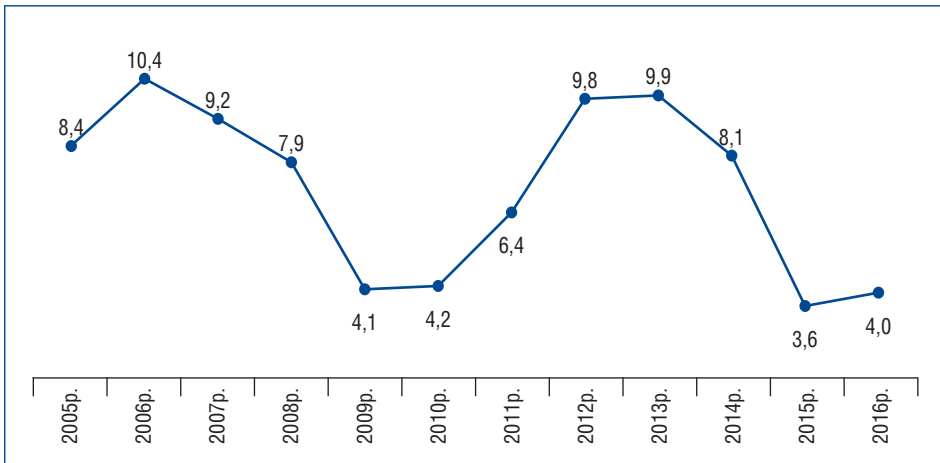
⁴² Міненергугілля оприлюднило Прогнозний баланс електроенергії об'єднаної електроенергетичної системи України на 2017 рік. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245154268&cat_id=35109.

ЕКСПОРТ/ІМПОРТ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

Експорт електроенергії Україною здійснюється через електромережі “енерго-острова Бурштинської ТЕС”, який із 1 липня 2002р. включено в паралельну роботу з *ENTSO-E* (Європейська мережа системних операторів з передачі електроенергії). Порядок експорту електроенергії в Україні регулюється Постановою НКРЕ “Про порядок проведення аукціонів щодо доступу до пропускної спроможності між-державних електричних мереж України для експорту електричної енергії” №1450 від 8 листопада 2012р.⁴³

Згідно з даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості, у **2016р. країна збільшила експорт електроенергії на 10,3% (на 375,3 млн. кВт-год.), порівняно з 2015р. – до 4,017 млрд. кВт-год.** (діаграма “Експорт електроенергії з України”). Разом з тим, у 2016р. країна імпортувала 0,077 млрд. кВт-год. електроенергії проти 2,296 млрд. кВт-год. у 2015р.

Експорт електроенергії з України, млрд. кВт-год.



Експорт електроенергії з “енергоострова Бурштинської ТЕС” до Угорщини та Словаччини у 2016р. знизився на 14% (на 497,1 млн. кВт-год.) – до 3,056 млрд. кВт-год. Поставки до Польщі навпаки зросли на 890,9 млн. кВт-год. – до 957,4 млн. кВт-год. До Молдови було поставлено 3,7 млн. кВт-год. проти 17,6 млн. кВт-год. у 2015р. У Білорусь електроенергія не поставлялася, тоді як у 2015р. було поставлено 0,8 млн. кВт-год. (таблиця “Експорт електроенергії з України у 2015-2016рр. по країнах”⁴⁴, с.88). Експорт електроенергії до РФ у 2016р. не здійснювався, тоді як у 2015р. було поставлено 3,8 млн. кВт-год.

⁴³ Експорт електроенергії можливий на підставі договору про доступ до пропускної спроможності між-державних електричних мереж України, який укладається за результатами аукціону між його переможцем та системним оператором і визначає технічні умови забезпечення експорту електроенергії

⁴⁴ Джерело: Энергобизнес: Еженедельный информационно-аналитический журнал, №1-2 (992-993), 17 января 2017г.

Експорт електроенергії з України у 2015-2016рр. по країнах

Країна	2015р., млн. кВт-год.	2016р., млн. кВт-год.	Зміна	
			млн. кВт-год.	%
Угорщина	3 531,0	3 055,6	-475,4	-13,5
Словаччина	21,9	0,1	-21,8	-99,5
Польща	66,5	957,4	890,9	1 339,7
Білорусь	0,8	-	-0,8	-100,0
Молдова	17,6	3,7	-13,9	-79,0
РФ	3,8	-	-3,8	-100,0
Загалом	3 641,6	4 016,9	375,3	10,3

За даними Державної фіскальної служби України, у 2016р. країна експортувала електроенергії на \$152,063 млн. Зокрема, до Угорщини було експортовано електроенергії на \$119,317 млн., Польщі – на \$32,392 млн., Молдови – на \$0,347 млн., інших країн – на \$0,007 млн. Таким чином, у грошовому еквіваленті експорт української електроенергії у 2016р. зріс на 1,3% (\$2,007 млн.), порівняно з 2015р. (\$150,056 млн.)⁴⁵ (таблиця “Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р.”⁴⁶).

Імпорт та експорт за товарними позиціями за кодами УКТЗЕД у 2016р., \$ тис.

Імпорт		Експорт	
Електроенергія (2716)			
Білорусь	65	Угорщина	119 317
РФ	3 565	Молдова	347
		Польща	32 392
		Інші	7
Загалом	3 630	Загалом	152 063

Разом з тим, минулого року Україна імпортувала електроенергію на \$3,63 млн. (з РФ – на \$3,565 млн., з Білорусі – на \$0,065 млн.), тоді як у 2015р. імпорт склав \$84,874 млн.

Нині пропускна спроможність міждержавних електричних мереж України потенційно дає змогу збільшити обсяг експорту електроенергії до країн ЄС і повернутися до докризових рівнів. Однак, **упродовж останніх двох років через кон’юнктурні чинники, зокрема попит і пропозицію, а також ціни на**

⁴⁵ Зазначимо, що у 2011р. Україна експортувала електроенергії на \$399,963 млн., у 2012р. – на \$574,819 млн., у 2013р. – на \$580,195 млн., у 2014р. – на \$487,185 млн.

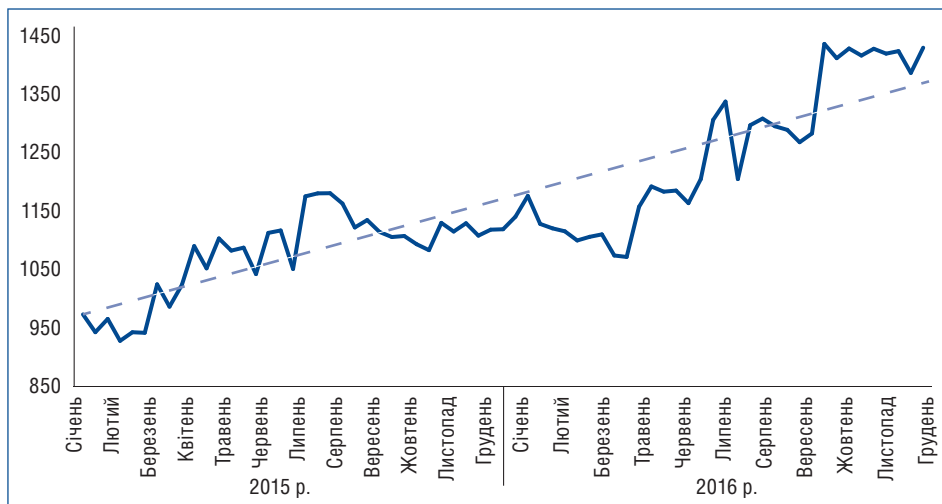
⁴⁶ Джерело: Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США). – Державна фіскальна служба України, <http://sfs.gov.ua/ms/f3>.

зовнішніх ринках та їх співвідношення з кон'юнктурою на національному ринку електроенергії, говорити про значне зростання обсягів експорту електроенергії видається малоймовірним.

Зауважимо, що ситуація з експортом електроенергії була вкрай складною на початку 2016р., він здійснювався лише водному напрямку, а на частину експортних потужностей заявок не було зовсім. Поряд із дефіцитом електроенергії на внутрішньому ринку, минулого року на рівень експорту вплинуло підвищення цін на оптовому ринку електроенергії для постачальників за нерегульованим тарифом (ціна у 2016р. коливалася у межах від 1 050,33 грн./МВт до 1 391,14 грн./МВт-год.) (діаграма “Ціни на електроенергію на OPE України для постачальників електроенергії за нерегульованим тарифом”⁴⁷), а також ціновий фактор на зовнішніх електроенергетичних ринках (діаграма “Базові ціни на електроенергію на провідних енергетичних біржах Європи”⁴⁸, с.90).



Ціни на електроенергію на OPE України для постачальників електроенергії за нерегульованим тарифом, грн./МВт-год.*



*Офіційних даних за квітень 2016р. немає.

⁴⁷ Джерело: Динаміка цін купівлі електроенергії постачальниками з Оптового ринку електроенергії (за різні періоди). – ДП “Енергоринок”, <http://www.er.gov.ua/doc.php?f=3309>.

⁴⁸ Складено за даними: POLPX Spot. – Polish Power Exchange, <https://wyniki.tge.pl/en/wyniki/euroindex/spot>; Spot Prices EXAA. – Energy Exchange Austria, <http://www.exaa.at/en/marketdata/historical-data>; EPEX Spot (ELIX). – European Power Exchange, <https://www.eex.com/en/market-data/power/spot-market/auction#!/2017/02/24>.



Огляд даних провідних європейських енергетичних бірж – *EEX* (Німеччина), *EXAA* (Австрія), *TGE* (Польща) (врізка “*Енергетичні біржі Європи*”) – свідчить про поступове зниження цін на електроенергію з 2011р. (тоді ціни досягали €63/МВт-год.), а на початку 2016р. був зафіксований найнижчий рівень цін – €17/МВт-год. **Зниження цін на електроенергію на енергетичних біржах Європи було спричинено конкуренцією, що утворилася внаслідок обвалу цін на первинні енергоресурси, перевиробництва електроенергії, а також скорочення попиту.** Разом з тим, починаючи з травня 2016р., ціни поступово стабілізувалися, зафіксувавши, хоча й незначне, але зростання⁴⁹.

Зазначимо, що з метою створення сприятливих умов для нарощування експорту електроенергії, у **травні 2016р. Міністерством енергетики та вугільної промисловості України було розроблено проект Розпорядження “Про збільшення потенціалу експорту електричної енергії”**⁵⁰. Наразі документ проходить процедуру погодження в органах виконавчої влади, а після його прийняття будуть визначені конкретні терміни та обсяги постачання.

⁴⁹ Попит на електроенергію може змінюватися щогодини, а умови її генерації – у дуже короткі терміни. Цінам на електроенергію характерна певна мінливість, вони можуть коливатися у діапазоні від надвисоких значень, відображаючи напружений баланс між попитом і пропозицією, до низьких – відображаючи надмірність пропозиції. Ціни, за якими споживачі можуть купувати електроенергію, є базовими та піковими. Пікові ціни, як правило, є вищими за базові на 15-20%. Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016, http://old.razumkov.org.ua/upload/1463751740_file.pdf.

⁵⁰ Україна та Білорусь домовилися про співпрацю в енергетичній сфері. – Міністерство енергетики та вугільної промисловості, 6 червня 2016р., http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245117186.

ЕНЕРГЕТИЧНІ БІРЖІ ЄВРОПИ

European Energy Exchange AG (EEX) – європейська енергетична біржа, на якій представлений ринок похідних інструментів і спотовий ринок, де торгують електроенергією⁵¹, природним газом, сертифікатами на викиди CO₂, а також вугіллям і нафтою. Біржа створена у 2002р. у результаті злиття *Leipzig Power Exchange* і *Frankfurter European Energy Exchange* і розташовується у м.Лейпциг, нараховуючи понад 235 агентів з 26 країн.

Спотовий ринок. *EPEX SPOT* регулює спотовий ринок електроенергії та працює для трьох ринків: Німеччини/Австрії, Франції і Швейцарії. У 2011р. був введений новий біржовий індекс – *ELIX*, який являє собою середньозважену ціну на цих трьох ринках. *EPEX SPOT* також забезпечує внутрішньодобовий німецький і французький ринки, які використовуються для задоволення короткострокових потреб в електроенергії.

Ринок похідних інструментів. Учасники *EEX* можуть торгувати енергетичними контрактами (тижневими, місячними, квартальними, річними). По ф'ючерсах на електроенергію також здійснюється фізичне постачання товару, але тільки в Німеччину, Францію, Австрію, Бельгію, Нідерланди та Італію. Крім електроенергії, на біржі представлені ф'ючерси на природний газ, вугілля і широкий спектр похідних інструментів з CO₂.

EXAA Energy Exchange (EXAA) – австрійська електроенергетична біржа, заснована 8 червня 2001р. Перші торги на біржі відбулися 23 березня 2002р. Біржа *EXAA Energy Exchange* почала роботу з 12 учасниками ринку. Станом на 21 грудня 2015р., біржа налічувала понад 77 трейдерів електроенергії з 17 країн світу⁵².

Крім класичних задач, які стосуються біржової торгівлі, біржа також несе відповідальність за врегулювання фінансових операцій (клірингу) і приймає на себе ризик контрагента під час укладання усіх угод.

Polish Power Exchange (POLPX) – енергетична біржа Південно-Східної Європи, створена у 1999р. за ініціативи Державного Казначейства Польщі. З лютого 2012р. є частиною Варшавської фондової біржі, яка володіє її 100% пакетом акцій. Діяльність біржі знаходиться під постійним контролем органу з фінансового контролю, який дає всім учасникам ринку впевненість і безпеку в торгівлі, що проводиться на всіх ринках: ринку електроенергії, природного газу, сертифікатами на викиди CO₂.

На спотовому ринку “на добу вперед” діє 7 індексів, які відображають ціни залежно від часу поставки. Учасниками біржі сьогодні є 67 компаній з Польщі, Чехії, Данії, Швейцарії, Франції, Великої Британії та інших країн⁵³.

⁵¹ У 2015р. торгівля електроенергією на спотовому ринку *EEX* досягла 524 ТВт-год., а на ринку деривативів (похідних фінансових інструментів) – 2 537 ТВт-год. Докладно див.: Growth in new dimension. *EEX Annual Report 2015*. – *EEX*, <https://www.eex.com/download/en/16500>.

⁵² У 2015р. торгівля електроенергією на біржі досягла 8,223 ГВт-год., що відповідає приблизно 13,6% рівня внутрішнього споживання електроенергії в Австрії. Докладно див.: Annual and Sustainability Report 2015. – *EXAA Energy Exchange Austria*, http://www.exaa.at/exaa/annual-reports/en/exaa_e_gb_15_final.pdf.

⁵³ У 2014р. обсяги торгів на біржі за категорією “електроенергія” становили 186,8 ТВт-год. Докладно див.: At the heart of Central European power and gas trading. – Towarowa Gielda Energii, https://www.tge.pl/fm/upload/Raporty-Miesieczne/pop/MAT_FIRMOWE_TGE_broszura_stycze_20_01_1.pdf.

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ⁵⁴

Оптова ринкова ціна (ОРЦ) на електроенергію в Україні формується шляхом визначення середньозваженої вартості електроенергії в ОРЕ. Робота в ОРЕ провадиться наступним чином: усі виробники електроенергії здійснюють її продаж за встановленою на певний період (10 днів) для окремої генерації ціною (таблиця “Середній тариф продажу електроенергії в ОРЕ у 2016р.”⁵⁵), потім постачальники електроенергії купують її на ОРЕ за встановленими цінами (за регульованим/нерегульованим тарифом). Різницю між ціною продажу та ціною купівлі електроенергії становить націнка, яка охоплює витрати на диспетчеризацію та передачу електроенергії магістральними та міждержавними мережами, акцизний податок, витрати на інфраструктуру ДП “Енергоринок” та ряд інших додаткових загальнодержавних витрат (збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на теплову та електричну енергію, компенсація пільгових тарифів для деяких категорій споживачів, насамперед населення).

**Середній тариф продажу електроенергії
в ОРЕ у 2016р., грн./МВт-год.**

	ДП “НАЕК “Енергоатом”	Генеруючі компанії ТЕС	ГЕС	ТЕЦ	“Зелений тариф”	Середня ціна продажу
Січень	421,53	936,19	684,91	1 666,20	4 449,13	743,88
Лютий	421,95	930,04	711,08	1 638,97	3 714,26	741,57
Березень	422,33	1 062,46	619,11	1 609,51	4 008,39	772,76
Квітень	422,63	1 197,58	489,79	1 599,03	5 142,34	787,37
Травень	458,23	1 078,80	556,32	1 445,21	5 678,52	781,71
Червень	458,39	991,89	650,61	1 425,31	5 722,16	778,34
Липень	499,66	1 056,07	1 126,98	1 414,28	5 755,76	867,36
Серпень	514,00	1 164,80	887,28	1 420,29	5 356,54	893,12
Вересень	513,66	1 264,25	1 072,98	1 428,15	5 392,29	898,35
Жовтень	513,07	1 696,54	778,75	1 342,09	4 378,41	987,55
Листопад	512,77	1 802,24	637,51	1 376,59	4 003,39	996,38
Грудень	512,62	1 669,80	696,90	1 548,82	4 001,84	1 006,13

За даними ДП “Енергоринок”, середня ціна продажу електроенергії виробниками в ОРЕ у 2016р. збільшилася на 23,5%, порівняно з 2015р. – з 691,4 грн./МВт-год. до 854,5 грн./МВт-год.

⁵⁴ У цьому розділі використано матеріали: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016, http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1318.

⁵⁵ Складено за даними: Аналіз цін в ОРЕ. – ДП “Енергоринок”, <http://www.er.gov.ua/doc.php?c=5>.

Разом з тим, **ОРЦ електроенергії, яка склалася в ОРЕ України у 2016р., збільшилася на 19% (на 209,95 грн./МВт-год.), порівняно з 2015р. – з 1 105,08 грн./МВт-год. до 1 315,03 грн./МВт-год.** Збільшення середньої ОРЦ зокрема було обумовлено: (1) зростанням середньої ціни продажу електроенергії в ОРЕ виробниками (особливо на рівень ціни вплинуло підвищення тарифу продажу електроенергії ТЕС в ОРЕ, що відбилося на їх частці у вартості електроенергії (таблиця “Частка генеруючих компаній у вартості електроенергії у 2015-2016рр.”⁵⁶)); (2) збільшенням платежів НЕК “Укренерго” з 5,3 млрд. грн. до 7,1 млрд. грн.; (3) зростанням величини акцизного податку з 3,5 млрд. грн. до 4,2 млрд. грн.; (4) збільшенням суми дотаційних сертифікатів⁵⁷ (компенсація обленерго збитків від постачання електроенергії окремим категоріям споживачів, переважно, населенню) на 3,7% – з 43,8 млрд. грн. у 2015р. до 45,5 млрд. грн. у 2016р.

Частка генеруючих компаній у вартості електроенергії у 2015-2016рр., %

	2016р.	2015р.
АЕС	29,32	32,77
Генеруючі компанії ТЕС	45,96	39,45
ГЕС (крім малих)	5,23	4,80
ТЕЦ	12,51	15,25
Малі ГЕС	0,56	0,48
ВЕС	2,54	2,59
СЕС	3,38	4,27
Біомаса	0,24	0,22
Інші	0,26	0,17
Загалом	100	100

Одночасно, **20 грудня 2016р. НКРЕКП Постановою “Про затвердження прогнозованої оптової ринкової ціни на 2017 рік” № 2326⁵⁸ затвердила оптоворинкову ціну електричної енергії на 2017р. на рівні 1 285,06 грн./МВт-год. (без ПДВ) з розбивкою на квартали, що є нижчою, порівняно з 2016р.:**

- I квартал – 1 341,57 грн./МВт-год. (без ПДВ);
- II, III та IV квартали – 1 263,76 грн./МВт-год. (без ПДВ).

⁵⁶ Складено за даними: Структура за обсягом і вартістю електроенергії, придбаною ДП “Енергоринок” у виробників електроенергії та проданою енергопостачальникам, для кожного з джерел енергії (за різні роки). – ДП “Енергоринок”, <http://www.er.gov.ua/doc.php?f=3291>.

⁵⁷ У той же час частка дотаційних сертифікатів у структурі ОРЦ за підсумками року скоротилася на 2,65 в.п. – з 27,11% у 2015р. до 24,46% у 2016р.

⁵⁸ Постанова НКРЕКП “Про затвердження прогнозованої оптової ринкової ціни на 2017 рік” №2326 від 20 грудня 2016р., <http://www.nerc.gov.ua/?id=22713>.

Середня ціна електроенергії в ОРЕ для постачальників (за регульованим тарифом) у 2016р. зросла на 23,6%, порівняно з 2015р. – з 795,20 грн./МВт-год. до 982,05 грн./МВт-год. Разом з тим, середня ціна закупівлі електроенергії в ОРЕ для її подальшого експорту у 2016р. збільшилася на 19,6%, порівняно з 2015р. – з 1 065,50 грн./МВт-год. до 1 274,50 грн./МВт-год.

Для України, з погляду на удосконалення системи ціноутворення на ринку електроенергії, важливим є досвід ЄС. Понад 15 років у більшості країн ЄС реалізуються плани з реформування ринків електроенергії з декларованою метою підвищення рівня конкуренції та зниження цін на електроенергію для підвищення конкурентоспроможності європейської продукції на світових ринках. Одним з підсумків лібералізації європейського ринку електроенергії став розвиток електроенергетичних бірж (*EEX* (Німеччина), *Nord Pool* (Скандинавські країни), *Belpex* (Бельгія), *Endex* (країни Бенілюкс), *Omel* (Іспанія), *IPEX* (Італія), *Powernext* (Франція), *APX NL* (Нідерланди)), які залучають широке коло учасників і покликані задовольняти попит на електроенергію, полегшуючи її збут, залучаючи інвестиції у розвиток зв'язків між електросистемами, що дає змогу збільшити ступінь надійності поставок електроенергії, знизити тарифи та виключити монополію на ринку електроенергії.

Біржова торгівля є інструментом, що сприяє ефективному розвитку електроенергетичного ринку, зокрема завдяки створенню для його суб'єктів прозорих ринкових умов функціонування, а тому її доцільно розглядати як дієвий інструмент забезпечення конкуренції та ринкового ціноутворення на ринку електроенергії України.

ПРИВАТИЗАЦІЯ: РЕЗУЛЬТАТИ 2016р. ТА ПЛАНИ НА 2017р.

Приватизація енергетичних об'єктів – ресурс стратегічної ваги, що дозволить оптимізувати державний сектор економіки та залучити кошти приватних інвесторів у розвиток енергетичних підприємств та зробити їх рентабельними⁵⁹. Наприкінці лютого 2016р. Фонд державного майна України (ФДМУ) розпочав перший етап підготовки об'єктів паливно-енергетичного комплексу до приватизації, зокрема 23 лютого 2016р. було укладено договори на проведення незалежної оцінки контрольних пакетів акцій чотирьох обленерго⁶⁰ – ПАТ “Миколаївобленерго”, АК “Харків-обленерго”, ПАТ “Хмельницько-бленерго та ВАТ “Тернопільобленерго”⁶¹. Також, ФДМУ отримав у своє управління 78,29% акцій ПАТ “Центренерго”, щодо якого також було проведено позапланові аудити.

⁵⁹ Джерело: Енергетична галузь України: підсумки 2015 року. – Центр Разумкова, 2016, http://old.razumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY.pdf.

⁶⁰ 16 лютого 2016р. було прийнято Закон “Про внесення змін до деяких законів України (щодо уточнення деяких положень)”, яким було скасовано норму обов'язкового продажу на фондових біржах пакетів акцій у розмірі 5-10% статутного капіталу акціонерних товариств до проведення конкурсу, що підвищує привабливість об'єктів приватизації для іноземних інвесторів.

⁶¹ ФДМУ відібрав оцінювачів для обленерго. Наразі Фонд уклав відповідні договори з переможцями конкурсного відбору. – Урядовий портал, 29 лютого 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248864236&cat_id=244277212.

Однак, у 2016р., як і у попередні 2014-2015рр., “велика приватизація” була провалена. У червні 2016р. завершилася підготовка до приватизації чотирьох обленерго (БАТ “Тернопільобленерго”, ПАТ “Миколаївобленерго”, АК “Харківобленерго”, ПАТ “Запоріжжяобленерго”) за фінансової допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). 30 червня ФДМУ спільно з міжнародною консалтинговою компанією *Deloitte* провели міжнародну енергетичну конференцію, на якій потенційним інвесторам представили плани щодо оголошення аукціонів у вересні-жовтні 2016р. До вказаних обленерго додалися ПАТ “Хмельницькобленерго” та ПАТ “Черкасиобленерго”. Однак, терміни приватизації були перенесені на жовтень-грудень 2016р., а **Розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України з питань приватизації” №1057 від 28 грудня 2016р., терміни продажу пакетів акцій згаданих енергокомпаній були подовжені до 30 листопада 2017р.**⁶²

Одним з головних підсумків 2016р. у частині приватизації стали невдалі спроби продати Одеський припортовий завод (ОПЗ), яких було дві – 26 липня та 14 грудня. ФДМУ зміг розпочати підготовку ПАТ “ОПЗ” до приватизації тільки наприкінці лютого 2016р. і підготувати його до продажу в липні, пройшовши всі необхідні стадії (інвентаризація, аудит, оцінка, погодження Робочої групи з питань приватизації при Кабінеті Міністрів, затвердження Урядом). **Головними причинами провалу продажу ОПЗ у липні стали:** (1) заборгованості перед компанією *Ostchem* в обсязі \$251 млн. та перед НАК “Нафтогаз України” в обсязі понад 500 млн. грн. (на кінець 2016р., – 1,5 млрд. грн); (2) відсутність гарантії доставки газу на ПАТ “ОПЗ” для інвестора; (3) висока стартова ціна та необхідність її зменшення на рівень боргів (у т.ч. перед іншими контрагентами); (4) необхідність замінити грошовий депозит (на банківську гарантію (як опція)).

Одразу ж після першої невдалої спроби, ФДМУ почав готуватися до повторної приватизації ПАТ “ОПЗ”⁶³. Для цього було⁶⁴: (1) внесено і погоджено необхідні нормативні акти, які дозволяли зменшити стартову ціну, зокрема її було знижено з 13,2 млрд. грн. у липні до 5,2 млрд. грн. у грудні 2016р.; (2) дозволено інвестору подавати до Фонду банківську гарантію замість грошового депозиту (5%) на суму цього депозиту; (3) ПАТ “Укртрансгаз” підготовлено лист, який підтверджує гарантію доставки газу до ПАТ “ОПЗ”, якщо цей газ придбано та доставлено до кордону з Україною. Невирішеною залишалась одна проблема, що могла зупинити інвесторів, борг перед компанією *Ostchem*. У грудні 2016р. рядом компаній, зокрема ЗАТ “ДК “Укрнафтобуріння”, *Glenshee Holdings Limited* (Кіпр), *IBE Trade Corp.* (США) і *Amjad Investments Company* (ОАЕ) були зроблені заяви про намір взяти участь у конкурсі. Однак, жодної заяви на участь у конкурсі подано не було.

⁶² Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України з питань приватизації” №1057 від 28 грудня 2016р. – Урядовий портал, <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249636352>.

⁶³ Над угодою працював інвестиційний банк *UBS*, юридичні компанії *EY*, *Baker&McKenzie*. Також були запрошені ЄБРР та *IFC*, які були готові прокредитувати іноземного покупця.

⁶⁴ Звіт про роботу Фонду державного майна України у 2016 році. – Фонд державного майна України, http://www.sfpu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-uryad-f1-44_9551.pdf.

На думку багатьох інвесторів пришвидшити процеси приватизації в енергетичному секторі могло б: (1) якнайшвидше прийняття у другому читанні і в цілому Закону України “Про ринок електричної енергії”; (2) затвердження методики цінового регулювання природних монополій – т.зв. RAB-регулювання (*Regulatory Asset Base*) (врізка “*Методика стимулюючого тарифоутворення*”); (3) вирішення проблем хронічних неплатежів держави в особі ДП “Енергоринок” за вироблену електроенергію (станом на 1 листопада 2016р., заборгованість ДП “Енергоринок” перед енергогенеруючими компаніями склала 29,238 млрд. грн.⁶⁵).

МЕТОДИКА СТИМУЛЮЮЧОГО ТАРИФОУТВОРЕННЯ

Стимулююче тарифоутворення (RAB-регулювання) – система тарифоутворення на основі довгострокового регулювання тарифів, спрямованого на залучення інвестицій для будівництва та модернізації інфраструктури електричних мереж і стимулювання ефективності витрат електророзподільних компаній. **Основні елементи стимулюючого тарифоутворення:**

- проведення переоцінки активів з метою встановлення регуляторної бази активів для розрахунку регуляторної амортизації та прибутку;
- встановлення норми прибутку на рівні, достатньому для залучення необхідного обсягу інвестицій;
- покриття обґрунтованих операційних витрат;
- встановлення довгострокових параметрів регулювання (цілових показників якості та надійності).

Тариф на передачу електроенергії розподільними мережами розраховується, виходячи із встановленої ставки прибутковості на вартість бази активів розподільної компанії (обленерго). Саме розмір ставки прибутковості на старі та нові активи обленерго залишається одним з найбільш спірних питань. **У 2016р. НКРЕКП пропонувала ставки: 19,11% – рентабельність на стару базу активів та 19,11% – рентабельність на нову базу активів (нові зовнішні інвестиції у компанію після введення RAB), у т.ч. реінвестиції прибутку на стару базу активів.**

Застосування єдиної ставки для всіх активів може призвести до збільшення річного тарифного доходу всіх обленерго. Це спричинить у загальному підсумку зростання роздрібної ціни електроенергії для побутових споживачів. Зокрема, за попередніми оцінками, повний перехід на стимулююче тарифоутворення коштуватиме споживачу додаткові 1 грн./кВт·год. у 2017-2018рр. Разом з тим, передбачається покращення якості послуг у частині зниження переривання подачі електроенергії для міської та сільської місцевості.

⁶⁵ Джерело: Про основні показники роботи паливно-енергетичного комплексу за січень-грудень 2016 року (за фактичним даними). – Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки, 2 лютого 2017р., <http://kompek.rada.gov.ua/print/73081.html>.

Завдяки проведенню приватизації у 2016р. передбачалося залучити до Державного бюджету 17 млрд. грн. Однак, фактично до Державного бюджету від приватизації надійшло лише 188,9 млн. грн. (дещо більше 1% плану)⁶⁶. Основна частина надходжень від приватизації припала на продаж Мигіївської ГЕС – 52,5 млн. грн. та Костянтинівської ГЕС – 64 млн. грн.

Незважаючи на “провальну” приватизацію вже третій рік поспіль, влада не полишає надій здійснити великий розпродаж державних активів і у 2017р. Так у Державному бюджеті на 2017р. закладено 17,1 млрд. грн. надходжень від приватизації (врізка “Приватизація: 2017”⁶⁷).

Зазначимо, що приватизація може відбутися лише за умов якісної підготовки підприємства до продажу – проведення оцінки, здійснення аудити, дослідження кола інвесторів. Останніх насамперед цікавить стабільність і передбачуваність правил гри у галузі, а також прозорість і чесність проведення самої приватизації.

ПРИВАТИЗАЦІЯ: 2017

Згідно з наказом ФДМУ №132 від 30 січня 2017р. затверджено наступний порядок продажу активів компаній енергетичного сектору у 2017р.:

- лютий: ПАТ “Одеська ТЕЦ” (99,99%), ПАТ “Херсонська ТЕЦ” (99,83%);
- березень: ПАТ “Сумихімпром” (99,99%);
- квітень: ПАТ “Миколаївська ТЕЦ” (99,91%);
- травень: ПАТ “Дніпровська ТЕЦ” (99,93%);
- серпень: ПАТ “Хмельницькобленерго” (70%), ПАТ “Миколаївобленерго” (70%), ВАТ “Запоріжжяобленерго” (60,25%), ВАТ “Тернопільобленерго” (51%), АК “Харківобленерго” (65%);
- жовтень: ПАТ “Центренерго” (78,29%);
- листопад: ПАТ “Турбоатом” (75,22%);
- грудень: ПАТ “Одеський припортовий завод” (99,6%).

Також у липні підлягають виставленню на продаж на фондовій біржі по 25% +1 акція ПАТ “Сумиобленерго”, ПАТ “ДТЕК Дніпрообленерго”, ПАТ “ДТЕК Західенерго”, ПАТ “ДТЕК Дніпроенерго”, ПАТ “Одесаобленерго”, ПАТ “ДТЕК Донецькобленерго”, ПАТ “Київенерго”, ПАТ “Донбасенерго”, а 46% ПАТ “Черкасиобленерго” – у жовтні.

⁶⁶ Джерело: Фінансування за класифікацією фінансування бюджету за типом кредитора. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень-грудень 2016р. – Державна казначейська служба України, 31 січня 2017р., <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=349925>.

⁶⁷ Наказ ФДМУ “Про затвердження плану-графіка виставлення об’єктів груп В, Г, Е на продаж в 2017 році” №132 від 30 січня 2017р. – Фонд державного майна України, <http://www.spfu.gov.ua/ru/documents/4264.html>.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Указ Президента “Питання приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA)” №200 від 10 травня 2016р.

Постановляється:

1. Визнати за доцільне приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA)⁶⁸.
2. Голові Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України забезпечити подання в установленому порядку заявки щодо членства України у IRENA.
3. Кабінету Міністрів передбачити сплату членських внесків України до бюджету IRENA у межах бюджетних призначень, передбачених Державному агентству з енергоефективності та енергозбереження України.

Приєднання до Статуту IRENA матиме низку переваг для України, зокрема:

- налагодження тісної співпраці з розвинутими державами світу у сфері відновлюваної енергетики;
- залучення передового досвіду і прогресивних механізмів фінансування проєктів у цій сфері;
- отримання практичних порад експертів IRENA щодо покращення нормативно-правової бази у сфері відновлюваної енергетики;
- подання заявок до абудабійського фонду розвитку (*Abu Dhabi Fund for Development, ADFD*) на отримання дешевих кредитів на впровадження “зелених” проєктів. Кредити надаються на конкурсній основі під 1-2% терміном до 20 років.

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Програми розвитку гідроенергетики на період до 2026 року” №552 від 13 липня 2016р.

Мета Програми – забезпечення енергетичної безпеки держави шляхом ефективного розвитку гідроенергетики з максимальним використанням економічно ефективного гідроенергетичного потенціалу, вдосконалення управління об’єктами гідроенергетики, підвищення рівня їх безпеки, збільшення регулюючих маневрових потужностей ГЕС і ГАЕС з метою підвищення стійкості та надійності роботи ОЕС України та інтеграції її в Європейську енергетичну систему, зменшення обсягу споживання органічних паливних ресурсів і техногенного навантаження на довкілля.

⁶⁸ IRENA створено у 2011р. Напрямами діяльності агентства є: (1) складання національних програм з впровадження технологій використання ВДЕ; (2) підтримка освіти, навчання та поширення інформації про ВДЕ; (3) організація навчання адміністраторів, техніків і фахівців для малих і середніх енергетичних підприємств; (4) спільне створення регіональних центрів дослідження, розвитку та обміну досвідом; (5) оцінка та аналіз інформації щодо передових технологій і вироблення практичних рекомендацій; (6) планування фінансового забезпечення програм з використання ВДЕ; (7) збір даних і складання статистики. Наразі членами агентства є 144 країни та 31 країна подала заявку на приєднання до організації. Бюджет на 2016-2017рр. складає \$46 млн.

Основними результатами реалізації Програми мають стати:

- завершення другої черги реконструкції ГЕС ПАТ “Укргідроенерго” з продовженням їх експлуатаційного ресурсу на 30-40 років, підвищенням потужності на 245,2 МВт та підвищенням рівня безпеки експлуатації;
- введення високоманеврових потужностей ГЕС та ГАЕС для регулювання добового та тижневого графіків навантажень енергосистеми.

Серед перспективних проектів нового будівництва та реконструкції гідроенергуючих потужностей добудова Дністровської ГАЕС – 1,25 ГВт і Ташлицької ГАЕС – 0,3 ГВт, будівництво Канівської ГАЕС – 1 ГВт, Каховської ГЕС-2 – 0,25 ГВт і каскаду верхньодністровських ГЕС – 0,39 ГВт.

Реалізація проектів дасть змогу досягти підвищення рівня стійкості, надійності та ефективності роботи ОЕС України завдяки збалансованій структурі потужностей, забезпечити необхідний обсяг маневрових потужностей з наданням у повному обсязі системних послуг, **створити умови для постійного та якісного задоволення попиту на електроенергію, а також дозволить до 2026р. довести частку маневрових потужностей ГЕС і ГАЕС у загальному балансі галузі до 15,5%,** що забезпечить оптимальний баланс між різними видами енергогенеруючих потужностей на ринку електроенергії в Україні та дасть можливість стабілізувати ціни на електроенергію на економічно обґрунтованому рівні.

Закон України “Про ратифікацію Паризької угоди” від 14 липня 2016р.

Результатом прийняття Закону є ратифікація Паризької угоди (прийнята 12 грудня 2015р. на 21-й Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та підписана від імені України 22 квітня 2016р. у Нью-Йорку).

Угода спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності шляхом:

- стримання зростання глобальної середньої температури значно нижче 2°C понад доіндустріальні рівні та докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5°C понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату⁶⁹;
- підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства;
- забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямком низьковуглецевого розвитку.

⁶⁹ Стаття 2 Паризької угоди. Офіційний переклад українською див.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_161/paran2#n2.

Прийняття Україною документа має продемонструвати іноземним інвесторам необхідність підтримати низьковуглецевий курс розвитку, який взяла держава, а також надати можливість залучити кошти у проекти зі зміни клімату, що охоплюють різні сектори економіки.

Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання окремих питань правового режиму території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 14 липня 2016р.

Закон врегульовує питання здійснення наукової, природоохоронної діяльності на території зони відчуження, а також впорядковує повноваження органів виконавчої влади на цій території.

Документ визначає особливості землекористування, спеціального водокористування, здійснення містобудівної діяльності, охорони атмосферного повітря на території зони відчуження і зони безумовного (обов’язкового) відселення з метою забезпечення реалізації проектів з перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему та реінтеграції постраждалої території.

Прийняття закону дозволить залучити інвестиції у проекти з розвитку відновлюваної енергетики в Україні та безпосередньо розвиток зони відчуження Чорнобильської АЕС.

Проект постанови НКРЕКП “Про затвердження Порядку забезпечення стандартів якості надання послуг з електропостачання” від 2 вересня 2016р.

Порядок визначає перелік загальних і гарантованих стандартів якості надання послуг з електропостачання і регулює відносини, пов’язані з постачанням електричної енергії, захистом прав споживачів та наданням енергопостачальником або електророзподільним підприємством компенсації за порушення гарантованих стандартів якості надання послуг з електропостачання споживачам або замовникам (у випадку порушення гарантованих стандартів якості під час приєднання до електричних мереж). **До гарантованих показників (стандартів) якості надання послуг з електропостачання належать:**

- видача електророзподільним підприємством технічних умов;
- підключення електророзподільним підприємством електроустановки замовника до електричних мереж (стандартне приєднання);
- підключення електророзподільним підприємством електроустановки замовника до електричних мереж (приєднання, яке не є стандартним);
- підключення електророзподільним підприємством електроустановок споживача після відключення у термін 5 робочих днів;
- відновлення електророзподільним підприємством електропостачання споживача після усунення порушень і оплати споживачем заборгованості, витрат на повторне підключення та збитків, завданих енергопостачальнику;

- відновлення електропостачання після перерви в електропостачанні протягом 24 годин;
- надання енергопостачальником на розгляд проекту договору про постачання електричної енергії;
- технічна перевірка розрахункових засобів обліку (крім населення) у термін 20 днів;
- вимірювання електророзподільним підприємством параметрів якості електричної енергії при їх відхиленні від договірних значень та оформлення двостороннього акта про якість електричної енергії у термін 2 днів;
- розгляд енергопостачальником письмового звернення споживача у термін до одного місяця;
- проведення експертизи приладу обліку (для населення) у термін 20 днів.

Закон України “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики і комунальних послуг” від 22 вересня 2016р.

Законом визначається правовий статус НКРЕКП, особливості організації її діяльності, завдання, функції, повноваження та порядок їх здійснення, особливості здійснення контролю на ринках енергетики та комунальних послуг.

Закон набув чинності 26 листопада 2016р. за винятком статей: про фінансування Регулятора, його центрального апарату та територіальних органів (ч.1 ст.11 Закону) та про порядок сплати внесків на регулювання суб’єктами господарювання, що здійснюють діяльність у сферах енергетики і комунальних послуг (ст.13 Закону), які набули чинності 1 січня 2017р.

Основні положення:

- НКРЕКП є постійно діючим незалежним державним колегіальним органом, метою якого є державне регулювання, моніторинг і контроль діяльності суб’єктів господарювання у сферах енергетики і комунальних послуг (ст.1);
- Регулятор діє самостійно і незалежно від будь-якого іншого органу державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, суб’єктів господарювання, а також політичних партій, громадських об’єднань, професійних спілок або їх органів (ст.5);
- члени НКРЕКП у складі 7 осіб відбираються за результатами відкритого конкурсного відбору, організацію та проведення якого здійснює конкурсна комісія у складі 5 осіб, двох з яких призначає Президент України, двох – Верховна Рада України (по одному від Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки та Комітету з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства), одного – Кабінет Міністрів України (за поданням Міністра енергетики та вугільної промисловості). Термін повноважень членів – 6 років, при цьому

забезпечується періодична ротація складу Комісії. Одна і та ж особа не може бути членом Комісії більше двох термінів. Голова НКРЕКП обирається членами Комісії шляхом таємного голосування і переобирається кожні два роки після дати затвердження першого складу Комісії;

- фінансування НКРЕКП, її центрального апарату та територіальних органів здійснюється за рахунок надходжень⁷⁰ до спеціального фонду державного бюджету внесків на регулювання, що сплачуються суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність у сферах енергетики і комунальних послуг. Дані внески не підлягають вилученню та використовуються за цільовим призначенням виключно на фінансування діяльності Регулятора, його центрального апарату та територіальних органів;
- Регулятор забезпечує державний контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність у сферах енергетики і комунальних послуг, законодавства у відповідних сферах та ліцензійних умов шляхом проведення планових та позапланових виїзних, а також невиїзних перевірок (ст.19);
- посадові особи Регулятора несуть персональну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, за бездіяльність, невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків, у т.ч. за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, в порядку, встановленому законом (ст.23);
- Регулятор зобов'язаний подавати щорічно до 1 квітня звіт до Верховної Ради України про його діяльність (ст.6), однак не передбачає ніякої відповідальності за його неподання або несвоєчасне подання.

Проект Закону “Про ринок електричної енергії України”

(реєстр. №4493 від 21 квітня 2016р., прийнято за основу 22 вересня 2016р.)

Законопроект спрямований на виконання зобов'язань України за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і спрямований на імплементацію актів законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики, зокрема щодо загальних правил внутрішнього ринку електроенергії, умов доступу до мережі транскордонної передачі електроенергії, а також щодо заходів із забезпечення безпеки інвестування в систему електропостачання та інфраструктуру.

Мета документа – забезпечення надійного та безпечного постачання електроенергії споживачам з урахуванням їх інтересів, мінімізації витрат на послуги поставок електроенергії шляхом визначення на законодавчому рівні організаційної структури і принципів функціонування ринку

⁷⁰ Внески для учасників енергетичного ринку визначатимуться з урахуванням чистого доходу суб'єктів. Розмір внеску розраховуватиметься у відсотках залежно від чистого прибутку платників і формуватиметься Регулятором щорічно і переглядатиметься щокварталу.

електроенергії, основних принципів і передумов його реформування. Законопроект передбачає:

- організацію ринку електроенергії зі складових: двосторонні договори, ринок “на добу вперед”, внутрішньодобовий ринок, балансуючий ринок, ринок допоміжних послуг;
- доповнення переліку учасників ринку трейдером, яким може бути будь-який суб’єкт господарювання, що здійснює покупку електроенергії виключно з метою її перепродажу, крім продажу споживачеві;
- систему спеціальних обов’язків для забезпечення суспільних інтересів у процесі функціонування ринку електроенергії, до яких відносяться, зокрема: купівля електроенергії за “зеленим” тарифом; надання універсальних послуг; виконання функцій постачальника “останньої” надії; виплата компенсаційних платежів; надання допоміжних послуг за встановленою регулятором ціною;
- повне виконання вимог Третього енергетичного пакета ЄС по юридичному та організаційному відокремленню діяльності з розподілу і передачі електроенергії від інших видів діяльності, що є умовою для запровадження економічної конкуренції на ринку електроенергії;
- відповідальність виробників за “зеленими” тарифами за небаланси (відхилення фактичних обсягів відпуску електроенергії від добових графіків відпуску електроенергії на наступну добу) і встановлення особливого порядку їх відшкодування;
- введення певного періоду (до 24 місяців з дати вступу в силу цього закону), протягом якого мають бути створені необхідні технічні, організаційні, економічні та нормативно-правові передумови для впровадження і злагодженого функціонування ринку електроенергії тощо.

Основні умови діяльності учасників ринку електроенергії та взаємовідносин між ними регулюються нормативно-правовими актами, що регламентують впровадження цього закону, зокрема: правилами ринку, які визначають правила функціонування балансуючого ринку і ринку допоміжних послуг; правилами ринку “на добу вперед” і внутрішньодобового ринку; кодексом системи передачі, кодексом систем розподілу і кодексом комерційного обліку; правилами поставок електроенергії споживачам.

Проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про тепlopостачання” щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії”

(реєстр. №4334 від 30 березня 2016р., прийнято за основу 22 вересня 2016р.).

Законопроект передбачає встановлення стимулюючих тарифів на теплову енергію для суб’єктів господарювання, які здійснюють її виробництво на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи

ТЕЦ, ТЕС і когенераційні установи для потреб населення, установ і організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, на рівні 90% діючого для суб'єкта господарювання тарифу на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу для потреб відповідної категорії споживачів. Документ передбачає віднесення до повноважень:

- Кабінету Міністрів України: затвердження порядку компенсації суб'єктам господарювання, які здійснюють виробництво теплової енергії на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи ТЕЦ, ТЕС і когенераційні установи, різниці між тарифом на теплову енергію, вироблену на таких установках для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, і тарифом на теплову енергію, вироблену на таких установках для потреб населення;
- органів місцевого самоврядування: (1) встановлення для всіх категорій споживачів тарифів на теплову енергію та тарифів на виробництво теплової енергії, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім ТЕЦ, ТЕС і когенераційних установок); (2) щоквартальне оприлюднення та перегляд встановлених для всіх категорій споживачів тарифів на теплову енергію, що виробляється на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім ТЕЦ, ТЕС і когенераційних установок); (3) надання суб'єкту господарювання, який виробляє теплову енергію на установках з використанням альтернативних джерел енергії, включаючи ТЕЦ, ТЕС і когенераційні установи, компенсації різниці між тарифом на теплову енергію, що виробляється на таких установках для потреб установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів, і тарифом на теплову енергію, що виробляється на таких установках для потреб населення; (4) узгодження інвестиційних програм по об'єктах теплопостачання, що виробляють теплову енергію на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім ТЕЦ, ТЕС і когенераційних установок);
- Ради міністрів АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій під час регулювання діяльності у сфері теплопостачання: (1) ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії (крім ТЕЦ, ТЕС і когенераційних установок), транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами, постачання теплової енергії в обсягах, що не перевищують рівень, який встановлюється умовами та правилами провадження господарської діяльності (ліцензійними умовами); (2) ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії на установках з використанням альтернативних джерел енергії (крім ТЕЦ, ТЕС і когенераційних установок).

Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до статті 8 Закону України “Про альтернативні види палива” №1544 від 22 вересня 2016р.

Мета документа – спрощення умов здійснення підприємницької діяльності у сфері виробництва біологічних видів палива шляхом виключення з Закону України “Про альтернативні види палива” положень щодо ведення державного реєстру виробників рідких біологічних видів палива та біогазів органом, уповноваженим Кабінетом Міністрів України, та скасування вимоги щодо внесення до цього реєстру суб’єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність у сфері виробництва, зберігання та введення в обіг рідких біологічних видів палива та біогазів.

Прийняття Закону матиме позитивний вплив на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб’єктів господарювання, громадян та держави, а також дозволить забезпечити чітку систему та прозорість здійснення державного регулювання у сфері використання альтернативних видів палива шляхом проведення Держенергоефективності ідентифікації палива, як альтернативного.

Закон України “Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукове і технологічне співробітництво і асоційовану участь України в Програмі наукових досліджень і навчання Євратом (2014-2018)” від 22 вересня 2016р.

(Угода підписана 27 червня 2016р.).

Дослідницька та навчальна програма Євратом є компліментарною до програми ЄС з досліджень та інноваційної діяльності “Горизонт 2020”, що об’єднує всі програми ЄС з фінансування досліджень та інновацій.

Набуття Україною статусу асоційованого члена у Програмі наукових досліджень і навчання Євратом (2014-2018) дозволить українським науково-дослідним установам і організаціям, університетам і вченим брати участь у провідних європейських дослідницьких і тренувальних програмах, у перспективних проектах сфери ядерної енергетики, сприятиме імплементації Україною стандартів ядерної безпеки ЄС.

Фінансовий внесок України до Програми базується на співвідношенні ВВП України і ВВП усіх держав-учасниць ЄС. Європейська сторона надає знижку на внесок України в розмірі 95% на весь період дії програми (до 2018р.) з можливістю пролонгації Угоди до 2020р. Україна має право перенести сплату внеску за 2016р. на наступні періоди.

Загальний внесок України за участь у дослідницькій та тренувальній програмі Євратому за період 2016-2018рр. складає €311 877,53.

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про вилучення та надання земельних ділянок у постійне користування із зміною цільового призначення” №721 від 5 жовтня 2016р.

Кабінет Міністрів змінив цільове призначення розташованих у Чорнобильській зоні земельних ділянок для спорудження Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП).

1. З постійного користування Державного агентства з управління зоною відчуження вилучити земельні ділянки (землі державної власності лісогосподарського призначення (ліси) загальною площею 45,2 га, розташовані між колишніми селами Стара Красниця, Буряківка, Чистогалівка та Стечанка Київської області в зоні відчуження території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, та надати їх у постійне користування ДП “НАЕК “Енергоатом” для будівництва та експлуатації ЦСВЯП реакторів типу ВВЕР вітчизняних АЕС та будівництва під’їзної залізничної колії зі зміною цільового призначення згідно з правом вирубування дерев і чагарників та використання у визначеному законодавством порядку заготовленої при цьому деревини відповідними державними лісогосподарствами.
2. ДП “НАЕК “Енергоатом” відшкодувати відповідно до законодавства збитки, завдані внаслідок вилучення земельних ділянок і втрати лісогосподарського виробництва.

Проект Постанови НКРЕКП “Про затвердження Порядку комерційного обліку електричної енергії, виробленої на об’єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)”
(оприлюднено 25 жовтня 2016р.)

Проект запроваджує механізм формування даних щодо відпуску електричної енергії, виробленої на об’єктах ВДЕ в ОРЕ для здійснення розрахунків, за якого буде враховано споживання електричної енергії на власні потреби. **Серед цілей документа:**

- врегулювання питань здійснення комерційного обліку електричної енергії, виробленої на об’єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії;
- встановлення механізму формування даних щодо відпуску електричної енергії, виробленої на об’єкті електроенергетики з альтернативних джерел енергії, в ОРЕ України для здійснення розрахунків, за якого буде враховано споживання електричної енергії на власні потреби відповідного об’єкта в кожному розрахунковому періоді (місяці);
- створення умов для унеможливлення перепродажу виробниками за “зеленим” тарифом електричної енергії, отриманої з мереж енергопередавальної компанії;
- зменшення цінового навантаження на споживачів електричної енергії;
- створення передумов для максимально ефективного використання енергоресурсів на об’єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії.

Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про альтернативні джерела енергії” щодо віднесення теплових насосів до обладнання, яке використовує відновлювані джерела енергії” від 1 листопада 2016р.

Документом передбачено доповнення переліку ВДЕ такими видами енергії як:

- **аеротермальна енергія** – енергія, накопичена у формі теплової енергії у повітряному середовищі;
- **гідротермальна енергія** – енергія, накопичена у формі теплової енергії у поверхневих водах.

У документі визначено, що тепла енергія, вироблена тепловими насосами з аеротермальної, гідротермальної або геотермальної енергії, вважатиметься такою, що вироблена з ВДЕ.

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку атомно-промислового комплексу на період до 2020 року” №943 від 9 листопада 2016р.

Документ передбачає організацію в Україні виробництва ядерного палива та його компонентів з метою подальшої диверсифікації його постачання та імпорто-заміщення для задоволення потреб вітчизняних АЕС ядерним паливом власного виробництва в повному обсязі.

Документ містить положення про подовження термінів роботи діючих енергоблоків АЕС, включно з заходами з підвищення їх безпеки, про будівництво енергомоста з ХАЕС до Польщі – з метою отримання джерела фінансування будови енергоблоків №3, 4 на ХАЕС.

Схвалення Концепції дозволяє зробити висновок, що розвиток атомної галузі, як одного з екологічного та економічно вигідного напрямку, стає одним з пріоритетів енергетичної політики України.

Закон України “Про внесення зміни до Закону України “Про електроенергетику” щодо коефіцієнтів “зеленого” тарифу для електроенергії, виробленої з використанням альтернативних джерел енергії” від 22 грудня 2016р.
(набув чинності 1 січня 2017р.)

Закон передбачає зменшення коефіцієнту “зеленого” тарифу для електроенергії, виробленої з використанням СЕС потужністю понад 10 МВт, побудованих до 30 червня 2015р. включно до розміру, який діяв до прийняття Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії”.

- для СЕС, введених в експлуатацію до березня 2013р., коефіцієнт “зеленого” тарифу знижено з 8,64 до 4,8;
- для СЕС, введених із квітня 2013р. до кінця 2014р. – із 6,3 до 3,5;
- для СЕС, введених із січня 2015р. по червень 2015р. – із 5,67 до 3,15.

До 1 січня 2017р. діяла тимчасова норма про зниження “зелених” тарифів для великих СЕС у 1,8 рази, тепер це рішення носить постійний характер.

Постанова НКРЕКП “Про встановлення “зелених” тарифів на електричну енергію для приватних домогосподарств” №2382 від 29 грудня 2016р.

Постановою встановлюється “зелений” тариф на електричну енергію для приватних домогосподарств, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання об’єктами електроенергетики, встановленими на дахах та/або фасадах приватних домогосподарств (будинків, будівель та споруд), величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт та які введені в експлуатацію:

- з 1 квітня 2013р. по 31 грудня 2014р. – 987,44 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2015р. по 30 червня 2015р. – 888,10 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 липня 2015р. по 31 грудня 2015р. – 551,54 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2016р. по 31 грудня 2016р. – 523,37 коп./кВт-год (без ПДВ);
- з 1 січня 2017р. по 31 грудня 2019р. – 498,17 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2020р. по 31 грудня 2024р. – 447,76 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2025р. по 31 грудня 2029р. – 398,83 коп./кВт-год. (без ПДВ).

Тарифи на електроенергію, вироблену вітровими установками потужністю до 30 кВт:

- з 1 липня 2015р. по 31 грудня 2019р. – 320,25 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2020р. по 31 грудня 2024р. – 287,63 коп./кВт-год. (без ПДВ);
- з 1 січня 2025р. по 31 грудня 2029р. – 256,50 коп./кВт-год. (без ПДВ).

Відтак відбуватиметься поступове зниження ставки “зеленого” тарифу залежно від року введення станції в експлуатацію. **Такий підхід покликаний враховувати світову тенденцію на зниження вартості обладнання альтернативної енергетики і загальних витрат на облаштування станцій.** Прогнозується, що приблизно через 15 років вартість енергії, отриманої від атомних, вугільних і газових електростанцій, зрівняється за вартістю з енергією, отриманої з альтернативних джерел.

ВИСНОВКИ

Порівняно з 2015р., минулий рік для сектору електроенергетики став відносно стабільним, попри те, що було зафіксовано незначне зниження загального рівня генерації електроенергії та її споживання на 1,8% та 0,8%, відповідно, а експорт електроенергії підвищився незначним чином – на 10,3%.

Найбільше скорочення виробництва електроенергії минулого року зафіксували АЕС – 7,6%, що було пов’язано, в першу чергу, з проведенням непланових ремонтів на енергоблоках ЗАЕС, ХАЕС та РАЕС. Разом з тим, з метою компенсації зниження виробництва електроенергії на АЕС, було прийнято

рішення підвищити виробіток електроенергії тепловою генерацією, яке в загальному підсумку склало 2,1%.

Одним зі здобутків 2016р. у секторі електроенергетики стало зниження частки закупівель СЯП у російської компанії АТ “ТВЭЛ”, довівши її до 69,27%. Передбачається, що Україна й надалі згортатиме співпрацю з компанією, однак, оскільки технологією виробництва тепловиділяючих збірок для реакторів типу ВВЕР володіють тільки АТ “ТВЭЛ” і *Westinghouse*, співпраця з першою щодо постачання СЯП продовжиться. На сьогоднішній день з метою диверсифікації джерел постачання СЯП для АЕС України на енергоблоках ЮААЕС і ЗАЕС експлуатується паливо компанії *Westinghouse*, частка якого в загальних закупівлях (у вартісному вимірі) у 2016р. сягнула майже 30%.

Минулий рік виявився вдалим і для гідроенергетики, зокрема ГЕС, порівняно з 2015р., збільшили генерацію електроенергії на 43%. Також, з метою підвищення ефективності використання енергії води у виробництві електроенергії, а з тим і рівня стабільності роботи ОЕС України в липні 2016р. було прийнято Програму розвитку гідроенергетики на період до 2026р., реалізація якої має дозволити підвищити частку гідроенергетики в загальній структурі виробництва електроенергії до 15,5% (у 2016р. частка склала 5,9%).

З точки зору забезпечення екологічності виробництва електроенергії, для України вкрай важливим та актуальним залишається розвиток відновлювальної енергетики. Проте у 2016р. досягти значних результатів не вдалося, зокрема частка виробництва електроенергії з ВДЕ залишилася на рівні 2015р. – 1%. Чимало українців усвідомлюють переваги використання ВДЕ, проте відсутність дієвих інструментів стимулювання попиту “зеленої” електроенергії як підприємствами, так і домогосподарствами, а також нестабільність законодавства (відсутність гарантій для інвесторів) не дають можливості використати повною мірою потенціал, яким сьогодні володіє Україна.

Найбільшим розчаруванням 2016р., як власне і попередніх двох років, у секторі електроенергетики став приватизаційний “провал”. Замість запланованих надходжень від приватизації в обсязі 17 млрд. грн., Державний бюджет отримав лише 1% зазначеної суми.

Позитивним минулий рік для сектору виявився у частині ухвалення ряду важливих законодавчих ініціатив, а саме: Закону “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг”, а також законопроектів “Про ринок електричної енергії України” та “Про внесення змін до Закону України “Про теплопостачання” щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії”, що були прийняті в першому читанні 22 вересня 2016р. Імплементація норм прийнятих законів та подальше прийняття ряду проектів законів позитивно вплине на процес реформування національної енергетичної системи України.

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ

Упродовж багатьох років українська економіка базувалася на використанні дешевих і доступних енергоресурсів – зокрема, природного газу (переважно російського походження) і вугілля (насамперед власного видобутку). Безперерійність, доступність і прийнятна ціна ресурсів аж ніяк не стимулювали ні державу, ні населення до їх ощадливого використання. Однак, **збіг критичних обставин останніми роками (збройний конфлікт на Сході країни, значна імпортна залежність від енергетичних ресурсів, незадовільний стан основних фондів тощо)** зумовили піднесення питання енергоефективності на перші пункти порядку денного виживання та відновлення української економіки.

2014 рік став переломним, а наступні 2015-2016рр. певною мірою вирішальними, адже на Сході було зруйновано частину енергетичних підприємств та пошкоджено критично важливу інфраструктуру, а питання скорочення імпорту природного газу з країни-агресора набуло першочергового значення та пріоритетного вирішення. Зазначені вище зовнішні та внутрішні обставини, а також прагнення України стати повноправним членом ЄС вимагає від держави вжиття певних заходів із забезпечення енергоефективності зокрема та енергетичної безпеки загалом.

Питання енергоефективності та ощадливого використання енергетичних ресурсів уже довгий час є насущним для багатьох країн світу. Дедалі більша їх кількість намагається вирішити проблему ефективного використання енергоресурсів у спосіб впровадження новітніх технологій. І Україна, мірою власних можливостей, не стоїть осторонь таких тенденцій.

Так, Україна взяла чіткий курс на здобуття енергетичної незалежності, прийнявши **Національний план дій з енергоефективності на період до 2020р.¹**, мета якого – **зменшення кінцевого внутрішнього енергоспоживання у 2020р. на 9%, або на 6,5 млн. т н.е. У 2017р. передбачається досягнення проміжного показника енергозбереження на рівні 5%.** Досягати таких показників можливо у спосіб впровадження відповідних заходів на кількох напрямках одночасно: на побутовому рівні, в промисловості, на транспорті та у сфері послуг.

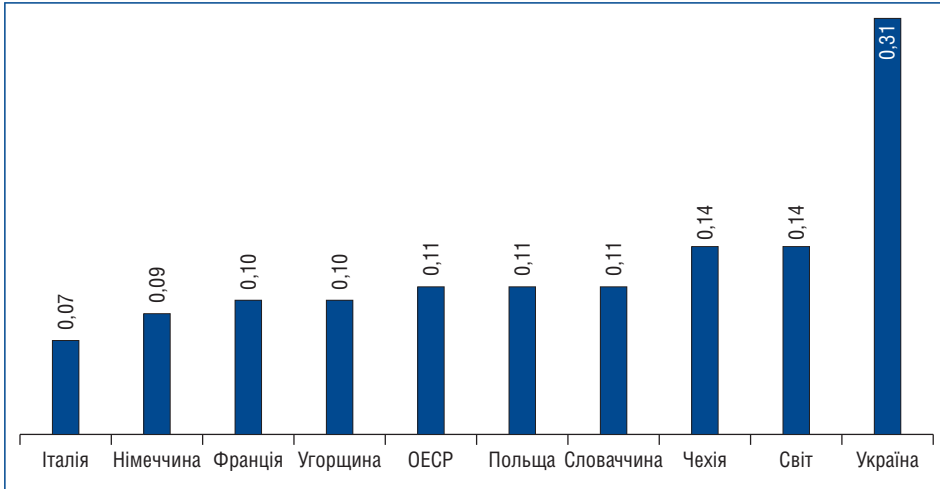
Для України питання енергоефективності є актуальним у зв'язку з **високим рівнем енергоємності її ВВП, який у 2,5-3 рази є вищим, порівняно з більшістю країн** (діаграма “*Енергоємність ВВП*”²). Серед головних причин такого стану: (I) зношеність матеріально-технічної бази промислових підприємств;

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2029 року” №1228 від 25 листопада 2015р <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80>.

² Складено за даними: Key World Energy Statistics 2016. – IEA, <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf>.

(2) відсталий рівень комп'ютеризації та автоматизації процесу виробництва; (3) нерозвинуте використання енергоефективних технологій у комплексі з використанням ВДЕ; (4) переважання в економіці галузей первинної переробки тощо.

Енергоємність ВВП у 2014р., ЗППЕ/ВВП (ПКС), т.н.е./\$1 000



Також, **проблемами для України залишається неефективне споживання населенням паливно-енергетичних ресурсів та неналежний технічний стан переважної більшості існуючих будівель та енергетичних систем.**

Проблема підвищення рівня енергетичної ефективності не є новою для України загалом і для кожного її регіону зокрема. Україна, взявши ряд зобов'язань перед МВФ у частині підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги і встановлення ринкових цін на енергоносії, **має впроваджувати заходи з енергозбереження та енергоефективності³.** Серед основних таких заходів мають стати:

➤ **для промисловості:**

- запровадження системи управління попитом на енергію для промислових підприємств зі значними обсягами споживання;
- створення системи моніторингу, оцінки і звітності про споживання енергії в промисловості та енергоефективності на рівні окремої компанії та галузі;

³ В економічній теорії існує т.зв. "парадокс Джевонса", за якого стверджується, що підвищення ефективності використання ресурсу веде не до зменшення, а навпаки до зростання обсягів його використання. Економія споживання енергоресурсів досягається лише на мікрорівні, тоді як на макrorівні сукупний енергетичний попит зростає, що буде відображатися на збільшенні цінових індексів на глобальних енергетичних ринках. Цей ефект проявляється з різною інтенсивністю для окремих країн. Однак, у будь-якому разі зростання добробуту нації супроводжуватиметься зростанням обсягів енергоспоживання.

- включення в державні стандарти на обладнання, матеріали та конструкції, транспортні засоби показників енергоефективності;
 - здійснення сертифікації паливно-енергоспоживаючого, енергозберігаючого та діагностичного обладнання, матеріалів, конструкцій, транспортних засобів, а також енергозасобів;
 - приведення нормативних документів відповідно до вимог зниження енергоємності матеріального виробництва.
- **для населення:**
- проведення енергоаудиту житлових будинків⁴ та 100% встановлення засобів обліку⁵, що дозволить виявити проблеми житла, сформулювати план заходів з підвищення енергоефективності, виявити вартість та період окупності;
 - максимальне скорочення тепловтрат (заміна вікон, утеплення стін і перекриття);
 - суворе виконання існуючих норм і правил забудови в частині енергоефективності;
 - здійснення модернізації системи опалення та встановлення автоматичних терморегуляторів в тепlopunkтах та/або на батареях для багатоквартирних будинків;
 - встановлення енергоефективної техніки та її раціональне використання.

Також, на державному рівні пріоритетами політики у сфері енергоефективності мають стати:

- здійснення державної експертизи енергетичної ефективності проектних рішень;
- створення системи фінансово-економічних механізмів, що забезпечать економічну зацікавленість виробників і користувачів в ефективному використанні енергоресурсів;
- продовження інформаційної кампанії щодо енергозбереження, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду в цій галузі.

Заходи з енергоефективності мають зумовити істотні позитивні зміни в енергетичному балансі країни, суттєво підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках, покращити показники зовнішньоторговельного балансу України, а також покращити рівень платоспроможності населення за житлово-комунальні послуги.

⁴ Найближчим часом Верховна Рада повинна прийняти закон “Про енергетичну ефективність будівель”, згідно з яким усі об’єкти будівництва та вже зведені будівлі мають пройти аудит енергетичної ефективності за свій рахунок. Якщо енергоаудит проводитимуть у житловій багатоповерхівці, платити доведеться всім власникам квартир. Орієнтовна вартість енергоаудиту для багатоповерхівок: (1) до 100 квартир – 9 500 грн.; (2) до 300 квартир – 12 тис. грн.; (3) до 350 квартир – 13 тис. грн.

⁵ Зокрема, до 1 січня 2018р. усі будинки мають бути охоплені 100% обліком споживання природного газу.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЗАХОДІВ З ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

У світовій практиці для реалізації проектів з підвищення рівня енергоефективності досить поширеним джерелом є власні фінансові ресурси підприємств, оскільки вони є найбільш “дешевими”, надійними та доступними. Однак в Україні такої практики фінансування заходів з енергозбереження та енергоефективності практично немає.

Упродовж останніх років одним з джерел фінансування енергоефективних заходів виступає державний бюджет. Так, починаючи з жовтня 2014р. і по сьогодні в країні діє т.зв. **програма “теплі кредити”**, яку реалізовує Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Принцип програми полягає в компенсації державою частини суми кредиту, взятого в банку-партнері, для купівлі енергоефективного обладнання та матеріалів. **Мета програми – сприяти населенню з впровадження заходів з енергоефективності у своїх оселях, надаючи їм безповоротну грошову допомогу.** Остання надається державними банками – “Ощадбанк”⁶, “Укргазбанк”⁷, “Укресімбанк” у розмірі:

- **20% безповоротної допомоги на заміну газових котлів для населення** (але не більше 12 тис. грн.). Через державні банки особа може оформити кредит на придбання котла з відшкодуванням частини його вартості;
- **35% для фізичних осіб на впровадження енергоефективних заходів** (але не більше 14 тис. грн.): утеплення будинків, заміну вузлів обліку води та теплової енергії, встановлення вікон;
- **40% для ОСББ та ЖБК як юридичних осіб, для проведення термо-модернізації** (але не більше 14 тис. грн. у розрахунку на одну квартиру);
- **до 70% для отримувачів субсидій, які входять у склад ОСББ та ЖБК.**

Громадяни мають можливість отримати часткову компенсацію на енергоефективні заходи не тільки з державного бюджету, але й додатково – 15-20% – з обласних і міських бюджетів. Наразі в Україні діє 204 місцеві програми здешевлення “тепліх” кредитів⁸. Одночасна компенсація енергоефективних заходів з державного та місцевого бюджетів дозволяє збільшити розмір компенсації до 45% вартості проекту і скоротити строк окупності більшості енергоефективних заходів.

З моменту початку дії програми через три державні банки видано близько 164 тис. кредитів на суму 2,7 млрд. грн. Загалом, “теплі” кредити оформили 214 тис. сімей, які живуть як в індивідуальних, так і в багато-квартирних будинках (діаграма “Кількість та сума виданих кредитів (наростаючим підсумком)”⁹, с.114).

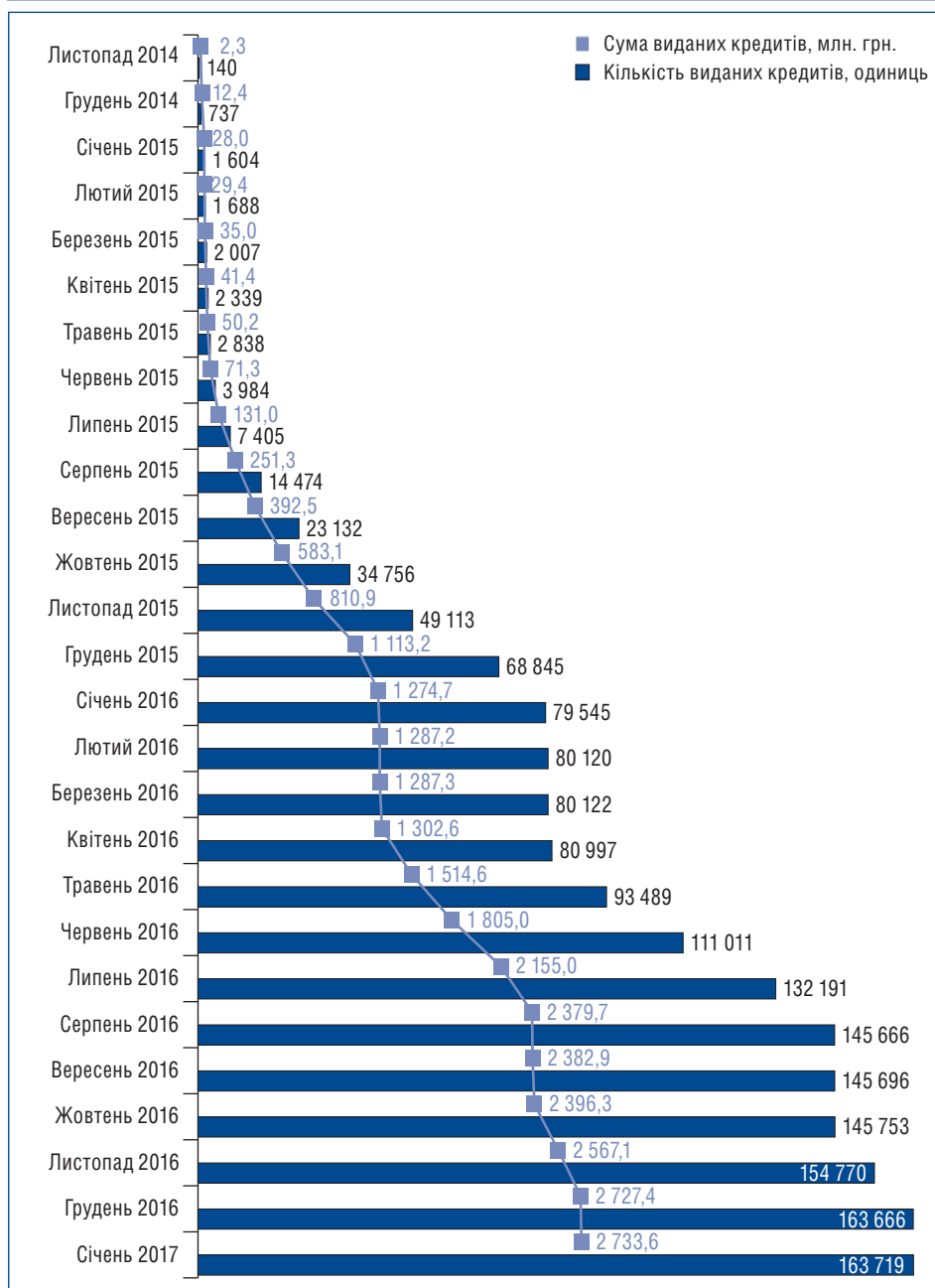
⁶ За програмою “Ощадний дім” можна отримати кредит на суму від 1 000 до 50 тис. грн. Строк кредитування – до 3 років. Відсоткова ставка – 17,99% річних.

⁷ Банк надає кредити за програмою “Тепла оселя” строком до 3-х років на суму до 50 тис. грн.

⁸ Уряд продовжує виплату безповоротної грошової компенсації на енергомодернізацію житла. – Урядовий портал, 8 лютого 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249722393&cat_id=244274160.

⁹ Сергій Савчук: Проект рішення Уряду щодо продовження програми “тепліх” кредитів у 2017 році схвалено на Урядовому комітеті. – Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження, 19 січня 2017р., <http://saee.gov.ua/uk/news/1524>.

Кількість та сума виданих кредитів (наростаючим підсумком)



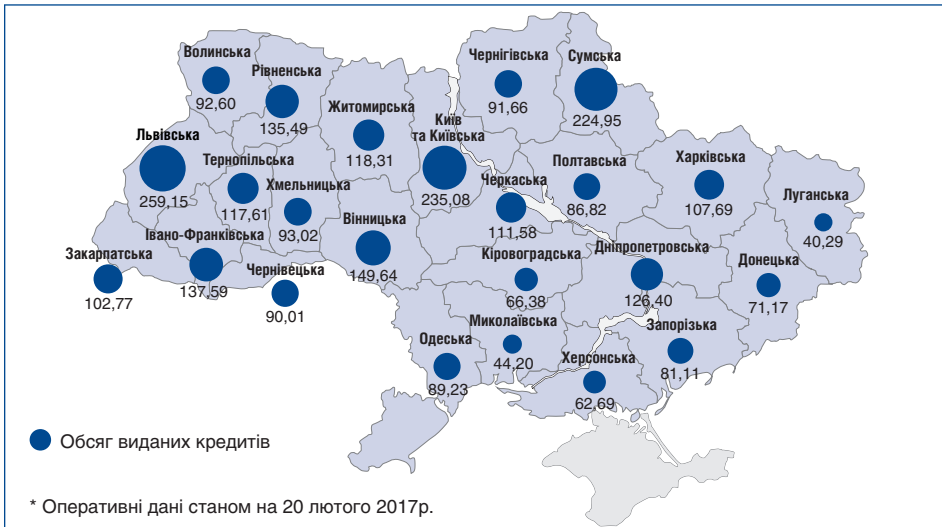
Усього у 2016р. Урядом було виплачено 843 млн. грн. (у 2015р. – 390 млн. грн.) безповоротної фінансової допомоги на енергоефективні заходи. Зокрема, сім'ям, які придбали “негазовий” котел за програмою, було компенсовано понад 36 млн. грн. Тим, хто залучав кошти на покупку енергоефективних матеріалів і обладнання – 783,81 млн. грн. Мешканці ОСББ отримали близько 23 млн. грн. допомоги на підвищення енергоефективності будівель. Так, **минулого року домінуючим попитом користувалися “теплі” кредити на покупку енергоефективних матеріалів і устаткування** (діаграма “Безповоротна допомога на енергоефективні заходи у 2016р.”¹⁰).

Безповоротна допомога на енергоефективні заходи у 2016р., %



Найбільшої популярності в регіональному розрізі програма набула в Львівській, Київській (+ м.Київ), Сумській, Вінницькій, Івано-Франківській, Рівненській та Дніпропетровській областях (карта “Обласний розподіл загального обсягу виданих кредитів на придбання “негазових” котлів, енергоефективного обладнання/матеріалів для фізичних осіб, ОСББ та ЖБК”¹¹).

Обласний розподіл загального обсягу виданих кредитів на придбання “негазових” котлів, енергоефективного обладнання/матеріалів для фізичних осіб, ОСББ/ЖБК, млн. грн.*



¹⁰ Кабмін компенсировал более 800 миллионов по “теплым” кредитам. – УНІАН, 23 грудня 2016р., <https://economics.unian.net/realestate/1694681-kabmin-vyiplatil-bolee-800-millionov-griven-kompensatsiy-po-teplyim-kreditam.html>.

¹¹ Урядова програма з енергоефективності для населення, ОСББ та ЖБК. Динаміка попиту. – Держенергоефективності, http://sae.gov.ua/sites/default/files/21%2002%202017_INFO_NEW.pdf.

Оскільки програма набула значної актуальності серед населення, 8 лютого 2017р. Уряд продовжив програму “тепліх кредитів” на 2017р., **передбачивши загальний обсяг фінансування у сумі понад 400 млн. грн.**¹² Також, цьогоріч стане обов’язковим впровадження комерційного обліку при проведенні заходів з термомодернізації багатоквартирних будинків. Таким чином ОСББ матимуть змогу контролювати фактичне споживання енергоресурсів у будинку та оцінювати ефективність впровадження енергоефективних заходів¹³.

Також, у 2017р. було розширено перелік банків-учасників програми, до якої приєднався “Приватбанк”. Збільшення кількості банків-партнерів програми призведе до посилення конкуренції у банківському секторі, що дасть змогу здешевити вартість кредитів для домогосподарств та ОСББ, а також залучити більшу кількість учасників.

Досягнуту економію можна оцінити за результатами оцінювання ефекту від “тепліх кредитів”, яке здійснило Держенергоефективності в липні-жовтні 2016р. у розрізі секторів домогосподарств та ОСББ. Зокрема, за результатами дослідження, 65-70% респондентів досягли економії ресурсів, а 80% відчули підвищення рівня комфорту свого житла¹⁴. Найпопулярнішим напрямом інвестицій стала заміна вікон: 67% витрачених коштів у приватному секторі і 49% в ОСББ (заміна вікон у під’їздах). На утеплення було витрачено лише 17% коштів у сегменті приватних будинків і 13% – у сегменті ОСББ. Результат – усереднена економія витрат на газ сягнула 29% для приватних будинків, а витрати тепла в ОСББ знизилися на 24%.

Середня економія теплової енергії від впровадження енергоефективних заходів за програмою, які застосували ОСББ і ЖБК складала: (1) при термомодернізації стін – 24%; (2) при облаштуванні індивідуальних теплових пунктів – 10%; (3) при встановленні енергоефективних склопрозорих конструкцій у місцях загального користування – 14%. Крім того, зафіксована суттєва економія електроенергії при освітленні місць загального користування (71%).

Разом з тим, приватні домогосподарства, завдяки участі в програмі (встановлення вікон, заміна застарілих газових котлів, утеплення стін в одно-квартирних будинках), зменшили споживання газу до 43%, а після заміни вікон, радіаторів у квартирах багатоквартирних будинків – заощадили до 24% тепла.

Особливістю реалізації програми стала популярність “тепліх кредитів” серед населення, яке проживає у приватних будинках. Причиною високого

¹² Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” № 1801 від 21 грудня 2016р., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.

¹³ Уряд продовжує виплату безповоротної грошової компенсації на енергомодернізацію житла. – Урядовий портал, 8 лютого 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249722393&cat_id=244274160.

¹⁴ Науменко Д. “Теплі кредити”: підсумки та перспективи. – Економічна правда, 2 березня 2017р., <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/03/2/622212>.

попиту з боку приватного житлового сектору стала проста процедура отримання компенсації від держави. У багатоквартирному будинку набагато складніше домогтися більшості мешканцям узяти позику та погодитися з додатковими щомісячними витратами на виплату тіла кредиту та відсотків.

Поряд з підвищенням рівня енергоефективності серед населення, актуальності набувають такі заходи й у бюджетній сфері. Найбільш прийнятним рішенням, що покращить ситуацію у сфері енергоспоживання, є залучення до співпраці енергосервісної компанії – ЕСКО – на підставі укладеного енергосервісного контракту (ЕСК). Предмет ЕСК – здійснення виконавцем дій, спрямованих на енергозбереження та підвищення енергетичної ефективності використання енергетичних ресурсів замовником. Серед завдань, які вирішуються у процесі здійснення ЕСК¹⁵: (1) отримання визначених у контракті програмно-цільових показників економії енергоресурсів при їх виробництві, передачі та споживанні; (2) досягнення певного рівня комфорту при оптимальному споживанні енергоресурсів. Під час реалізації першого завдання ЕСКО укладає контракт, інвестує кошти та отримує відсоток від отриманої економії, у т.ч. і з бюджетних коштів, призначених для оплати енергоресурсів. При цьому ЕСКО не займається управлінням, виробництвом і обслуговуванням будинків і споруд. Для вирішення другого завдання ЕСКО повністю бере на себе право управління нерухомістю та здійснює функцію енергозбереження.

ЕСК слід розглядати як одну з форм державно-приватного партнерства, що ґрунтується на взаємодії приватних партнерів – ЕСКО, банків, інститутів розвитку, інвестиційних фондів – із публічними (головними розпорядниками бюджетних коштів, органами регіональної та/або муніципальної влади). Для України ЕСКО-механізм – можливість залучити приватні інвестиції у термомодернізацію бюджетних установ: лікарень, шкіл, дитсадків тощо. Загалом, у 2016р. було оголошено перші тендери – 25 тендерів у 4 регіонах України – та підписано перші ЕСК¹⁶. На кінець 2016р. за 19 укладеними між розпорядниками бюджетних коштів та компаніями ЕСКО здійснювалися роботи з модернізації котелень, утеплення, облаштування ІТП (індивідуальний тепловий пункт), заміни освітлення тощо. Очікується, що щорічна економія від проведених робіт щонайменше становитиме 15-30%.

Для повноцінного запуску ринку енергосервісу в бюджетній сфері залишився один крок – прийняти у другому читанні законопроект щодо удосконалення механізму енергосервісу. І тут варто розуміти, що розвиток ринку ЕСКО-механізму – питання не лише підвищення рівня енергоефективності, але й покращення бізнес-клімату країни.

¹⁵ Джерело: Самойленко Інна. Енергосервісний контракт, як форма розвитку державно-приватного партнерства / Інна Самойленко // Міжнародний науковий журнал "Економічний дискурс", Вип. №2 – 2016, с.54-63.

¹⁶ Джерело: Україна на шляху здобуття енергонезалежності: досягнення та перспективи. – Держенергоефективності, 2016р. с. 48.

ФОНД ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

З метою виконання умов Директиви 2012/27/ЄС про енергоефективність, в Україні активізувалася робота зі створення Фонду енергоефективності (Фонд). Ключовою метою цього проекту має стати можливість кожного українця інвестувати у власну та національну енергетичну незалежність.

Так, на початку 2016р. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України за підтримки Уряду Німеччини та ЄС розробило фінансову модель Фонду, про що було повідомив віце-прем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Г.Зубко під час виступу 28 січня 2016р. на міжнародній конференції “Україна у фокусі: стратегічна зустріч глобальних експортно-кредитних агентств і багатосторонніх фінансових установ”¹⁷. А наприкінці лютого 2016р. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України представило саму концепцію Фонду¹⁸, **основним напрямом роботи якого має стати проведення термомодернізації будівель з метою скорочення споживання природного газу.**

Уже на початку березня було підписано наказ про створення робочої групи¹⁹, яка має здійснити необхідні напрацювання стосовно внесення змін до законодавства та створення підзаконних актів, які мають забезпечити створення Фонду та його роботу. До складу робочої групи увійшли представники Проектного офісу Національної ради реформ, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства соціальної політики України, Представництва ЄС в Україні, Світового банку, ЄБРР, ЄІБ, НАК “Нафтогаз України”, НКРЕКП, міжнародної консалтингової компанії *Mckinsey&Company*, німецького товариства, – *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* – а також представники “Укргазбанку” та “Ощадбанку”. Очолив робочу групу заступник міністра регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України Є.Кругляк, а його заступником став Голова Держенергоефективності України С.Савчук. Не виключено також залучення висококваліфікованих фахівців до роботи у Фонді з інших країн.

13 липня 2016р. Розпорядженням Кабінету Міністрів №489 було схвалено Концепцію впровадження механізмів стабільного фінансування заходів з енергоефективності (створення Фонду енергоефективності)²⁰.

Загальний принцип роботи Фонду полягає в наданні коштів для компенсації витрат на термомодернізацію будівель за затвердженими проектами. Передбачається, що залежно від розробленого проекту та запропонованих

¹⁷ Геннадій Зубко презентував інвесторам модель Фонду енергоефективності. – Урядовий портал, 28 січня 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248793897&cat_id=244276429.

¹⁸ Зазначимо, що створення Фонду є одним з пріоритетів Національного плану дій з енергоефективності на період до 2020 року, схваленого Розпорядженням Кабінету Міністрів України №1228 від 25 листопада 2015р.

¹⁹ Геннадій Зубко підписав наказ про створення робочої групи щодо Фонду енергоефективності. – Урядовий портал, 14 березня 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248889629&cat_id=244276429.

²⁰ Докладно див. підрозділ “Основні нормативні акти та законодавчі ініціативи” цього розділу.

технічних рішень (оцінюватиметься, що і як зміниться під час проведення відповідних заходів), визначатиметься сума на їх реалізацію. Розмір компенсації залежатиме від зміни класу енергоефективності будівлі: чим він є вищим за шкалою енергоефективності, тим більшою буде фінансова допомога. **Максимальний розмір компенсації – 50% суми витрат – надаватиметься, якщо будівля досягає максимального класу енергоефективності – “А” або “Б”.** Разом з тим, фінансування Фондом заходів з термічної модернізації та реконструкції житла повинно здійснюватися за наявності сертифіката енергетичної ефективності будинків. Запровадити сертифікацію повинен закон “Про енергетичну ефективність будівель”²¹. Згідно з законопроектом, профільне міністерство має розробити порядок проведення сертифікації, яким встановлюються вимоги щодо збору та обробки інформації про використання енергетичних ресурсів.

У 2016р. неодноразово говорилося, що Фонд запрацює у квітні 2017р. – після закінчення опалювального сезону 2016-2017рр., однак це навряд можливо, оскільки для його запуску необхідне прийняття ще трьох базових законів: “Про житлово-комунальні послуги”, “Про комерційний облік комунальних послуг”, “Про енергетичну ефективність будівель”.

Передбачається, що фінансування Фонду відбуватиметься, як з державного бюджету, де на 2017р. передбачено 400 млн. грн.²², так і з міжнародних фінансових джерел. Зокрема, ЄС вже готовий надати Україні €100 млн. для наповнення Фонду²³.

Органами управління Фонду будуть наглядова рада та дирекція. Наглядова рада складатиметься з двох представників Кабінету Міністрів, двох незалежних членів та одного представника міжнародних фінансових організацій.

Наявність такого Фонду – не лише можливість стимулювати та підтримувати заходи щодо підвищення рівня енергетичної ефективності будівель та енергозбереження, але й крок до відкриття нових ринків, де попитом будуть користуватися послуги з проведення енергоаудиту та енергосервісу.

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ПРОЕКТІВ З ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

В Україні, попри певні досягнення (викладені вище) та позитивні результати, енергоефективна політика все ж таки не реалізується повною мірою через ряд причин. Серед головних “гальмів” на шляху енергоефективності можна назвати суттєву обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів. Проте, ця проблема має вирішення у вигляді залучення до співробітництва міжнародних фінансових інституцій.

²¹ Якщо ОСББ планує скористатися допомогою Фонду, то спочатку необхідно отримати сертифікат за власний кошт на договірних умовах і лише потім претендувати на отримання кредиту чи гранту на проведення заходів з енергозбереження.

²² Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” №1801 від 21 грудня 2016р., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.

²³ ЄС готовий виділити Україні 100 млн. євро для Фонду енергоефективності. – Главком, 10 січня 2017р., <http://glavcom.ua/news/jes-gotoviy-vidiliti-ukrajini-100-mln-jevro-dlya-fondu-energoefektivnosti-392104.html>.

Протягом останніх років Держенергоефективності проводить активну роботу з розвитку та розширення міжнародного співробітництва у сфері енергоефективності та енергозбереження. Одним з завдань агентства у цьому напрямі стало залучення проектів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових установ та фондів до спільної роботи з удосконалення регуляторного режиму та усунення існуючих бар'єрів для реалізації заходів з підвищення енергоефективності. Серед потужних організацій, представлених в Україні: **USAID** (Агентство США з міжнародного розвитку), **ЄБРР** (Європейський банк реконструкції та розвитку), **ЄІБ** (Європейський інвестиційний банк), **GEF** (Глобальний екологічний фонд), **GIZ** (Німецьке товариство міжнародного співробітництва) та ін. (врізка “Міжнародна підтримка проектів з енергоефективності”²⁴).

Міжнародна підтримка проектів з енергоефективності	
Проект	Мета проекту
Проект USAID “Муніципальна енергетична реформа в Україні” ²⁵ (27 вересня 2013р. – 31 березня 2018р.)	Зниження викидів парникових газів та підвищення енергетичної безпеки України через удосконалення енергетичної політики, збільшення енергоефективності та залучення інвестицій в енергетичний сектор. За час існування проекту більшість міст підписали Угоду мерів і взяли на себе зобов'язання до 2020р. на 20% скоротити викиди CO ₂ , а також замінити в енергетичному балансі міста газ альтернативними джерелами енергії.
Проект ПРООН/ГЕФ ²⁶ “Розвиток та комерціалізація біоенергетичних технологій у муніципальному секторі в Україні” (червень 2014р. – березень 2018р.)	Створення сприятливого правового середовища, а також розбудова інституційної, адміністративної та технічної спроможностей для використання потенціалу сільськогосподарської біомаси для муніципального теплопостачання та гарячого водопостачання. Цілі проекту: (1) зниження рівня викидів CO ₂ завдяки заміненню газового обладнання у сфері муніципального опалення та гарячого водопостачання біопаливними котельнями; (2) скорочення споживання імпортованого газу внаслідок розвитку ринку біоенергетичних технологій і необхідної інфраструктури, що дозволяє повною мірою використовувати потенціал сільськогосподарської біомаси; (3) популяризація використання економічних і екологічних біопаливних котлів та створення сприятливих економічних, фінансових і юридичних умов для розвитку біоенергетичних технологій в Україні.
Проект GIZ “Створення енергетичних агентств в Україні” ²⁷ (2014-2017рр.)	Створення енергетичних агентств та надання ними консультативної підтримки для реалізації потенціалу економії енергії та підвищення рівня енергоефективності на регіональному та муніципальному рівнях, а також впровадження пілотних проектів.

²⁴ Джерело: Україна на шляху здобуття енергонезалежності: досягнення та перспективи. – Держенергоефективності, 2016р., с.48.

²⁵ У січні 2016р. стартувала інформаційна кампанія щодо запровадження енергоефективних заходів “Утеплюйтесь правильно!”. За перші три місяці проведення кампанії було охоплено близько 5,5 млн. осіб. 800 білбордів та 300 сіті-лайтів було встановлено у містах-партнерах проекту USAID. Докладно див.: USAID від американського народу, <http://www.merp.org.ua/index.php?lang=uk>.

²⁶ ГЕФ – Глобальний екологічний фонд.

²⁷ Проект впроваджується Німецьким товариством міжнародного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH) на замовлення Федерального міністерства довкілля, охорони природи, будівництва та безпеки ядерних реакторів Німеччини (BMUB) у рамках Міжнародної кліматичної ініціативи (IKI).

Проект	Мета проекту
Проект GIZ “Енергоефективність у громадах”²⁸ (2013-2017рр.)	Цілі проекту: (1) підтримка органів місцевого самоврядування щодо ініціювання активного впровадження заходів з енергоефективності; (2) поліпшення функціонування енергетичного менеджменту на місцях шляхом підвищення професійного рівня залучених працівників, розробки відповідних програм і стратегій, використання сучасних інструментів муніципального енергоменеджменту.
Проект GIZ “Партнерство з модернізації енергоефективність у лікарнях”²⁹ (вересень 2016-2019рр.)	Проведення енергетичної модернізації українських лікарень. Лікарням надається доступ до спеціальних консультаційних і фінансових можливостей. Для забезпечення значного ефекту розповсюдження, проект надаватиме підтримку відповідним зацікавленим особам у розробці платформ комунікації та обміну інформацією.
Проект ЮНІДО/ГЕФ “Впровадження стандарту систем енергоменеджменту в промисловості України” (грудень 2014р. – січень 2019р.)	Сприяння підвищенню енергоефективності в промисловості України шляхом поширення концепції індустріальної енергетичної ефективності за допомогою впровадження систем енергоменеджменту (СЕНМ) відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 50000 та оптимізації систем, які споживають енергію. Цілі проекту: (1) підвищення енергоефективності економіки України; (2) створення нормативно-правового та регуляторного рамкового середовища для інвестицій у енергоефективність промисловості; (3) створення практикуючого експертного середовища з питань енергоменеджменту в Україні; (4) створення профільного фінансового механізму; (5) скорочення викидів парникових газів.

Нині стрімко розвивається співпраця ЄІБ³⁰ з Україною, початок якої було покладено 14 червня 2005р. підписанням у Люксембурзі Рамкової угоди, ратифікованої 7 лютого 2006р.³¹ Одним з досягнень такої співпраці стала ратифікація Верховною Радою 3 лютого 2016р. Фінансової угоди (проект “Програма розвитку муніципальної інфраструктури України”) між Україною та ЄІБ, яка дозволить залучити €400 млн. для модернізації житлово-комунального господарства³². Кошти будуть спрямовані на фінансування державних інфраструктурних проектів у середніх і великих містах України. **Мета проекту – захист, відновлення та запобігання погіршенню стану об’єктів комунального господарства з поліпшенням їх рівня енергоефективності.** Основні сфери – теплопостачання, водопостачання та водовідведення, енергоефективність будівель, зовнішнє освітлення населених пунктів, поводження з побутовими відходами. Загальний період погашення позики (з урахуванням

²⁸ Так само.

²⁹ Проект впроваджується Німецьким товариством міжнародного співробітництва (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*) на замовлення Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (*BMZ*).

³⁰ Серед основних секторів, де ЄІБ здійснює свою діяльність, є: транспорт, телекомунікації, енергетична інфраструктура, охорона довкілля та управління відходами, зміна клімату, енергоефективність та розвиток відновлюваної енергетики.

³¹ Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14 червня 2005р. – Офіційний сайт Верховної Ради України, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_585.

³² Україна залучить від ЄІБ €400 млн. на модернізацію житлово-комунального господарства. – Урядовий портал, 3 лютого 2016р., http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248805873&cat_id=244276429.

пільгового періоду): 15 років для субпроектів у сфері зовнішнього освітлення населених пунктів та поводження з побутовими відходами; 22 роки – для субпроектів у сфері централізованого теплопостачання та енергоефективності будівель; 30 років – для проектів у сфері гарячого водопостачання, централізованого та нецентралізованого питного водопостачання, водовідведення.

Іншою міжнародною фінансовою організацією, що також протягом багатьох років долучається до процесів реформування України у питанні досягнення ефективного та ощадливого енергоспоживання, є ЄБРР. Останній є надійним і стабільним джерелом довгострокового фінансування пріоритетних проектів розвитку і дає змогу отримувати кредитні ресурси за найвигіднішими умовами для розвитку стратегічно важливих секторів економіки. Кошти між напрямками фінансування з боку ЄБРР по проектах технічної допомоги розподіляються наступним чином: 53% – транспорт, 31% – енерго- та теплопостачання, 16% – радіаційна безпека³³.

У рамках енергетичного напрямку ЄБРР спільно з ЄС та Шведською агенцією з міжнародного розвитку та співробітництва (*SIDA*) започаткував спеціальну програму енергозаощадження *IQ-energy*³⁴. Ця ініціатива має стати додатковим джерелом фінансування запровадження заходів з енергоефективності в житловому секторі України з урахуванням європейських стандартів енергоефективності. Головна мета ініціативи – стимулювання власників житла інвестувати в енергоефективність для підвищення її рівня. Передбачається, що банк виділить на реалізацію програми €75 млн. Разом з тим, фінансування заходів з енергоефективності буде доступним через кредити кількох українських банків – *Ukrsibbank*, *Megabank* та *OtpBank*.

Кредити надаватимуться на реалізацію широкого спектру заходів з енергоефективності, зокрема: (1) термоізоляцію стін, дахів і підлоги перших поверхів; (2) встановлення сучасних енергоефективних вікон, котлів на біомасі; (3) модернізацію систем теплопостачання; (4) встановлення сонячних систем опалення тощо. Кредити надаватимуться індивідуальним власникам житла, ОСББ і ЖБК.

Залежно від обраних заходів енергоефективності, компенсації виплачуються за результатом успішної реалізації проектів фізичним особам у розмірі 15-20% суми інвестицій та для ОСББ – 25-35%. Індивідуальний позичальник може отримати кредит до €15 тис. (у гривневому еквіваленті) для інвестування в енергоефективні проекти та компенсацію до €3 000 на одну особу.

³³ Джерело: Іванов С.М. Співробітництво України та ЄБРР: тенденції розвитку. – Наукові праці НДФІ, 2016, №3 (76), с.5-23.

³⁴ Програма підтримується механізмом заохочення за рахунок грантових коштів на загальну суму €15 млн., наданих Східноєвропейським Партнерством у сфері енергоефективності та екології ("Е5Р"), і грантом технічної допомоги для реалізації програми, наданим у рівній частці від Е5Р та Шведською агенцією з міжнародного розвитку та співробітництва (*SIDA*).

Програмою надаються рекомендації щодо найбільш передової продукції у сфері енергоефективності. Станом на 12 жовтня 2016р., каталог технологій Програми налічує 2 507 енергоефективних товарів та 598 постачальників, серед яких *REHAU, Vaillant, Bosch, Ferolli, Isover, Ursa, Velux, LIBERATOR, Stropuva, Korsa, Gazda* та ін.

Також, Банком була відкрита нова програма ***FINTECC***, котра сприятиме підвищенню рівня інвестування в енергоощадні технології³⁵. Програма, розрахована на три роки і підтримується грантовим фінансуванням в обсязі \$7 млн. з Глобального екологічного фонду та \$4 млн. – з ЕБР. Програма допомагатиме українським компаніям інвестувати в найкращі доступні технології, що має сприяти скороченню викидів парникових газів. У рамках програми ЄБРР планує надати кредитування до €40 млн. **Кожен її учасник зможе отримати компенсацію в обсязі, що покриває до 25% вартості проекту, але не більше \$1 млн.**

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України “Про житлово-комунальні послуги” №972 від 2 лютого 2016р.

Законопроект спрямований на вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у процесі надання та отримання житлово-комунальних послуг. Досягти вказаної мети пропонується шляхом:

- удосконалення правового регулювання відносин між управителем багатоквартирного будинку та організаціями, що надають комунальні послуги;
- удосконалення правового регулювання відносин між організаціями, що надають комунальні послуги, та споживачами в багатоквартирних будинках, де управління здійснюють самостійно співвласники або ОСББ;
- уточнення переліку житлово-комунальних послуг залежно від функціонального призначення та порядку встановлення цін/тарифів;
- уточнення переліку суб’єктів відносин у сфері комунальних послуг;
- визначення та конкретизація основних прав і обов’язків споживачів та організацій, що надають житлово-комунальні послуги;
- визначення особливостей надання окремих житлово-комунальних послуг;
- визначення особливостей укладання договору про надання послуг з управління багатоквартирним будинком;

³⁵ *FINTECC* починає роботу в Україні для підтримки впровадження ресурсоефективних технологій. – ЕБРД *FINTECC*, <http://fintecc.ebrd.com/ru/region/ukraine>.

- встановлення, що точкою обліку комунальної послуги (крім послуг з газопостачання та електропостачання) в багатоквартирному будинку є засіб обліку вузла комерційного обліку будинку (секції), а в разі відсутності вузла комерційного обліку – інженерний ввід мережі тепло-, водопостачання, водовідведення у будинок тощо.

Реалізація положень законопроекту сприятиме демонополізації та дерегуляції конкурентних ринків у сфері житлово-комунальних послуг, виходу на них нових учасників, що сприятиме підвищенню якості житлово-комунальних послуг.

Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про теплопостачання” щодо передачі повноважень на встановлення тарифів та ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії”

(реєстр. №4580 від 4 травня 2016р.)

Документ розроблено на виконання п.182 Плану заходів Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” у 2015р.

Цілі законопроекту:

- створення нормативно-правового підґрунтя для надання органам місцевого самоврядування повноважень із встановлення цін на теплову енергію, вироблену з альтернативних (нетрадиційних або відновлюваних) джерел енергії;
- здійснення ліцензування суб’єктів виробництва теплової енергії з альтернативних (нетрадиційних або відновлюваних) джерел енергії місцевими державними адміністраціями;
- залишення за НКРЕКП повноважень щодо ліцензування виробників теплової енергії з альтернативних (нетрадиційних або відновлюваних) джерел та встановлення цін на таку енергію (вище певного обсягу виробництва).

Прийняття акта стимулюватиме збільшення виробництва теплової енергії з використанням нетрадиційних або відновлюваних джерел енергії на місцевому рівні, що дозволить підвищити рівень енергетичної безпеки держави за рахунок енергоефективності, енергоощадності та розвитку альтернативної енергетики житлово-комунальній сфері.

Проект Закону “Про внесення змін до статті 19 Закону України “Про теплопостачання” щодо укладення довгострокових договорів на постачання теплової енергії”

(реєстр. №4581 від 4 травня 2016р.)

Мета законопроекту – врегулювання окремих аспектів взаємовідносин, що виникають у зв’язку з постачанням і використанням теплової енергії,

а саме створення необхідних законодавчих передумов для підвищення інвестиційної привабливості проєктів, пов'язаних із заміщенням природного газу.

Пропонується забезпечити фінансові гарантії для інвесторів завдяки передбаченню можливості укладення з бюджетними установами довгострокових договорів на постачання теплової енергії, строк дії яких буде не меншим, ніж строк окупності відповідних інвестиційних заходів (не менше 5 років).

Прийняття документа забезпечить ефективне функціонування сфери теплопостачання, створить сприятливу основу для збалансованого її розвитку та необхідні правові умови для залучення інвестицій, а також ефективного виконання завдань з реалізації державної політики розвитку сфер альтернативних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Проект Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо переходу до використання альтернативних видів палива та переходу суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сфері теплопостачання, до стимулюючого регулювання”

(реєстр. №4937 від 8 липня 2016р.)

Мета законопроекту – запровадження стимулювання заміщення природного газу при виробництві теплової енергії шляхом запровадження окремого порядку формування тарифів на теплову енергію, що вироблялась із використанням природного газу, на теплову енергію, що виробляється без використання природного газу, а також забезпечення переходу суб'єктів господарювання, які провадять діяльність на суміжних ринках, зокрема у сфері теплопостачання, до стимулюючого регулювання.

Прийняття документа стимулюватиме заміщення природного газу виробництвом теплової енергії іншими видами палива та енергії.

Проект Закону “Про енергетичну ефективність будівель”

(реєстр. №4941 від 11 липня 2016р.)

Мета законопроекту – визначення правових, економічних та організаційних засад діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, створення умов для раціонального споживання в них енергетичних ресурсів.

Згідно з документом, для об'єктів будівництва та існуючих будівель передбачається сертифікація енергетичної ефективності з метою визначення фактичних її показників, проведення оцінки відповідності зазначених показників установленим мінімальним вимогам до енергетичної ефективності будівель, розроблення рекомендацій щодо підвищення рівня енергетичної ефективності будівлі, що враховують місцеві кліматичні умови та є технічно і економічно обґрунтованими. **Строк дії сертифіката енергетичної ефективності будівлі встановлено з урахуванням п.8 ст.11 Директиви 2010/31/ЄС та досвіду країн-членів ЄС на 10 років.**

Законопроектом передбачено механізми залучення коштів на впровадження енергоефективних заходів та інструменти гарантування фінансування заходів з підвищення рівня енергетичної ефективності будівель, які ґрунтуються на практиках країн-членів ЄС.

Прийняття закону забезпечить врегулювання правових та організаційних засад діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель, а **реалізація його положень сприятиме: (1) створенню умов для підвищення енергетичної ефективності існуючих будівель, (2) економному використанню енергетичних ресурсів у будівлях, (3) покращенню рівня життя населення внаслідок скорочення витрат на оплату енергетичних ресурсів, (4) підвищенню енергетичної незалежності та енергетичної безпеки держави.**

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції впровадження механізмів стабільного фінансування заходів з енергоефективності (створення Фонду енергоефективності)” №489 від 13 липня 2016р.

Мета Концепції – визначення та запровадження заходів із забезпечення облікованого, регульованого та ощадливого споживання енергії у житлових будинках шляхом застосування нових підходів до реалізації державної політики щодо фінансування заходів з енергоефективності із залученням коштів міжнародних фінансових організацій та донорів.

Основні напрями реалізації Концепції:

- створення нової ефективної, прозорої та вільної від корупції установи – Фонду – на засадах партнерства держави та міжнародних фінансових організацій, донорів, основними завданнями якого є:
 - залучення інвестицій у здійснення заходів з енергоефективності;
 - створення та запровадження інструментів для погашення кредитів на здійснення заходів з енергоефективності, зокрема за рахунок економії та заощаджень на рахунках за опалення;
 - здійснення заходів для вимірювання обсягів споживання тепла та регулювання його подачі;
 - надання технічних рекомендацій щодо розробки енергоефективних проєктів, проведення тренінгів та навчань для будівельних компаній і енергоаудиторів, використання досвіду експертів;
 - проведення широкої інформаційно-роз’яснювальної роботи через проведення спеціальних комунікаційних кампаній з урахуванням пропозицій і технічних рекомендацій;
- забезпечення сталого та довгострокового фінансування Фонду за рахунок державного бюджету та коштів міжнародних фінансових організацій і донорів;

- запровадження проведення енергетичного аудиту та сертифікації будівель за класами енергоефективності з урахуванням європейських вимог і практик;
- запровадження у повному обсязі обліку всіх спожитих енергоносіїв;
- запровадження механізму перетворення субсидій на інвестиції шляхом надання можливості споживачам, яким призначено субсидію для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, використовувати зекономлену частину субсидій для фінансування енергоефективності, а також додаткового стимулювання одержувачів субсидій до економії та запровадження заходів з енергоефективності;
- створення ринку послуг з управління багатоквартирними будинками та з діяльності управителів;
- надання експертних послуг і консультацій, що стосуються питань енергоефективності, домогосподарствам та виконавцям енергоефективних заходів.

Передбачається, що реалізація Концепції дозволить:

- зменшити рівень споживання та імпорту природного газу (1,5 млрд. м³/рік), що матиме позитивний ефект на платіжний баланс (+9,1 млрд. грн./рік) та сприятиме зміцненню національної валюти та енергетичної безпеки;
- зменшити витрати домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг, інвестування ними в енергоефективність власного житла та покращення енергетичних характеристик житлового фонду в країні;
- зменшити витрати державного бюджету на фінансування субсидій (5 млрд. грн./рік) та пільг населенню на оплату житлово-комунальних послуг;
- створити новий ринок енергоефективних заходів, нових робочих місць (до 75 тис.), збільшити податкові надходження до державного та місцевих бюджетів (до 10 млрд. грн./рік);
- залучити зовнішнє фінансування та європейський досвід здійснення енергоефективних заходів.

Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а також за рахунок міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Обсяг фінансування, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визначається щороку з урахуванням можливостей державного бюджету, розміру міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України “Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької

діяльності для проведення масштабної енергомодернізації” щодо механізму закупівлі енергосервісу” №1644 від 4 жовтня 2016р.

Співпраця з енергосервісними компаніями (ЕСКО) є одним з найбільш дієвих та ефективних механізмів залучення коштів у термомодернізацію об’єктів бюджетної сфери.

Мета законопроекту – забезпечення функціонування ефективного механізму закупівлі енергосервісу відповідно до Закону України “Про публічні закупівлі”, конкретизація положень Закону України “Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації”.

Законопроект спрямовано на: (1) узгодження та приведення у відповідність норм чинного законодавства, що регулюють правовідносини у сферах енергосервісу та публічних закупівель, (2) стимулювання розвитку ринку енергосервісу в Україні та (3) виконання зобов’язань перед ЄС.

Прийняття законопроекту дозволить зняти всі обмеження щодо залучення інвесторів у сферу підвищення енергоефективності будівель бюджетної сфери.

Прийняття законопроекту (1) забезпечить врегулювання правових та організаційних засад закупівель енергосервісу, (2) сприятиме реалізації цілеспрямованої інвестиційної політики держави у сфері енергозбереження та енергоефективності, (3) створить умови для залучення іноземних інвестицій, (4) гарантуватиме права та захищатиме інтереси суб’єктів підприємницької діяльності.

Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України “Про комерційний облік комунальних послуг” №1687 від 18 жовтня 2016р.

Мета законопроекту – законодавче врегулювання та формування правових, економічних та організаційних засад забезпечення комерційного та розподільного обліку у сфері комунальних послуг. **Досягнення вказаної мети можливе шляхом визначення:**

- строків та умов запровадження комерційного та розподільного обліку теплової енергії, гарячої та холодної води;
- джерел фінансування робіт із встановлення, обслуговування та заміни вузлів обліку;
- рівня відповідальності за порушення законодавства у сфері комерційного обліку.

Документом передбачається обов’язкове обладнання усіх будівель, приєднаних до зовнішніх теплових мереж (крім мереж систем автономного теплопостачання), зовнішніх мереж гарячого водопостачання (крім мереж систем автономного гарячого водопостачання), зовнішніх водопровідних мереж (крім мереж систем автономного водопостачання) будинковими вузлами

обліку, відповідно, теплової енергії та води. Зазначається, що саме такі вузли обліку будуть використовуватися для комерційного обліку відповідних комунальних послуг.

Проект передбачає, що обладнання будинковими вузлами обліку існуючих будівель зобов'язаний провести оператор відповідних зовнішніх мереж у термін:

- нежитлових будівель – до 1 жовтня 2017р.
- житлових будівель – до 1 жовтня 2018р.

Крім того, в багатоквартирних будинках та інших будівлях, де налічується більше одного споживача, передбачається обов'язкове встановлення індивідуальних (квартирних) приладів обліку (або приладів-розподілювачів теплової енергії), які використовуються для розподілу показів будинкового приладу обліку:

- у нежитлових будівлях – до 1 жовтня 2017р.
- у житлових будівлях – до 1 жовтня 2018р.

Забороняється приєднання до згаданих зовнішніх мереж новозбудованих будівель, не обладнаних приладами обліку. Розрахунки за надані комунальні послуги (постачання теплової енергії та води) здійснюються винятково за даними комерційного обліку.

Прийняття документа та його практична імплементація підвищить ефективність функціонування сфер теплопостачання, централізованого постачання води та надання комунальних послуг шляхом створення нормативних передумов для запровадження обов'язкового комерційного та розподільчого обліку теплової енергії та води.

Реалізація положень документа створить стимули до забезпечення комерційного обліку на рівні 100% та раціонального використання водних і паливно-енергетичних ресурсів, сприятиме налагодженню більш прозорих і взаємовигідних відносин між споживачами та суб'єктами господарювання, що надають відповідну послугу.

Проект Закону “Про енергетичні характеристики будівель”

(реєстр. №4941 від 25 листопада 2016р.)

Документ спрямований на: (1) визначення правових, економічних та організаційних засад діяльності у сфері забезпечення енергетичних характеристик будівель, створення умов для раціонального споживання в них енергетичних ресурсів, (2) стимулювання економії енергетичних ресурсів, (3) виконання вимог Директив Європейського Парламенту та Ради ЄС.

Документом:

- надається перелік об'єктів, що підлягають обов'язковій сертифікації;
- визначається перелік документів, які надаються для ознайомлення власникам та орендарям будівлі, а також сама процедура сертифікації;
- подається опис обов'язкових положень договору про подання послуг сертифікації та умови його виконання;
- надається опис сертифіката та процес його систематизації в базі даних сертифікатів;
- зазначається, що доступ до бази даних сертифікатів є вільним і безоплатним.

Завдання документа – сприяти поінформованості населення щодо енергетичних характеристик будівель, зайнятих бюджетними установами та часто відвідуваних населенням, з метою додаткового суспільного контролю за виконанням політики енергоефективності державними сектором, органами влади та, відповідно, економії бюджетних коштів.

Пропонується запровадити обов'язкову сертифікацію на енергетичні характеристики об'єктів будівництва, будівель і відокремлених частин будівель бюджетних установ (загальна опалювальна площа яких на перший період перевищує 500м²) **та будівель, на енергомодернізацію яких планується залучити кошти в рамках державної допомоги.** Одночасно, проект Закону не передбачає обов'язкове отримання сертифіката енергетичних характеристик окремими квартирами в багатоквартирних будівлях, крім випадків, якщо це не спільна згода.

Прийняття законопроекту сприятиме зменшенню бюджетних витрат на енергетичні ресурси в будівлях, що належать або використовуються державними органами влади, завдяки новому, відкритому та доступному інструменту контролю суспільства про енерговитратність державних будівель і публічному тиску за марнотратне використання державних коштів.

Проекту Закону “Про Фонд енергоефективності”
(реєстр. №5598 від 26 грудня 2016р.)

Документ розроблено з метою врегулювання на законодавчому рівні питання підтримки ініціатив у сфері енергоефективності. Документ спрямовано на визначення основних правових, економічних та організаційних засад створення та діяльності Фонду енергоефективності шляхом запровадження чіткої та прозорої структури його функціонування та фінансового забезпечення, зокрема: (1) організаційно-правової форми та засад функціонування Фонду; (2) цілей, для досягнення яких створюється Фонд та його функції; (3) принципів функціонування Фонду; (4) кадрової політики Фонду; (5) обов'язків і компетенцій внутрішніх органів Фонду; (6) способів

фінансування та наповнення бюджету Фонду; (7) правил користування та розпорядження майном Фонду; (8) переліку та вимог до заходів з енергоефективності, що можуть фінансуватися Фондом, та порядку їх функціонування; (9) організації внутрішнього контролю та аудиту; (10) зобов'язань щодо оприлюднення Фондом аналітичної інформації та фінансових звітів; (11) відповідальності Фонду та його посадових осіб.

Документом визначається створення внутрішньої ієрархічної організаційної структури, що складається з наглядової ради (три представника Уряду, три незалежних представника та один представник від донорів), дирекції (три директори: директор, фінансовий директор та технічний директор), технічного та фінансового офісів.

Реалізація положень Закону створить умови для державної підтримки та стимулювання заходів підвищення енергоефективності, економічного використання енергетичних ресурсів населенням, покращення рівня життя населення внаслідок скорочення витрат на оплату енергетичних ресурсів, раціонального використання коштів державного та місцевих бюджетів, які спрямовуються на компенсацію витрат, пов'язаних з використанням енергетичних ресурсів, та сприятиме підвищенню енергетичної незалежності та енергетичної безпеки держави.

Проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про житлово-комунальні послуги” щодо впровадження відповідальності за надання послуг неналежної якості” (реєстр. №5466 від 29 листопада 2016р.)

Мета законопроекту — підвищення якості надання житлово-комунальних послуг споживачам, стимулювання виконавців до якісного виконання їх зобов'язань шляхом запровадження відповідальності за ненадання, надання не в повному обсязі або неналежної якості комунальних послуг.

Законопроектом пропонується доповнити ст.18 та ст.21 Закону України “Про житлово-комунальні послуги”, зокрема передбачається накладання відповідальності за систематичне (більше двох разів на рік) ненадання, надання не в повному обсязі або неналежної якості комунальних послуг у вигляді сплати на користь споживача штрафу у розмірі подвійної вартості ненаданих, наданих не в повному обсязі або неналежної якості послуг.

Передбачається, що споживач має право на зменшення розміру плати за надані послуги в разі їх ненадання або надання не в повному обсязі, зниження їх якості в порядку, визначеному договором або законодавством, а також на несплату вартості житлово-комунальних послуг за період фактичної відсутності житлово-комунальних послуг.

Запровадження відповідальності за ненадання чи неналежне надання комунальних послуг може стати чинником, що стимулюватиме виконавців до якісного виконання своїх обов'язків.

Попри очевидні позитивні кроки з мінімізації енергетичної залежності від сусідньої країни та наявні результати реформ, які проводяться протягом останніх двох років, найбільш актуальним і першочерговим для України залишається питання енергозбереження та енергоефективності в усіх секторах: у житлово-комунальному, промисловості, на транспорті та сфері послуг.

2016 рік, як і попередній 2015р., був досить плідним у частині прийняття законопроектів (у першому читанні) у сфері енергоефективності, а саме: “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України “Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб’єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації” щодо механізму закупівлі енергосервісу”, “Про комунальні послуги”, “Про комерційний облік комунальних послуг” та ін.

Важливим стало Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції впровадження механізмів стабільного фінансування заходів з енергоефективності”, яким ставиться за мету створення Фонду енергоефективності. Запуск останнього дозволить реалізувати ініціативи з енергоефективності, запровадити інструменти стимулювання і підтримки заходів з підвищення рівня енергетичної ефективності будівель та енергозбереження. Разом з тим, за ефективної його роботи можливо досягти зменшення навантаження на державний бюджет у частині надання субсидій населенню. Відомо, що останні не дають можливості економити енергоресурси, а лише надають підтримку громадянам, які не мають можливості платити за житлово-комунальні послуги. Відтак, прагнучи підвищення рівня енергоефективності, Україна повинна спрямовувати кошти в першу чергу на енергоефективні заходи, а лише потім на субсидії.

2016р. став показовим у частині надання українцям безповоротної фінансової допомоги на енергомодернізацію, обсяг якої вже наближається до 3 млрд. грн. Продовження цієї програми у 2017р. лише позитивно вплине на загальний рівень споживання енергоресурсів, а також призведе до подальшого зменшення плат за користування житлово-комунальними послугами.

Для проведення повноцінної реформи з енергоефективності державі залишається прийняти необхідні закони та ряд підзаконних актів (їх прийняття необхідне для того, аби державна підтримка працювала системно та ефективно, і щоб українці могли не тільки запроваджувати енергоефективні заходи, але й проводити моніторинг ефективності їх впровадження), заручитися ще більшою підтримкою міжнародних фінансових організацій, а також й надалі проводити комунікаційну кампанію з енергоефективності.

ТАРИФОУТВОРЕННЯ У СЕКТОРІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

ТАРИФИ НА ГАЗ, ОПАЛЕННЯ ТА ВОДУ

Процеси лібералізації на ринку природного газу, які розпочалися в Україні у 2015р., призвели до підвищення тарифів на ресурс для різних категорій споживачів. Зокрема, з 1 квітня 2015р. тарифи на газ для населення були підвищені майже у 6 разів. Підвищення було заплановано відповідно до умов Меморандуму про економічну і фінансову політику від 27 лютого 2015р.¹ (врізка “Зміна тарифів на газ для населення, станом на 1 квітня 2015р.”²).

ЗМІНА ТАРИФІВ НА ГАЗ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ, СТАНОМ НА 1 КВІТНЯ 2015р.

У період опалювального сезону 2015-2016рр. було визначено двоставкову систему цін на газ для населення:

- (1) в опалювальний сезон – з 1 жовтня по 30 квітня за наявності лічильників:
 - для споживачів, які використовують у місяць менше 200 м³ газу, вартість становила 3,6 грн./м³ (“соціальна ціна”);
 - для тих, хто споживає понад 200 м³ газу на місяць, – 7,18 грн./м³;
- (2) з 1 травня по 30 вересня для всіх споживачів незалежно від обсягу споживання – 7,18 грн./м³;
- (3) для тих, чий будинки не обладнані лічильниками, незалежно від пори року – 7,18 грн./м³.

Разом з тим, згідно з Меморандумом, передбачалося, що до 1 квітня 2016р. Уряд мав встановити нові ціни на газ для населення, підвищивши “соціальну ціну” до 75% рівня імпортного паритету – до 5,5 грн./м³. **Однак, з 1 травня 2016р. “соціальна ціна” для населення була скасована і, незалежно від пори року та рівня споживання, було встановлено єдину ціну на рівні 6,879 грн./м³.** Відповідно, двоставкова система цін на газ для населення, яка діяла у 2015р., була скасована, натомість була затверджена нова методологія формування роздрібних цін на газ з прив’язкою до ціни на імпортований ресурс.

27 квітня 2016р. Уряд Постановою “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015р. №758” №315 затвердив формулу розрахунку оптової ціни природного газу³. Зокрема, було запроваджено механізм з

¹ Україна: Лист про наміри 14168/0/2-16 від 1 вересня 2016р. – Офіційний сайт Верховної Ради України, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v2-16500-16#n13>.

² Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016р., http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1318.

³ Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015р. №758” №315 від 27 квітня 2016р., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/315-2016-%D0%BF>.

вирівнювання цін для всіх категорій споживачів за рахунок запровадження 100% паритету до ціни імпортованого природного газу шляхом прив'язки внутрішніх цін до прогнозованої ціни на німецькому газовому хабі *NetConnect Germany (NCG)* (врізка “Розрахунок оптової ціни природного газу”⁴).

РОЗРАХУНОК ОПТОВОЇ ЦІНИ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

$\Pi_{\text{опт}}$ – регульована оптова ціна на природний газ для постачальника природного газу на території ліцензованої діяльності з розподілу природного газу, що розраховується за такою формулою:

$$\Pi_{\text{опт}} = \{(\Pi_{\text{NCG}} \times K_{\text{GCV}} \times K_{\text{€/$}}) + (C_{\text{ф}} \times K_{\text{GCV}} \times K_{\text{€/$}}) + (TB_{\text{імн}} \times K_{\text{GCV}} \times K_{\text{€/$}}) + T_{\text{вхГТС}}\} \times K_{\text{/$}},$$

де Π_{NCG} – ціна імпортованого природного газу на німецькому газовому хабі (*NCG*), визначена згідно з даними агентства *Platts European Gas Daily*, розділ “*Platts European assessments, NetConnect Germany*”, яку надає суб'єкт ринку природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки;

K_{GCV} – коефіцієнт, який відображає значення співвідношень одиниць енергії (МВт-год.) та обсягу (1 000 м³) і визначається відповідно до інформації, наведеної на офіційному веб-сайті оператора ГТС Словаччини компанії *Eustream*, яку надає суб'єкт ринку природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки;

$K_{\text{€/$}}$ – крос-курс євро до долара США, за даними агентства *Bloomberg*;

$C_{\text{ф}}$ – прогнозна вартість транспортування природного газу від німецького газового хабу (*NCG*) до віртуальної торгової точки на території Словаччини, що визначається як найменша з двох величин: діючих тарифів європейських операторів ГТС або різниці в цінах на природний газ на віртуальній торговій точці на території Словаччини та на німецькому газовому хабі (*NCG*), яку надає суб'єкт ринку природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки;

$TB_{\text{імн}}$ – вартість транспортування природного газу від віртуальної торгової точки до західного кордону України (вартість “виходу” з ГТС Словаччини), яку надає суб'єкт ринку природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки;

$T_{\text{вхГТС}}$ – тариф на послуги з транспортування природного газу транскордонними газопроводами для точок входу в ГТС України, установлений НКРЕКП (без урахування ПДВ);

$K_{\text{/$}}$ – прогнозний обмінний курс гривні до долара США.

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015р. №758” №315 від 27 квітня 2016р., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/315-2016-%D0%BF>.

Оптова ціна на природний газ, що утворюється з урахуванням прогнозованої ціни на німецькому газовому хабі (*NCG*), становить **4 942 грн./1 000 м³**. За такою ціною НАК “Нафтогаз України” постачає природний газ виробникам теплової енергії. Водночас, до цієї ціни слід додати витрати на транспортування внутрішніми трубопроводами та розподілу природного газу, а також податки та збори. Як результат, граничний рівень роздрібних цін на природний газ для населення становить **6 879 грн./1 000 м³**⁵.

Запровадження ринкового механізму регулювання ціни на природний газ – запорука енергетичної незалежності країни. Ринкова ціна дозволяє розвивати конкуренцію, власний видобуток, тим самим зменшуючи імпорт енергоресурсу та його споживання. **Встановлення єдиного тарифу навіть при витратах на субсидії може зекономити для державного бюджету 80 млрд. грн.**⁶

Зазначимо, що у 2017р. через девальвацію національної валюти та підвищення ціни імпортованого газу ймовірним є подальше підвищення роздрібних цін на природний газ. Зокрема, у згаданій урядовій Постанові №758, ціна на газ для населення до 31 березня 2017р. була зафіксована за врахування прогнозного курсу гривні до долара США на рівні 26,7 грн./\$. Водночас, прогнозний курс, закладений у Державному бюджеті на 2017р., складає **27,2 грн./\$**. Також, у діючому тарифі закладена вартість імпортного природного газу на рівні \$185/1 000 м³, тоді як на 2017р. передбачено – **\$245,8/1 000 м³**.

Також, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015р. №758” №90 від 21 лютого 2017р. передбачається, що граничні **роздрібні ціни на природний газ для побутових споживачів** та ціни, за якими НАК “Нафтогаз України” постачає природний газ виробникам теплової енергії, **переглядатимуться кожного півріччя – 1 квітня та 1 жовтня**. Профільне міністерство проводитиме перерахунок граничних роздрібних цін на природний газ для побутових споживачів, і у разі відхилення від діючих цін менш як на 10%, такі ціни не переглядаються.

Що стосується **промислових споживачів**, то з набуттям чинності 1 жовтня 2015р., Закону України “Про ринок природного газу”, НКРЕКП втратила повноваження щодо забезпечення проведення цінової політики на ринку природного газу (в частині встановлення цін на природний газ для споживачів). Відповідно до положень ст.12 Закону, постачання природного газу здійснюється за цінами, що вільно встановлюються між постачальником і

⁵ Також, з квітня 2017р. набули чинності нові правила розрахунку за газ. Щомісячний платіж складається з двох частин: перша частина – змінна, розмір якої залежить від обсягу спожитого газу; друга частина – фіксована, що охоплює “абонентську плату” з боку споживача “за доступ до потужності” газопроводу. Так, плата за потужність сплачується на користь оператора газорозподільних мереж, а вартість фактично спожитого газу – газопостачальному підприємству.

⁶ Джерело: 10 популярних запитань про нові тарифи та субсидії. – http://volynpressclub.org.ua/attachments/article/674/10_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C_%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%84%D0%B8_%D1%96_%D1%81%D1%83%D0%B1%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%96%D1%97.pdf.

споживачем. Так, за інформацією НАК “Нафтогаз України”, залежно від категорії споживачів, умов оплати, обсягів закупівлі, стану попередніх розрахунків з компанією, а також сплати ПДВ, **кінцева ціна на природний газ для цієї категорії споживачів упродовж 2016р. коливалася у межах від 5 912,40 грн./1 000м³ до 8 577,60 грн./1 000 м³**⁷. Разом з тим, кінцевий споживач додатково має сплатити вартість транспортування природного газу магістральними та розподільними трубопроводами⁸. Ціни для промислових споживачів корегуються щомісяця. **Як правило, ціни є нижчими з травня по жовтень, коли попит на ресурс є нижчим.**

Тарифи на газ для населення встановлює Кабінет Міністрів, а на інші комунальні послуги – НКРЕКП. Зокрема, тарифи на опалення і гарячу воду розраховують підприємства-постачальники, що погоджують їх [тарифи] з органами місцевого самоврядування, після чого ці розрахунки передаються національному регулятору на погодження. Під час встановлення тарифу значну роль відіграє ефективність котельних систем, стан мереж і рівень втрат в них, інвестиційна складова, що встановлюється на певний період окупності нового обладнання тощо.

Згідно з даними НКРЕКП, у 2016р. у зв’язку з підвищенням ціни на газ для населення, автоматично підвищилася ціна на централізоване опалення та постачання гарячої води в усіх областях майже у 2 рази (карта “*Тарифи на централізоване опалення та постачання гарячої води у 2016р.*”⁹). Середньозважений показникпо суб’єктам господарювання, що регулюються НКРЕКП, станом на 1 лютого2016р., становив 17,22 грн./м² (для абонентів без будинкових і квартирних приладів обліку теплової енергії для потреб населення), тоді як 1 липня 2016р. тариф підвищився до 32,81 грн./м². Областями, де в липні минулого року був зафіксований найвищий тариф, були: Луганська – 36,95 грн./м², Дніпропетровська – 36,48 грн./м² та Донецька – 35,68 грн./м². Разом з тим, найнижчий тариф було зафіксовано в Миколаївській – 25,83 грн./м², Чернівецькій – 27,45 грн./м² та Рівненській – 27,97 грн./м² областях. У столиці тариф було встановлено на рівні – 32,81 грн./м².

Оскільки вартість газу становить понад 60% тарифу централізованого опалення, сьогодні важливо на законодавчому рівні закріпити обов’язкове встановлення лічильників тепла в усіх будинках з централізованим опаленням. Запровадження комерційного обліку теплової енергії¹⁰ дозволить мешканцям корегувати споживання, що відповідно позначиться на рахунках за

⁷ Джерело: Прейскуранти на природний газ. – НАК “Нафтогаз України”, <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/486E117B34CF13EEC2257BCE0041B995?OpenDocument>.

⁸ Тарифи на транспортування природного газу магістральними та розподільними трубопроводами встановлено постановою НКРЕКП “Про встановлення загального тарифу на транспортування природного газу, тарифів на транспортування природного газу магістральними та розподільними трубопроводами” (зі змінами та доповненнями) №3159 від 29 грудня 2015р.

⁹ Джерело: Динаміка зміни тарифів на комунальні послуги з централізованого опалення та централізованого постачання гарячої води, що надаються населенню тепlopостачальними організаціями. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), <http://nerc.gov.ua/?id=19304>.

¹⁰ Повний облік споживання тепла на рівні будинків є обов’язковим у країнах ЄС з 2012р., після прийняття Директиви про енергоефективність 2012/27/ЄС. Усі житлові будівлі з центральним опаленням там обладнані будинковими вузлами обліку.

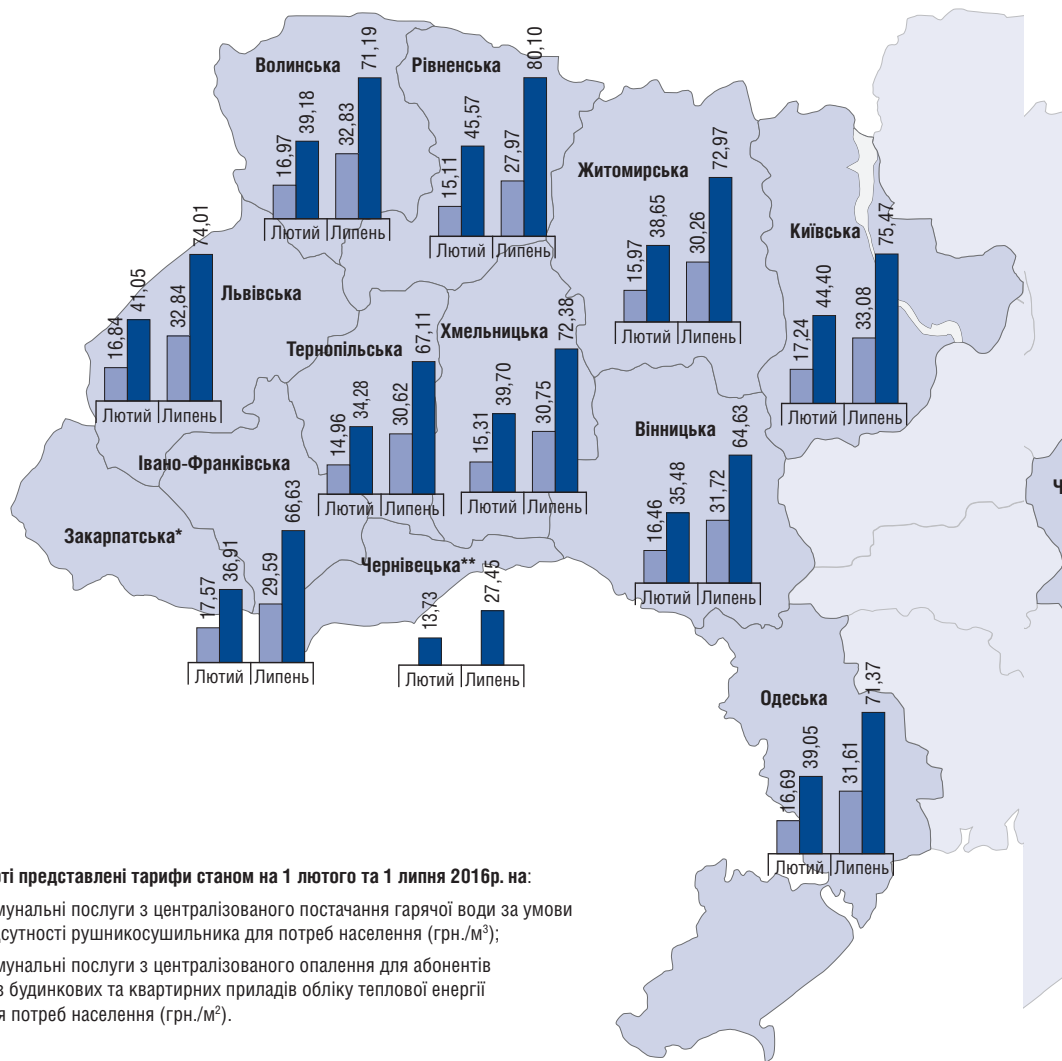
опалення та, можливо, зумовить до більш ощадливого споживання ресурсу. Так, за наявності будинкових і квартирних приладів обліку теплової енергії, середньозважений показник по суб'єктам господарювання, що регулюються НКРЕКП, станом на 1 лютого 2016р., становив 678,92 грн./Гкал., а станом на 1 липня 2016р. – 1 303,36 грн./Гкал. (таблиця “Найвищі та найнижчі тарифи на централізоване опалення для абонентів житлових будинків з будинковими та квартирними приладами обліку теплової енергії для потреб населення”¹¹).

Найвищі та найнижчі тарифи на централізоване опалення для абонентів житлових будинків з будинковими та квартирними приладами обліку теплової енергії для потреб населення, грн./Гкал.			
Станом на 1 лютого 2016р.		Станом на 1 липня 2016р.	
Найнижчий тариф			
Чернівецька	592,58	Вінницька	1123,20
Хмельницька	621,81	Чернівецька	1185,12
Запорізька	628,58	Миколаївська	1219,37
Житомирська	632,70	Житомирська	1221,55
Миколаївська	636,19	Запорізька	1226,53
Найвищий тариф			
Херсонська	760,66	Рівненська	1429,64
Рівненська	754,87	Херсонська	1407,98
Тернопільська	754,71	м.Київ	1385,61
Донецька	724,42	Львівська	1376,06
Сумська	723,21	Тернопільська	1363,69

З 1 липня 2016р. в Україні подорожчала і гаряча вода. Тарифи на гарячу воду розподіляються залежно від наявності/відсутності рушникосушильника. Так, за відсутності рушникосушильника, середньозважений показник по суб'єктам господарювання, що регулюються НКРЕКП, станом на 1 лютого 2016р. становив 37,74 грн./м³, тоді як 1 липня тариф підвищився до 69,53 грн./м³. Водночас, за наявності рушникосушильника середньозважений показник по суб'єктам господарювання, що регулюються НКРЕКП, станом на 1 лютого 2016р., становив 40,69 грн./м³, а з 1 липня 2016р. підвищився до 76,18 грн./м³. Більш детальна інформація стосовно тарифів на гаряче водопостачання по областях зображена на карті “Тарифи на централізоване опалення та постачання гарячої води у 2016р.”.

¹¹ Джерело: Динаміка зміни тарифів на комунальні послуги з централізованого опалення та централізованого постачання гарячої води, що надаються населенню теплопостачальними організаціями. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), <http://nerc.gov.ua/?id=19304>.

Тарифи на централізоване опалення



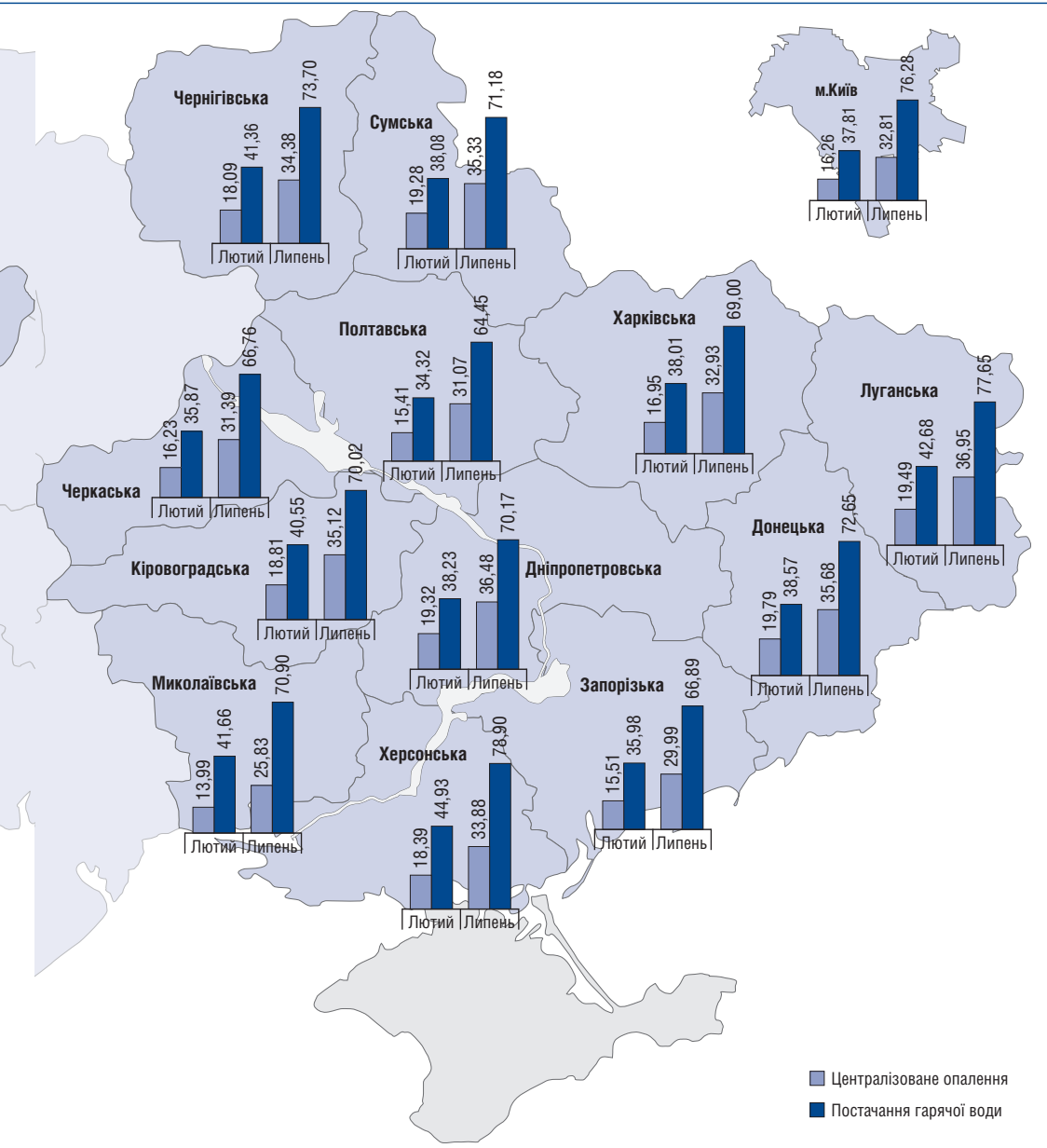
На карті представлені тарифи станом на 1 лютого та 1 липня 2016р. на:

- (1) комунальні послуги з централізованого постачання гарячої води за умови відсутності рушникосушильника для потреб населення (грн./м³);
- (2) комунальні послуги з централізованого опалення для абонентів без будинкових та квартирних приладів обліку теплової енергії для потреб населення (грн./м²).

* Дані по Закарпатській області відсутні, оскільки область з осені 2012р. повністю відмовилася від централізованого опалення та постачання гарячої води та перейшла на автономне.

** У Чернівецькій області відсутнє централізоване постачання гарячої води.

та постачання гарячої води у 2016р.



Можна передбачити, що у 2017р. тарифи на опалення та гарячу воду ймовірно підвищаться, якщо буде зафіксоване зростання цін на природний газ.

Поряд з підвищенням тарифів на постачання гарячої води, у 2016р., порівняно з 2015р., **було зафіксоване підвищення тарифів і на холодну воду**. Підвищення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення пов'язано головним чином з постійним зростанням вартості складових собівартості цих послуг: оплата праці, електроенергія, придбання води в інших підприємств, амортизація, податки та збори тощо. На додаток, підприємства водопровідної галузі мають забезпечувати повернення кредитних коштів, отриманих від міжнародних фінансових організацій з метою модернізації та вдосконалення виробництва та надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення. Фінансові витрати на сплату відсотків за користування отриманими кредитами включаються до собівартості цих послуг.



Згідно з даними НКРЕКП, середньозважений тариф на централізоване водопостачання, станом на 1 листопада 2016р., становив 5,22 грн./м³, що на 0,78 грн., або на 18% вище, порівняно з 2015р.¹² (діаграма “Динаміка зміни тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення”¹³). Одночасно середньозважений тариф на централізоване водовідведення, станом на 1 листопада 2016р., становив 4,65 грн./м³, що на 0,76 грн., або на 20% вище, порівняно з 2015р.¹⁴

¹² У структурі середньозваженого тарифу на централізоване водопостачання протягом січня-жовтня 2016р. змінилися такі статті витрат: (1) оплата праці (з відрахуваннями) – зростання на 0,21 грн., або на 14%; (2) електроенергія – зростання на 0,29 грн., або на 20%; (3) придбання води в інших підприємств – зростання на 0,01 грн., або на 2%; (4) паливно-мастильні матеріали – скорочення на 0,04 грн., або на 21%; (5) ремонти (матеріали) – зростання на 0,04 грн., або на 29%; (6) реагенти – зростання на 0,04 грн., або на 31%; (7) амортизація – на 0,10 грн., або на 77%; (8) фінансові витрати – не змінилися; (9) інші витрати, в т.ч. податки і збори – зростання на 0,13 грн., або на 33%.

¹³ Джерело: Динаміка зміни тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), <http://www.nerc.gov.ua/?id=19483>.

¹⁴ У структурі середньозваженого тарифу на централізоване водовідведення упродовж січня-жовтня 2016р. змінилися такі статті витрат: (1) оплата праці (з відрахуваннями) – зростання на 0,22 грн., або на 13%; (2) електроенергія – зростання на 0,26 грн., або на 23%; (3) очищення стічних вод іншими підприємствами – зростання на 0,01 грн., або на 9%; (4) паливно-мастильні матеріали – скорочення на 0,11 грн., або на 46%; (5) ремонти (матеріали) – зростання на 0,06 грн., або на 35%; (6) реагенти – скорочення на 0,06 грн., або на 55%; (7) амортизація – на 0,29 грн., або у 6 разів; (8) фінансові витрати – не змінилися; (9) інші витрати, у т.ч. податки і збори – зростання на 0,09 грн., або на 30%.

ТАРИФИ НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЮ

Досі в Україні вартість електроенергії для кінцевого споживача залишається регульованою. Поряд із середньозваженим тарифом, НКРЕКП встановлює тарифи відповідно до категорій споживачів. 26 лютого 2015р. НКРЕКП прийняла постанову “Про встановлення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню” №220, якою запровадила поетапне підвищення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню¹⁵ (таблиця “Підвищення тарифів на електроенергію для населення у 2015-2017рр.”¹⁶). У 2016р. тарифи на електроенергію підвищувалися двічі – у березні та у вересні. Останнє підвищення на електроенергію згідно з Меморандумом з МВФ від 27 лютого 2015р. відбулося 1 березня 2017р.

Підвищення тарифів на електроенергію для населення у 2015-2017рр., грн.

Споживання	з 1.04.2015	з 1.09.2015	з 1.03.2016	з 1.09.2016	з 1.03.2017
понад 600 кВт-год.	1,407	1,479	1,560	1,638	1,680
100-600 кВт-год.	0,630	0,789	0,990	1,290	1,680
до 100 кВт-год.	0,366	0,456	0,570	0,714	0,900

Загалом, роздрібний тариф на електроенергію складається з оптової ринкової ціни (у структурі роздрібних тарифів її частка становить близько 80%) на електроенергію, тарифів на передавання місцевими електромережами та постачання споживачу. Також роздрібний тариф враховує відшкодування вартості технологічних втрат електроенергії в електромережах під час її транспортування та охоплює надбавки для покриття витрат на утримання енергосистеми, диспетчеризацію, дотаційні сертифікати та інвестиційну складову.

Головна мета поетапного підвищення – усунення перехресного субсидіювання, за якого штучно підтримуються низькі ціни на електроенергію для населення за рахунок високих ставок тарифів для промислових споживачів. Без ліквідації перехресного субсидіювання, без ринкових цін на електроенергію для всіх споживачів вільний ринок електроенергії не запрацює.

Сьогодні в Україні запроваджено два типи тарифу на оплату спожитої електроенергії – денний та нічний. Ті, хто споживають електроенергію у нічний час, – сплачують за тарифом на 50% нижчим за денний:

- у денний час (з 7:00 до 23:00) – тариф дорівнює коефіцієнту 1;
- у нічний час (з 23:00 до 7:00) – тариф дорівнює коефіцієнту 0,5.

¹⁵ Разом з тим, норма пільгового споживання електроенергії була знижена до 100 кВт-год. для всіх категорій населення, включаючи жителів багатоквартирних будинків, у яких встановлені електричні плити.

¹⁶ Постанова НКРЕКП “Про встановлення тарифів на електроенергію, що відпускається населенню” №220 від 26 лютого 2015р., <http://www.nerc.gov.ua/?id=14359>.

Головна мета переходу на нічний тариф – зниження обсягів споживання електроенергії у пікові періоди з можливістю вирівнювання графіку навантажень ОЕС України. Також така “новація” – можливість населення застосовувати облік споживання електроенергії за періодами та використовувати електроенергію за зниженим тарифом, що, своєю чергою, зумовлює економію коштів населення.

Для того, аби скористатися можливістю сплачувати за нічним тарифом, власники житла мають встановити двозонні лічильники. Станом на 1 січня 2017р., понад 400 тис. побутових споживачів уже встановили такі прилади обліку електроенергії. За ініціативи НКРЕКП та за рішенням Уряду¹⁷ було спрощено процедуру встановлення зонних лічильників електроенергії, зокрема:

- надана можливість купувати лічильник самостійно, а не тільки в облenerго;
- встановлено чіткі терміни параметризації лічильника;
- покладено зобов’язання на електророзподільні підприємства за свій рахунок проводити первинну параметризацію цих приладів;
- встановлено чіткі терміни з установки цих приладів (три дні у місті та п’ять – у сільській місцевості).

Після спрощення цієї процедури темпи установки зонних лічильників значно прискорилися, зокрема зросли на 65% – з 10,5 тис./місяць за перші вісім місяців 2016р. до 17,3 тис./місяць у вересні-грудні 2016р. Найбільш високий рівень охоплення побутових споживачів зонним обліком зафіксовано у ПАТ “ДТЕК Дніпрообленерго”, ПАТ “Херсообленерго” і ПАТ “Кіровоградобленерго” – 5,21%, 4,45% та 4,04% відповідно, за середнього їх рівня по Україні – 2,7%.

Також, поряд з двотарифною системою сплати за електроенергію, в Україні діє тритарифна:

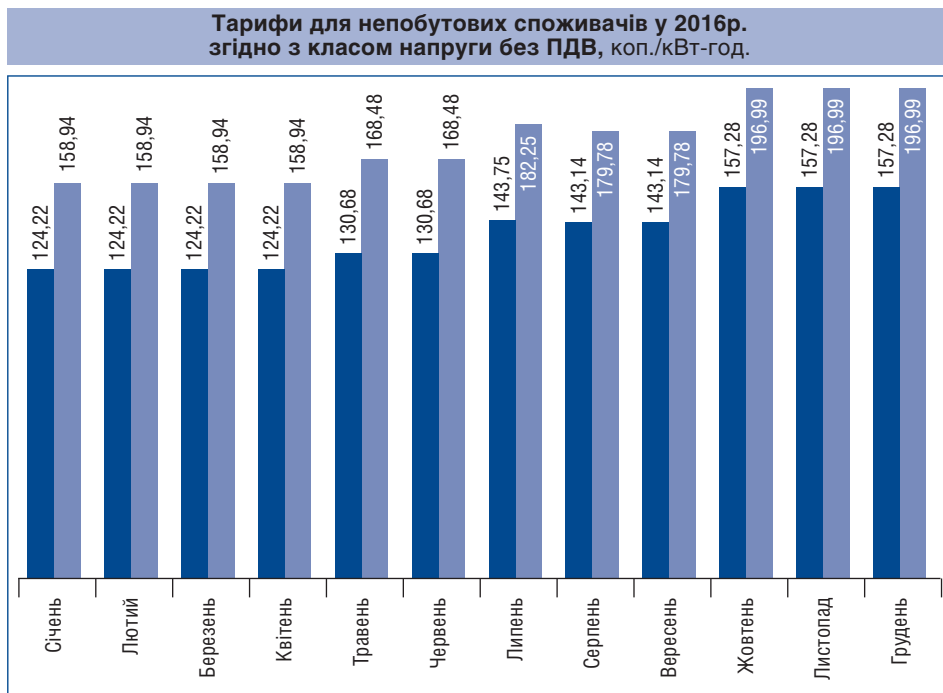
- з 8:00 до 11:00 та з 20:00 до 22:00 – тариф дорівнює коефіцієнту 1,5;
- з 7:00 до 8:00, 11:00 до 20:00 та з 22:00 до 23:00 – тариф дорівнює коефіцієнту 1;
- з 23:00 до 07:00 – тариф дорівнює коефіцієнту 0,4.

За оцінкою НКРЕКП, найбільш вигідно змінювати лічильник і тариф жителям з рівнем місячного споживання 500 кВт-год. і вище. У таких споживачів установка лічильника окупиться за 10,5 місяців, а у помешканні зі споживанням від 250 кВт-год. – за 1,5 роки. У середньому, економія на рахунках за електроенергію має скласти близько 25%.

Що стосується непобутових споживачів (підприємства, комунальні та бюджетні установи), то тут тариф формується відповідно до класу

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Правил користування електроенергією для населення” №591 від 23 серпня 2016р.

напруги. Тариф на електроенергію для споживачів першого класу напруги (35 кВ і вище) протягом 2016р. коливався у межах від 124,22 коп./кВт-год. (у січні 2016р.) до 157,28 коп./кВт-год. (у грудні 2016р.), для споживачів другого класу напруги (менше 35 кВ) – від 158,94 коп./кВт-год. (у січні 2016р.) до 196,99 коп./кВт-год. (у грудні 2016р.) (діаграма “Тарифи для непобутових споживачів у 2016р. згідно з класом напруги без ПДВ”¹⁸). Відповідно, тариф для непобутових споживачів підвищився приблизно на 24-26,5% залежно від класу напруги.



З метою переходу до нової моделі ринку, відходу від перехресного субсидювання між споживачами в різних регіонах країни, а також забезпечення зв'язку між тарифами на електричну енергію в конкретному регіоні з рівнем якості послуг, НКРЕКП з травня 2015р. розпочала процедуру підготовки відповідного проекту постанови Кабінету Міністрів. Так, 23 грудня 2015р. Кабінет Міністрів прийняв Постанову “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996р. №1548 та визнання такою, що втратила чинність,

¹⁸ Про встановлення єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України (за різні місяці). – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), <http://www.nerc.gov.ua/?id=18353>.

постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2005р. №745” №1106, якою було скасовано застосування в Україні єдиних роздрібних тарифів на електроенергію для непобутових споживачів. Враховуючи зазначене, НКРЕКП прийняла Постанову “Про затвердження Порядку ринкового формування роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам” №1129 від 13 червня 2016р. Так, з 1 січня 2017р. розпочався поступовий відхід від застосування єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію та перехід до ринкового формування роздрібних тарифів для споживачів з урахуванням граничного рівня підвищення тарифів у розмірі 3% до рівня тарифів попереднього місяця.

Огляд тарифів для непобутових споживачів, що почали діяти з 2017р., засвідчує встановлення (щомісяця) у різних областях різних тарифів на електроенергію. Розмір тарифу на електроенергію в кожній області встановлюється залежно від обсягу споживання: чим більший обсяг споживання, тим менший тариф. Таким чином, у регіонах, де розташовані потужні промислові підприємства, тарифи є нижчими, порівняно з тими, які не мають великих промислових споживачів¹⁹. Зокрема, найнижчими для обох класів напруги зафіксовані тарифи у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській та Полтавській областях.

Проаналізувавши систему формування тарифів на електроенергію для різних категорій споживачів, можна з упевненістю зазначити, що проблема перехресного субсидіювання в країні поступово вирішується, не дивлячись на те, що тарифи для населення ще не досягли рівня, який би був вищим за тарифи для непобутових споживачів. Проблема перехресного субсидіювання буде вирішена остаточно, коли тарифи для населення (сьогодні вони повністю не покривають витрати на виробництво електроенергії) будуть вищими за тарифи для непобутових споживачів, як це є в країнах Європи. Зокрема, в країнах ЄС тарифи на електроенергію для домогосподарств у середньому є майже у 2 рази вищими, ніж для промисловості²⁰.

ОПЛАТА НАСЕЛЕННЯМ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Огляд тарифів на газ, опалення, воду та електроенергію для населення України дає підстави зробити висновок, що плата за комунальні послуги в країні поступово наближається до європейських рівнів. У 2016р. одним з ключових чинників інфляції були саме тарифи на житлово-комунальні послуги: плата за газ зросла на 42%, за опалення – на 88%, а за електроенергію – на 60%. Загалом, житлово-комунальні послуги подорожчали на 47% порівняно з 2015р. (таблиця “Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2016р.”²¹).

¹⁹ Постанова НКРЕКП “Про встановлення на березень 2017 року роздрібних тарифів на електричну енергію при переході до ринкових роздрібних тарифів на електричну енергію, що встановлюється для кожного класу споживачів, крім населення, на території України” №220 від 23 лютого 2017р. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), <http://www.nerc.gov.ua/?id=23869>.

²⁰ Докладно див.: Маркевич К., Омельченко В. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України. – Центр Разумкова, 2016р., http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1318.

²¹ Джерело: Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2016 році (до відповідного місяця попереднього року). – Офіційний сайт Державної служби статистики України, <http://www.ukrstat.gov.ua>.

**Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2016р.,
% до відповідного місяця попереднього року**

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Житлово-комунальні послуги, в т.ч.:	203,4	200,8	204,3	117,0	113,3	112,1	113,8	114,3	115,8	144,4	147,2	147,2
- електроенергія	166,9	166,9	208,9	156,4	156,4	156,4	156,4	156,4	160,0	160,0	160,0	160,0
- природний газ	373,0	373,0	373,0	100,0	95,7	95,7	95,7	95,7	95,7	142,0	142,0	142,0
- гаряча вода, опалення	177,7	177,3	177,5	177,7	165,4	163,6	176,9	177,2	177,2	180,8	188,2	188,0
- плата за власне житло (квартирна плата)	105,3	105,3	105,4	106,6	106,8	106,1	107,6	107,1	110,4	110,6	111,1	111,5
- утримання та ремонт житла	127,9	118,5	110,0	108,2	107,5	107,8	107,5	107,7	108,5	107,9	107,9	107,6
- водопостачання	136,5	136,3	137,0	137,2	128,6	119,9	117,7	127,9	129,8	137,1	140,9	142,1
- каналізація	125,4	125,6	126,4	126,9	119,6	111,3	109,0	120,2	120,7	125,2	127,5	128,3

* Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м.Севастополь та частини території проведення АТО.

Підвищення тарифів дає можливість отримати додаткові доходи для компаній-постачальників. Оскільки сьогодні в Україні однією з проблем є зношеність обладнання та мереж, важливо, аби отримані додаткові кошти були витрачені ефективно, зокрема – на модернізацію та розвиток електричних мереж, а також енергоблоків. **Разом з тим, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги призвело до проблеми зростання заборгованості населення за спожиті послуги.** На кінець грудня 2016р. заборгованість населення з оплати за централізоване опалення та гаряче водопостачання становила 9,4 млрд. грн., за газопостачання – 6,44 млрд. грн., за утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 2,4 млрд. грн., за централізоване водопостачання та водовідведення – 1,5 млрд. грн., за вивезення побутових відходів – 0,4 млрд. грн., за електроенергію – 3,3 млрд. грн.²²

Якщо у 2015р. за користування водою, газом, електроенергією та іншими житлово-комунальними послугами населенням було сплачено 95% сум, зазначених у рахунках, то у 2016р. – 82,8%. Серед областей найнижчий рівень сплат за

²² Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 46/0/05.5вн-17 від 31 січня 2017р.

надані послуги було зафіксовано у Сумській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській, Львівській, Луганській, Донецькій та Дніпропетровській областях (таблиця “Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг за видами послуг у 2016р.”²³).

Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг за видами послуг у 2016р., %						
	Рівень оплати населенням, загалом	у т.ч.				
		газопостачання	централізоване опалення та постачання гарячої води	водопостачання та водовідведення	утримання будинків і споруд та прибудинкових територій	вивезення побутових відходів
Україна	82,8	74,7	86,0	99,9	96,7	95,1
Вінницька	113,6 ¹	125,8 ¹	93,0	101,5 ¹	104,3 ¹	98,9
Волинська	99,0	94,3	104,9 ¹	105,2 ¹	101,1 ¹	100,0
Дніпропетровська	79,6	72,9	77,6	96,6	92,8	91,1
Донецька ²	78,0	69,5	80,4	91,0	90,1	94,7
Житомирська	108,2 ¹	125,3 ¹	87,9	111,4 ¹	96,7	86,6
Закарпатська	61,8	58,3	86,1	96,0	90,5	97,3
Запорізька	90,7	89,2	85,1	109,5 ¹	93,9	94,3
Івано-Франківська	46,4	38,8	91,1	113,0 ¹	98,7	93,7
Київська	85,0	80,8	86,3	105,6 ¹	98,3	97,0
Кіровоградська	98,8	96,7	86,9	133,2 ¹	97,7	99,5
Луганська ²	67,6	61,4	74,7	98,3	94,0	97,4
Львівська	62,0	46,2	96,2	111,2 ¹	98,7	95,7
Миколаївська	99,0	105,6 ¹	83,4	104,8 ¹	96,8	99,1
Одеська	82,5	73,4	83,0	99,5	98,0	100,6 ¹
Полтавська	86,7	83,3	86,7	103,6 ¹	98,7	97,6
Рівненська	109,2 ¹	105,3 ¹	122,9 ¹	115,8 ¹	100,7 ¹	103,1 ¹
Сумська	40,4	20,9	109,5 ¹	109,9 ¹	97,0	98,5
Тернопільська	94,8	94,9	84,4	109,1 ¹	97,5	97,2
Харківська	85,4	69,4	94,4	97,1	99,5	87,6
Херсонська	90,7	88,3	86,6	102,9 ¹	94,6	99,7
Хмельницька	116,4 ¹	120,7 ¹	96,7	106,9 ¹	100,0	99,3
Черкаська	111,8 ¹	128,9 ¹	94,3	108,9 ¹	99,0	98,3
Чернівецька	61,1	53,9	76,7	99,8	98,3	95,8
Чернігівська	114,3 ¹	128,8 ¹	104,2 ¹	108,7 ¹	99,1	100,3 ¹
м.Київ	85,5	84,4	81,1	89,0	96,5	99,6

1. За рахунок погашення боргу попередніх періодів.

2. Дані можуть бути уточнені.

²³ Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 46/0/05.5вн-17 від 31 січня 2017р.

За розрахунками Держстату, у 2016р. українці сплатили за спожиті житлово-комунальні послуги дещо більше 60 млрд. грн. з 72,5 млрд. грн., виставлених до сплати²⁴. Найгірше розраховуються за газ (у сільській місцевості, де він використовується для обігріву приватних будинків), а також за опалення і гарячу воду в міських багатоповерхівках. По-різному платять і залежно від областей. Серед регіонів України найбільша заборгованість за опалення була зафіксована у Дніпропетровській (1,59 млрд. грн.) та Харківській (1,3 млрд. грн.) областях, а також у м.Києві (2,14 млрд. грн.); за газопостачання – у Харківській (1,2 млрд. грн.), Одеській (948,6 млн. грн.) і Дніпропетровській областях (1,07 млрд. грн.).

На виконання Постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Порядку погашення реструктуризованої заборгованості та внесення поточних платежів за житлово-комунальні послуги” №976 від 27 червня 2003р., у 2016р. з населенням було укладено 36,1 тис. договорів щодо погашення реструктуризованої заборгованості на загальну суму 165 млн. грн.

Зростання цін – один зі способів реформування енергетичного сектора країни. Разом з тим, ціни повинні встановлюватися у контексті здатності людей сплачувати за отриманий ресурс, оскільки “паливна” бідність залишається однією з серйозних проблем України²⁵. Низький рівень доходів населення та зайнятості в більшості регіонів зумовлює високу чутливість до зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, що тим самим впливає на зростання рівня заборгованості зі сплати за надані послуги (карта “Рівень зайнятості, середньомісячної заробітної плати та оплати за надані житлово-комунальні послуги у 2016р.”). Сьогодні українці змушені значн у частину свого доходу віддавати на оплату житлово-комунальних послуг. Зокрема, середні нарахування за житлово-комунальні послуги, з урахуванням електроенергії (із розрахунку 150 кВт-год.) на одного власника особового рахунку в грудні 2016р. становили 1 557,4 грн., а середньомісячна заробітна плата – 5 183 грн.

Підвищення тарифів призводить до істотного зниження спроможності населення сплачувати за житлово-комунальні послуги та збільшення видатків державного бюджету на фінансування субсидій та пільг населенню на їх оплату.

РЕЗУЛЬТАТИ НАДАННЯ СУБСИДІЙ

У 2016р. за субсидіями для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулося 7 434,6 тис. домогосподарств, що на 25,5% більше, ніж у 2015р.²⁶ При цьому, на домогосподарства в містах припало 66,1% таких звернень.

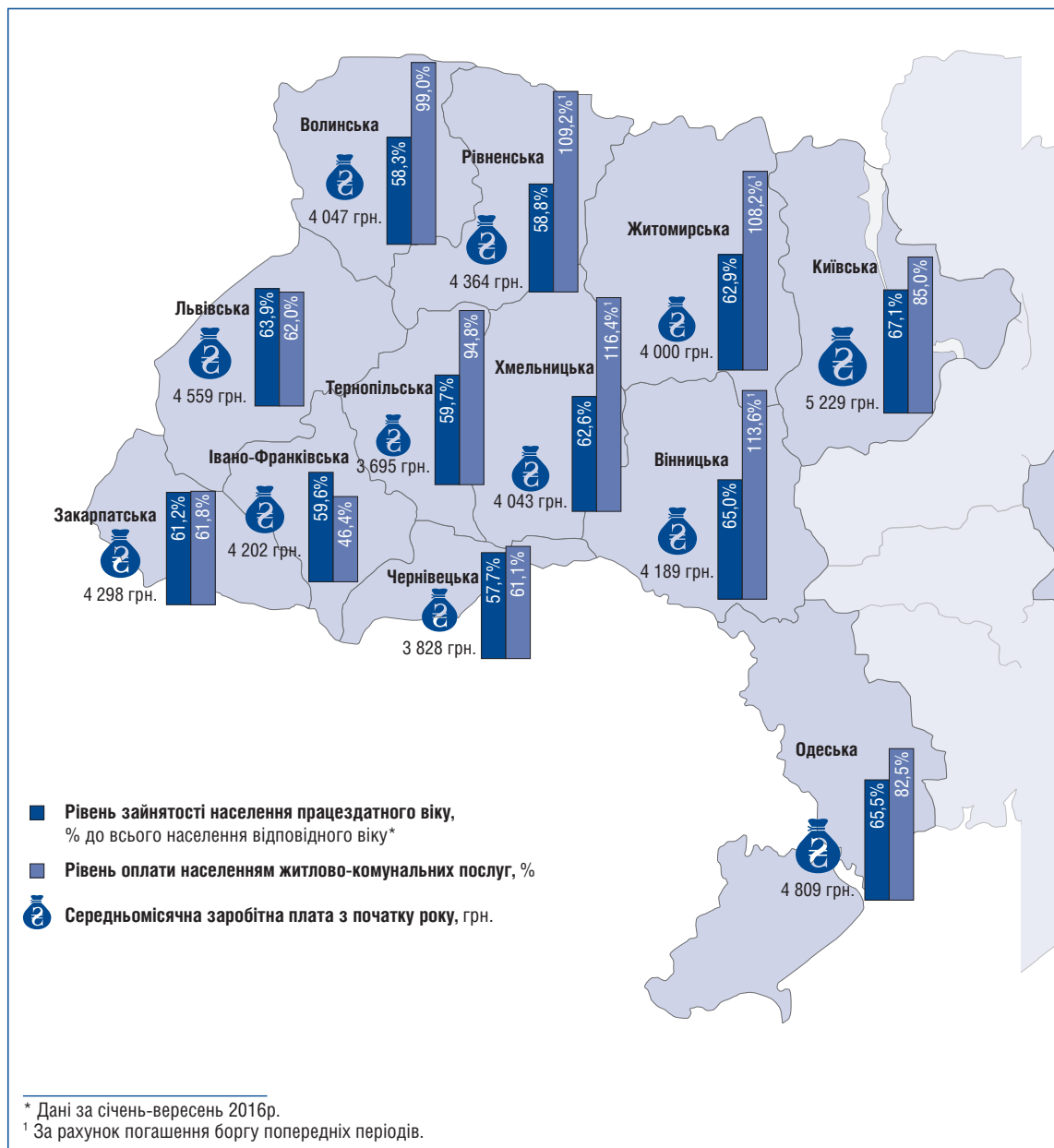
²⁴ Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 46/0/05.5вн-17 від 31 січня 2017р.

²⁵ Відповідно до даних Світового банку, у 2015р. ВВП на душу населення по ПКС в Україні становив \$7 939,6 (у 2015р. – \$8 665) (тоді як у Німеччині показник досяг \$48 041, Швеції – \$47 855, Франції – \$41 016, Італії – \$37 217). Джерело: The World Bank Data: GDP per capita PPP (current international \$). – World Bank, http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?name_desc=false&view=map.

Згідно зі Стратегією сталого розвитку “Україна – 2020”, Україна повинна досягти показника ВВП на душу населення за ПКС \$16 000, проте досягнення такого рівня у короткостроковій перспективі виглядає малоймовірним.

²⁶ Про надання населенню субсидій у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 28/0/05.5вн-16 від 20 січня 2017р.

Рівень зайнятості, середньомісячної заробітної плати та



оплати за надані житлово-комунальні послуги у 2016р.

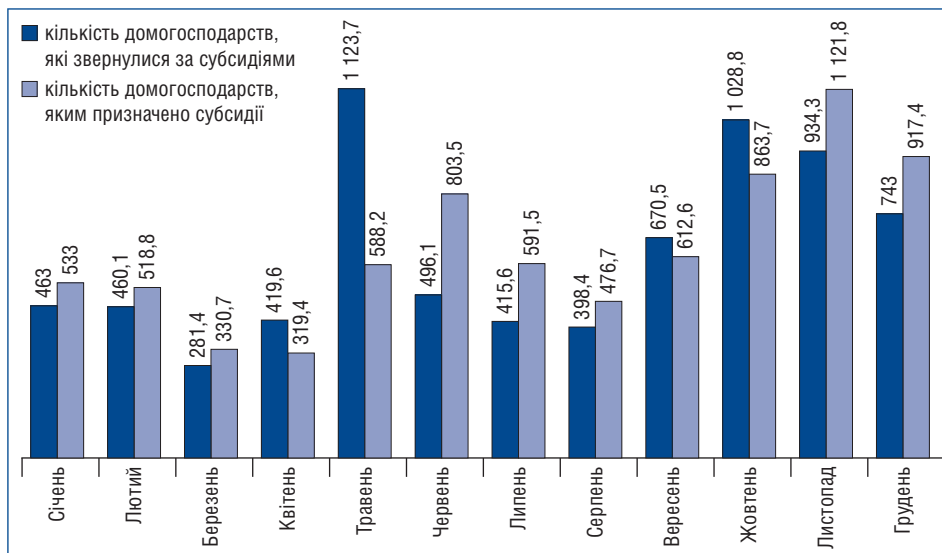


Із початку 2016р. було призначено субсидії 7 677,2 тис. домогосподарств (103,3% числа тих, які звернулися, враховуючи тих, які звернулися за субсидіями у 2015р., але призначено їм було лише у 2016р.), з них у містах – 5 184,8 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 2 492,4 тис. (діаграма “Надання населенню субсидій на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг у 2016р.”²⁷). Порівняно з 2015р., кількість таких домогосподарств збільшилася на 2 284,3 тис., або на 42,4%.

Серед областей найбільша кількість домогосподарств, яким було призначено субсидії залежно від кількості тих, що звернулися, припала на Миколаївську (148,5%), Рівненську (120,6%), Донецьку (118,1%), Тернопільську (116%), Луганську (114,9%), Дніпропетровську (112,8%), Івано-Франківську (111,9%), Полтавську (108,1%) та Харківську (106%). Разом з тим, меша кількість призначених субсидій, залежно від домогосподарств, що звернулися, припала на Чернівецьку (89,4%), Херсонську (93%), Київську (94,6%), Житомирську (90,7%) та Вінницьку (90,1%) області.

Загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг у 2016р., становила 5,7 млрд. грн. (у містах – 3,4 млрд. грн., у сільській місцевості – 2,3 млрд. грн.)²⁸. Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у грудні 2016р. збільшився, порівняно з груднем 2015р., на 25,1% і склав 1 364,5 грн.

Надання населенню субсидій на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг у 2016р., тис. домогосподарств

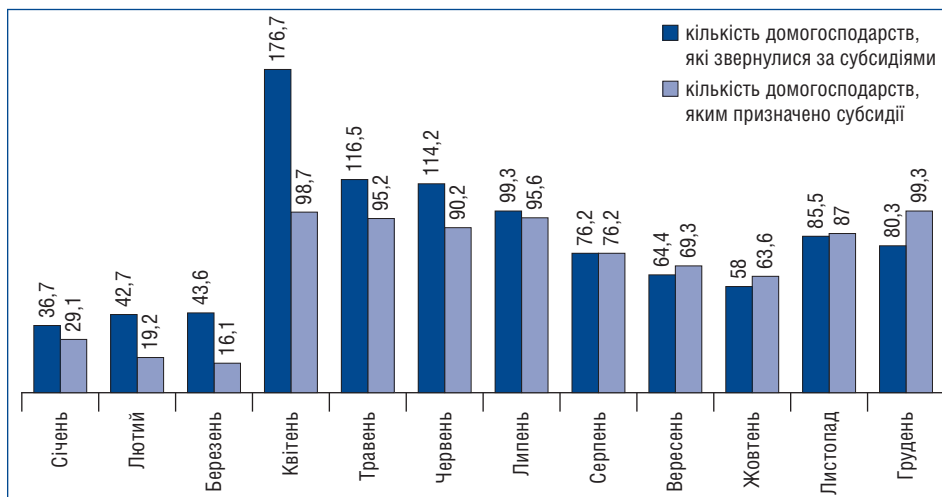


²⁷ Про надання населенню субсидій у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 28/0/05.5вн-16 від 20 січня 2017р..

²⁸ Зазначимо, що у 2015р. загальна сума субсидій склала 2 345,9 млн. грн.: у містах – 1 438,3 млн. грн. та у сільській місцевості – 907,6 млн. грн.

Також, у 2016р. 839,5 тис. домогосподарствам (84,4% з числа тих, що звернулися) було призначено субсидії готівкою на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, з них у містах – 169,3 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 670,2 тис. (діаграма “Надання населенню субсидій на відшкодування витрат на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у 2016р.”²⁹).

Надання населенню субсидій на відшкодування витрат на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у 2016р., тис. домогосподарств



У 2016р. загальна сума призначених субсидій на відшкодування витрат на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива становила **1 579,5 млн. грн.** (у містах – 335,8 млн. грн., у сільській місцевості – 1 243,7 млн. грн.), **тоді як у 2015р. – 862,2 млн. грн.** (у містах – 180,6 млн. грн., у сільській місцевості – 681,6 млн. грн.). Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у грудні 2016р., порівняно з 2015р., збільшився на 48,2% і становив 2 145,9 грн.

Субсидія на житлово-комунальні послуги призначається, виходячи з розміру середньомісячного сукупного доходу особи, а для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива – виходячи з річного доходу осіб за попередній календарний рік. Якщо субсидія призначається у I кварталі року, середньомісячний сукупний дохід визначається за перші три квартали попереднього року, в інших випадках – за попередній календарний рік. **Дохід, який враховують під час оформлення субсидії, включає³⁰:** (I) заробітну плату,

²⁹ Про надання населенню субсидій у грудні 2016 року. – Експрес-випуск Державної служби статистики України № 28/0/05.5вн-16 від 20 січня 2017р., <http://www.ukrstat.gov.ua>.

³⁰ Все, що нужно знать о субсидиях: у кого заберут, что изменилось и сколько заплатят. – Finance UA, 13 вересня 2016р., <http://news.finance.ua/ru/news/-/384382/vse-chto-nuzhno-znat-o-subsidiyah-u-kogo-zaberut-chto-izmenilos-i-skolko-zaplatyat>.

надбавки і премії; (2) стипендії, пенсію, соціальну допомогу (крім тієї частини допомоги при народженні дитини, яка виплачується одноразово); (3) доходи від підприємницької діяльності та іншої незалежної професійної діяльності; (4) допомогу по безробіттю; (5) доходи від здачі житлової площі в оренду; (6) натуральну оплату праці; (7) грошове забезпечення військовослужбовців; (8) регресні виплати³¹; (9) отримані аліменти; (10) доходи від ведення особистого сільського господарства, земельних ділянок, наданих для городництва і випасання худоби, земельних паїв; (11) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (лікарняний); (12) інші доходи, які підлягають оподаткуванню. **Під час нарахування субсидії не враховується:** (1) дохід від банківського депозиту; (2) дохід члена сім'ї, що прописаний у квартирі, але не проживає в ній (це потрібно вказати при заповненні декларації).

Разом з тим, громадянин, якому призначено субсидію, зобов'язаний протягом місяця проінформувати управління праці та соціального захисту населення, якщо відбулася зміна у складі зареєстрованих у житловому приміщенні осіб (орендарі – про осіб, які фактично проживають), їх соціального статусу, переліку отримуваних житлово-комунальних послуг, умов їх надання, виконавців житлово-комунальних послуг, купівлі товарів або оплати послуг, що перевищує 50 тис. грн.

Зазначимо, що з початку 2016р. Міністерство фінансів розпочало верифікацію одержувачів соціальних виплат, у т.ч. і субсидій. Найпоширенішим видом порушень під час подання документів на отримання субсидій – приховування субсидіантом покупки на суму від 50 тис. грн.³², на другому місці – отримання допомоги за фіктивними документами, зокрема тисячі офіційно безробітних (отримують допомогу) виявляються працевлаштованими.

Також, на початку 2016р. Президент підписав Закон України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України”, згідно з яким Міністерство фінансів отримало доступ до банківської таємниці для перевірки інформації про одержувачів субсидій, пільг, пенсій. Фактично, банківська таємниця була скасована.

Оскільки надання субсидії залежать від рівня доходів, то його зростання невинно впливатиме на кількість субсидіантів, а саме на їх зменшення. Так, **можна передбачити, що зростання мінімальної заробітної плати до 3 200 грн. призведе до:** (1) скорочення загальної кількості домогосподарств, яким буде призначена субсидія; (2) перерахунку субсидій.

Подати заяву на отримання субсидії має право будь-яка сім'я. Для цього необхідно принести/відправити поштою/подати в електронній формі (з використанням засобів телекомунікаційних систем з використанням електронного цифрового підпису) до районного управління соціального захисту заяву та заповнену декларацію. У разі отримання надісланих з використанням засобів телекомунікаційних

³¹ Регресна виплата – щомісячна грошова компенсація за втрачене здоров'я на виробництві. Виплачується відділеннями фонду страхування від нещасних випадків. Розраховується на основі завданої шкоди здоров'ю працівника і його середньої зарплати на момент звернення.

³² Порушників у міністерстві легко викривають: у державних реєстрах фіксується інформація про покупку землі або нерухомості на суму від 50 тис. грн.

систем заяви та декларації, у яких відсутній електронний цифровий підпис громадянина, субсидія розраховується лише після підпису зазначених документів у місячний строк. У разі непідписання заяви і декларації у зазначений строк, заява та декларація подаються заново. **Отримати субсидію може і сім'я, яка орендує житло. Для цього разом з перерахованими документами необхідно надати копію договору оренди.** Декларація про доходи та заява на отримання субсидії оформлюється на прізвище орендаря.

Субсидія нараховується на соціальну норму житла та соціальні нормативи споживання. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014р. №409” №317 від 27 квітня 2016р., з 1 травня 2016р. частково було зменшено соціальні норми споживання на газ та опалення, а також переглянуто коригуючі коефіцієнти (таблиця “Соціальні норми житла та соціальні нормативи користування житлово-комунальних послуг для надання житлових субсидій та пільг”).

Соціальні норми житла та соціальні нормативи користування житлово-комунальних послуг для надання житлових субсидій та пільг	
Норма житла	13,65 м²/особу + 35,22 м²/сім'ю
Споживання природного газу:	
➤ на опалення	5,5 м³/м² площі x коригуючий коефіцієнт (в опалювальний період)
➤ за наявності газової плити у разі відсутності централізованого гарячого водопостачання та газового нагрівача	7,1 м³/особу
➤ за наявності газової плити, газового водонагрівача та централізованого водопостачання	14 м³/особу
Водопостачання	
➤ постачання холодної води	4 м³/особу (за відсутності централізованого постачання гарячої води)
Споживання електричної енергії	
➤ на опалення	65 кВт-год./м² площі x коригуючий коефіцієнт (в опалювальний період)
➤ у будинках, не обладнаних стаціонарними електроплитами	120 кВт-год./сім'ю з 1 особи + 30 кВт-год./кожного наступного члена сім'ї (за відсутності централізованого постачання гарячої води та газового водонагрівача) 90 кВт-год./сім'ю з 1 особи + 30 кВт-год./кожного наступного члена сім'ї (не більше 210 кВт-год.)
➤ у будинках, обладнаних стаціонарними електроплитами	150 кВт-год./сім'ю з 1 особи + 30 кВт-год./кожного наступного члена сім'ї
Вивезення побутових відходів	0,4167 м³/особу
Коригуючий коефіцієнт для розрахунку розміру витрат електроенергії, природного газу та інших видів палива для потреби опалення (м.Київ):	
➤ для 1-2 поверхових будівель – 1,043; ➤ для будівель 3 і більше поверхів – 0,608.	
Коригуючий коефіцієнт для розрахунку розміру витрат теплової енергії на потреби централізованого опалення (м.Київ):	
➤ для 1-4 поверхових будівель – 0,608; ➤ для будівель 5 і більше поверхів – 0,410.	

Зазначимо, що у 2017р. соціальні нормативи ще скоротяться, що призведе до зменшення споживання населенням води, газу, електроенергії та тепла, або ж українці вимушені будуть платити більше. Так, згідно з **Постановою Кабінету Міністрів “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014р. №409” №51 від 6 лютого 2017р. були зменшені соціальні норми споживання**³³:

- газу з 5,5 до 5 м³/м² опалювальної площі;
- теплової енергії для централізованого опалення абонентами, житлові будинки яких обладнані будинковими або квартирними приладами обліку: з 0,0548 Гкал/м² до 0,0431 Гкал/м² опалювальної площі у місяць в опалювальний період;
- електричної енергії для індивідуального опалення з 65 кВт-год./м² до 51 кВт-год./м² опалювальної площі.

Цікаво, що скорочення норм споживання на цьому не зупиниться. Так, **Уряд розглядає можливість зменшення соціальної норми споживання газу до 4 м³/м² у 2019р.**³⁴

Система субсидій, яка сьогодні діє в Україні, на жаль, не виконує головного завдання – стимулювання населення до енергозбереження. Діюча система субсидій, забезпечивши людину компенсацією плати за комунальні послуги, не мотивує заощаджувати. **Одним із дієвих шляхів вирішення проблеми можна вважати монетизацію субсидій,** яка на сьогодні має два сценарії: на рівні теплокомуненерго та на рівні домогосподарств. Перший сценарій передбачає монетизацію тільки залишків, другий – повністю всієї суми субсидій. Критерієм для вибору моделі має стати відповідність основним цілям – підвищення рівня енергоефективності та забезпечення платіжної дисципліни населення, а також легкість реалізації та адміністрування. У планах Уряду затвердити до кінця опалювального сезону 2016-2017рр. дієву модель монетизації і закріпити її на законодавчому рівні. Передбачається, що кошти, які держава виділяє на субсидію для конкретної сім'ї, будуть переводити на карту “Ощадбанку” (енергетичні картки). Цією картою потрібно буде розраховуватися за надані комунальні послуги. Якщо сім'я заощадить (використовує менше газу, гарячої води тощо, ніж передбачено нормами споживання), решту грошей їй видадуть готівкою. Під кінець опалювального сезону гроші, які залишилися на картці, людина може монетизувати – зняти та витратити на власний розсуд. Кошти можуть бути витрачені на утеплення власної будівлі, заміну вікон тощо.

Відтак, із метою запобігання підвищення до критичного рівня соціальної напруги під час переходу на ринкові ціни, для споживачів електричної енергії та природного газу необхідно невідкладно вдосконалити систему надання субсидій малозабезпеченим громадянам.

³³ Зазначені соціальні нормативи тепло-, газо- і електропостачання почнуть діяти з 1 травня 2017р.

³⁴ Кабмин рассматривает возможность уменьшения соцнормы потребления газа до 4 куб. м на 1 кв. м в 2019г. – Интерфакс-Украина, 16 января 2017г., <http://interfax.com.ua/news/economic/396760.html>.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” №319 від 27 квітня 2016р.

Постановою вносяться зміни до Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995р. №848, а саме:

- у разі призначення субсидії, пільги з оплати житлово-комунальних послуг та придбання твердого палива і скрапленого газу особам, які зареєстровані (фактично проживають) у житловому приміщенні (будинку), у період її отримання не нараховуються;
- субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг призначається з місяця звернення за її призначенням до дати закінчення опалювального сезону, але не більше ніж на 12 місяців (на неопалювальний сезон – з 1 травня по 30 вересня та на опалювальний сезон – з 1 жовтня по 30 квітня);
- заява та декларація можуть подаватися в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису;
- субсидія на наступний період надається за особистим зверненням наступній категорії осіб:
 - орендарям житлового приміщення (будинку)³⁵;
 - особам, які отримували субсидію на придбання твердого палива та скрапленого газу в попередньому році;
 - особам, яким субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг протягом опалювального сезону становила “0” грн.
- субсидія для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива і відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг надається на календарний рік.

Після закінчення опалювального сезону:

- частина невикористаної субсидії на оплату послуг з централізованого опалення (теплопостачання) повертається виробником/виконавцем таких послуг до бюджету в повному обсязі на підставі акта звіряння, складеного разом із структурним підрозділом з питань соціального захисту населення;
- частина невикористаної суми субсидії на оплату послуг індивідуального опалення (теплопостачання), що еквівалентна вартості (станом на 1 травня нового неопалювального сезону) 100 м³ природного газу або вартості 150 кВт·год. електричної енергії (у разі використання природного газу/електричної енергії для індивідуального опалення), зараховується виконавцем/виробником як оплата послуг, у т.ч. обов’язкової частки платіжне домогосподарства, на наступні розрахункові періоди;

³⁵ Для орендарів житлового приміщення (будинку) при призначенні субсидії також враховується строк дії договору (субсидія призначається з місяця звернення до дати закінчення опалювального сезону, але не більше ніж на 12 місяців, та до кінця місяця, в якому закінчується строк дії договору оренди) та за умови, якщо орендарю нараховується плата за житлово-комунальні послуги.

- частина невикористаної суми субсидії на оплату послуг індивідуального опалення, крім коштів, що залишаються на рахунках домогосподарства, повертаються виробником/виконавцем таких послуг до бюджету на підставі акта зв'язання, складеного разом із структурним підрозділом з питань соціального захисту населення.

Крім того, Постановою уточнено порядок врахування доходів для призначення житлової субсидії, зокрема, збільшений умовний розмір доходу, який враховується для працездатних осіб (2 прожиткових мінімуми для працездатних осіб), середньомісячний дохід яких протягом періоду, за який визначається сукупний дохід, менший від прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Правил користування електричною енергією для населення” №591 від 23 серпня 2016р.

Зміни стосуються удосконалення процедурних питань, попереджень щодо відключення, договорів про купівлю/продаж електричної енергії за “зеленим” тарифом. Зокрема, уточнено, що для укладення договору про користування електричною енергією побутовий споживач звертається до електропостачальника з письмовою заявою та пред'являє оригінали таких документів: (1) паспорт; (2) реєстраційний номер облікової картки платника податків; (3) документ, що підтверджує право власності чи користування на об'єкт споживача або права власності чи користування на земельну ділянку (на період будівництва об'єкта споживача).

Електропостачальник протягом 10 робочих днів з дня подання побутовим споживачем заяви та пакета документів готує у двох примірниках проект договору, підписує та надає його особисто чи надсилає поштою побутовому споживачу або його представнику для ознайомлення та підписання. Побутовий споживач або його представник протягом 10 робочих днів повертає енергопостачальнику один примірник підписаного договору.

Змінами деталізовано процедуру зняття засобів обліку та визначення показів на початок та кінець розрахункового періоду, яким є календарний місяць. Окрім цього, уточнено порядок розрахунків за електричну енергію, зокрема вимоги до оформлення платіжних документів. **Оплата спожитої електричної енергії може здійснюватися за:**

- розрахунковими книжками;
- платіжними документами, які виписуються енергопостачальником;
- картою попередньої оплати.

Порядок і форма оплати спожитої електричної енергії визначаються у договорі.

У платіжному документі електропостачальником зазначається: номер особового рахунка; адреса об'єкта; призначення платежу; період, за який проводиться розрахунок; значення попередніх та поточних показів засобу обліку (багатофункціонального/зонного засобу обліку за його наявності); дата зняття фактичних показів засобу обліку (у разі проведення розрахунків за платіжними документами, які виписуються електропостачальником); обсяг спожитої електричної енергії; тарифи; розмір наданих пільг та житлових субсидій; сума до оплати.

Переглянуто процедуру відключення за наявну прострочену заборгованість за спожиту електроенергію, а також процедуру відновлення електропостачання.

Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання надання субсидій для відшкодування витрат на оплату послуги з централізованого опалення (теплопостачання) та послуг з газо-, електропостачання для індивідуального опалення” №534 від 23 серпня 2016р.

Постановою визначається механізм розрахунку та повернення до бюджету невикористаних сум субсидії для відшкодування витрат на оплату послуги з централізованого опалення, послуг з газо- та електропостачання для індивідуального опалення (субсидія), що перевищують вартість (станом на 1 травня нового неопалювального сезону) 100 м³ природного газу або вартість 150 кВт-год. електроенергії (у разі використання природного газу/електричної енергії для індивідуального опалення).

Розрахунок невикористаних сум субсидії проводиться виробниками/виконавцями послуг з централізованого опалення, газо- та електропостачання у разі використання природного газу/електричної енергії для індивідуального опалення станом на 1 травня нового неопалювального сезону за особовим рахунком споживача-громадянина, якому призначено субсидію на опалювальний сезон, що закінчився.

Розрахунок невикористаної суми субсидії проводиться надавачем послуг у разі, коли на особовому рахунку одержувача субсидії станом на 1 травня нового неопалювального сезону, а також станом на 1 травня 2016р. обліковується переплата за послугу.

Загальний обсяг невикористаних сум субсидій, що підлягає поверненню до бюджету, визначається кожним надавачем послуг шляхом додавання невикористаних сум субсидії за опалювальний сезон за особовими рахунками всіх одержувачів субсидії.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива” №635 від 8 вересня 2016р.

Постанова уточнює порядок обчислення сукупного доходу для призначення населенню житлових субсидій, а також механізм подання заяви та декларації в електронній формі. **Пропонується:**

- не враховувати до сукупного доходу під час призначення субсидії вартість безоплатно отриманих санаторно-курортних путівок, протезно-ортопедичних виробів, засобів реабілітації, сум, які виплачуються в порядку відшкодування шкоди, заподіяної працівникові за ушкодження його здоров'я, що пов'язане з виконанням ним трудових обов'язків;
- уточнити порядок автоматичного призначення субсидії громадянам на наступний період, а також дії особи в разі незгоди з рішенням про автоматичне призначення субсидії. Зокрема особа, яка не згодна з рішенням про

проведення розрахунку субсидії на наступний період та має додаткові обставини, які безпосередньо впливають на визначення розміру сукупного доходу за попередній період, повідомляє про це структурний підрозділ з питань соціального захисту та подає відповідні підтверджуючі документи для проведення перерахунку субсидії в межах строку призначення.

Передбачається можливість подання заяви та декларації з використанням електронного підпису із застосуванням електронної системи ідентифікації, що використовує базу клієнтських даних банків.

ВИСНОВКИ

Населення України упродовж багатьох років сплачувало за надані житлово-комунальні послуги, а саме газопостачання, централізоване опалення та водопостачання, значно вищу ціну за ту, що ми маємо сьогодні. Попри те, що населення сплачувало за рахунками меншу вартість за надані послуги, решту продавці-монополісти отримували з державного бюджету у вигляді дотацій. Разом з тим, ці кошти могли б йти на підвищення соціальних стандартів та рівня заробітних плат населення.

З 2014р. НКРЕКП почала активно працювати над вирішенням цього питання, послідовно виконуючи умови Коаліційної угоди в частині вирівнювання цін для різних категорій споживачів з метою ліквідації перехресного субсидіювання. Аналіз тарифів на житлово-комунальні послуги дає змогу зробити висновок, що їх рівень дедалі більше наближається до європейського. Разом з тим, процес підвищення тарифів повинен супроводжуватися ретельним аналізом соціально-економічних наслідків, а також одночасним проведенням реформ, які дозволять витратити кошти споживачів ефективно та за призначенням.

Повний перехід України на ринкову модель ціноутворення неминуче призводить до зростання роздрібних цін на природний газ, електроенергію та теплову енергію і тому є підтвердження – результати 2016 року. Водночас, зважаючи на доволі високі тарифи та низький рівень доходів населення, зростання перших призводить до зниження добробуту громадян та накопичення заборгованості зі сплати за житлово-комунальні послуги, яка на кінець 2016р. перевищила 20 млрд. грн.

Зростання тарифів на житлово-комунальні послуги поряд з низьким рівнем доходів більшої частини населення України призводить до збільшення відрахувань на субсидії. Зокрема, у 2016р. за субсидіями на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулось на 25,5% домогосподарств більше, ніж у 2015р. Сьогодні субсидія нараховується на соціальну норму житла та соціальні нормативи споживання, разом з тим така схема не стимулює українців до економного споживання енергоресурсів. У найближчому майбутньому вкрай необхідним є проведення монетизації субсидій, що сприятиме зацікавленості громадян зекономлені кошти спрямовувати на енергоефективні заходи, а з тим і скорочувати рівень споживання енергоресурсів.

2016 рік, як і попередні два роки, виявився непростим для української енергетики та пов'язаних з нею секторів економіки. Разом з тим, минулий рік став знаковим для України, і країна змогла досягти чималих успіхів, продовживши реформувати енергетичний сектор відповідно до зобов'язань, взятих при приєднанні до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

Серед однозначних успіхів минулого року слід виокремити:

- 1. відмову країни від закупівель природного газу з РФ: 25 листопада 2016р. виповнився рік, як НАК “Нафтогаз України” припинила закупівлі природного газу з Росії, що призвело до усунення газової залежності України від країни-агресора.** Протягом 2016р. Україна здійснювала імпорту природного газу винятково із західного напрямку – зі Словаччини, Польщі та Угорщини – обсяг якого склав 11,078 млрд. м³. Відмова від закупівлі російського газу зумовила скорочення як імпорту (на 32,7%, порівняно з 2015р.) природного газу, так і його споживання;
- 2. скорочення загального рівня споживання природного газу – на 4,1% (до 32,361 млрд. м³), порівняно з 2015р.** Разом з тим, подальше скорочення споживання ресурсу має відбуватися з урахуванням технологічної перебудови економіки, надаючи пріоритет стимулюванню розвитку високотехнологічного виробництва на противагу сприянню розвитку енергоємних галузей;
- 3. активізацію співробітництва з найбільшими газовими трейдерами ЄС, а саме укладання 24 листопада 2016р. трьох договорів на транспортування та зберігання природного газу в українських ПСГ з *Engie*, *DufEnergy Trading SA* та *TrailStone Energy LLC*.** Підписання цих договорів дозволяє компаніям самостійно постачати газ в Україну з можливістю подальших прямих продажів українським трейдерам і споживачам, а у довгостроковій перспективі – дає “зелене світло” до перетворення ПСГ на Заході України на один з європейських газових хабів, що вплине на підвищення енергетичної безпеки і України, і Європи;
- 4. збільшення обсягу транзиту природного газу територією України на 22,5% (на 15,121 млрд. м³) – до 82,2 млрд. м³,** що засвідчило надійність вітчизняної ГТС попри негативну інформаційну кампанію, що проводиться російською стороною. Можна стверджувати, що у 2017р. обсяги транзиту будуть на рівні 2016р. або навіть дещо вищими, оскільки за перші два місяці 2017р. було протранспортовано природного газу на 30% більше, порівняно з відповідним періодом 2016р.;
- 5. продовження процесу лібералізації вітчизняного газового ринку,** що був розпочатий наприкінці 2015р. Після набуття чинності Законом України “Про ринок природного газу”, купівлею імпортного палива активно зайнялись

українські приватні компанії. Так, імпорту природного газу НАК “Нафтогаз України” у 2016р. склав 8,2 млрд. м³ (73,9% загального обсягу), інші компанії імпортували – 2,9 млрд. м³ (26,1%). Це свідчить про позитивні результати реформи, яка має на меті зробити ринок природного газу більш відкритим і конкурентоспроможним;

6. прийняття 23 листопада 2016р. Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу”, яким запропоновано знизити з 1 січня 2017р. ставки рентної плати на видобуток нафти і газового конденсату. Передбачається, що зниження ренти в короткостроковій перспективі дозволить зупинити падіння видобутку нафти, а в середньостроковій – забезпечити його зростання;
7. поетапний перехід на випуск бензинів та дизельного палива стандарту Євро-4 та Євро-5 українськими виробниками – Шебелинським ГПЗ та Кременчуцьким НПЗ. Перехід на випуск продукції з високими якісними показниками дозволить у подальшому значно розширити ринок збуту;
8. зниження частки закупівель СЯП у російської компанії АТ “ТВЭЛ”, довівши її у 2016р. до 69,27%. Минулого року Україна продовжила згорати співпрацю з компанією, однак, оскільки технологією виробництва тепловиділяючих збірок для реакторів типу ВВЕР володіють тільки АТ “ТВЭЛ” і *Westinghouse*, співпраця з першою щодо постачання СЯП продовжиться. Разом з тим, частка СЯП компанії *Westinghouse* у загальних закупівлях (у вартісному вимірі) у 2016р. сягнула майже 30% (у 2015р. – 5%);
9. збільшення генерації електроенергії ГЕС на 43%, порівняно з 2015р. Це свідчить про підвищення ефективності використання енергії води у виробництві електроенергії. Позитивним також стало прийняття у липні 2016р. Програми розвитку гідроенергетики на період до 2026р., реалізація якої дозволить підвищити частку гідроенергетики в загальній структурі виробництва електроенергії до 15,5%;
10. збільшення на 2,8% (до 40,864 млн. т) рівня видобутку вугілля. Хоча й незначне, але зростання видобутку вугілля стало можливим завдяки частковому відновленню роботи ряду шахт у зоні АТО і вивезенню продукції з непідконтрольної території;
11. схвалення 13 липня 2016р. Концепції впровадження механізмів стабільного фінансування заходів з енергоефективності (створення Фонду енергоефективності). Загальний принцип роботи Фонду полягатиме в наданні коштів для компенсації витрат на термомодернізацію будівель за затвердженими проектами. Питання енергоефективності та ощадливого використання енергоресурсів стало одним з найбільш актуальних для країни від початку військової агресії на Сході України. Перспективною у цьому напрямі стала програма “теплі кредити”. Від початку дії програми було видано близько 164 тис. кредитів на суму 2,7 млрд. грн., а оформити такі кредити змогли 214 тис. сімей;

12. **ухвалення ряду важливих законодавчих ініціатив**, а саме: законів “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг” та “Про внесення змін до статті 12 Закону України “Про ринок природного газу” (скасування норми про створення постачальниками страхового запасу природного газу в обсязі 50% обсягу поставки наступного місяця), проекту Закону України про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо упорядкування системи надходження та використання коштів із рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату), а також проектів законів “Про ринок електричної енергії України” та “Про внесення змін до Закону України “Про теплопостачання” щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії”, що були прийняті в першому читанні 22 вересня 2016р. **Імплементація норм прийнятих законів та подальше прийняття законопроектів позитивно вплине на процес реформування енергетичного сектору України.**

Однак, попри ряд очевидних здобутків, минулий рік відзначився рядом втрачених можливостей:

1. **у частині підвищення рівня власного видобутку 2016 рік не приніс очікуваних результатів:** попри зниження для приватних компаній з 1 січня 2016р. рентних ставок з 55% до 29% та з 28% до 14% залежно від глибини свердловини, зростання склало лише 0,5% (підвищившись до 19,987 млрд. м³), порівняно з 2015р.;
2. **скорочення обсягів видобутку нафти та залежність від імпорту нафтопродуктів (частка імпорту складає 80%) стали основними негативними результатами роботи ринку нафти та нафтопродуктів у 2016р.** Минулого року Україна скоротила обсяг видобутку нафти і газового конденсату до 2,237 млн. т (на 7,5%, порівняно з 2015р.), у т.ч. нафти – 1,597 млн. т (на 9,8%). Незадовільний стан корпоративного управління найбільшої компанії-видобувача нафти, неналежний рівень інвестування в обслуговування, модернізацію обладнання та буріння нових свердловин призвели до невтішних результатів;
3. **попри збільшення рівня потужностей (введено в експлуатацію 120,6 МВт нових потужностей), частка виробництва електроенергії з ВДЕ залишилася на рівні 2015р. – 1%.** Відсутність чітких правил процедур та високі тарифи на підключення установок, що працюють на ВДЕ, до загальної енергетичної мережі, а також нестабільність законодавства (відсутність гарантій для інвесторів) не дають можливості використати повною мірою потенціал, яким сьогодні володіє Україна;
4. **не дивлячись на затвердження у березні 2016р. нової методики розрахунку оптової ринкової ціни електричної енергії**, де вартість вугілля формується на основі ціни (індекс API2) на біржових торгах у Роттердамі, **яка мала б позбавити Україну проблем з накопичення необхідної кількості вугілля для проходження опалювального сезону, а також забезпечити диверсифікацію поставок антрацитових марок вугілля, тим самим знизивши**

залежність від його поставок з непідконтрольних Україні територій, досягти поставленої мети не вдалося. Сьогодні Україна залишається залежною від закупівель вугілля в ОРДЛО, свідченням чого стала вугільна блокада на початку 2017р.;

5. як і у 2015р., найбільш “болючим” питанням стало підвищення рівня тарифів майже у 2 рази на житлово-комунальні послуги. Найбільше підвищення припало на централізоване опалення (на 88%) та електроенергію (на 60%). Зростання цін – один зі способів реформування енергетичного сектору країни. Разом з тим, вони повинні встановлюватися залежно від здатності населення сплачувати за отриманий ресурс;
6. підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги минулого року призвело до підвищення заборгованості за спожиті послуги, яка на кінець 2016р. перевищила 20 млрд. грн. Зниження спроможності населення сплачувати за житлово-комунальні послуги призвело до збільшення відрахувань з державного бюджету на субсидії, за якими звернулося на 25,5% більше, порівняно з 2015р. Разом з тим, діюча система субсидій не є дієвою, оскільки не стимулює населення економніше споживати енергетичні ресурси.

Досвід попередніх двох років засвідчує започаткування Україною глибоких ринкових перетворень, необхідність в яких виникла досить давно. Так, Україна не повинна зупинятися на досягнутому та має продовжувати удосконалювати державну політику у сфері енергетики.

Серед основних цілей і завдань на 2017р. залишаються:

- (1) прийняття законів “Про ринок електричної енергії України”, “Про енергетичну ефективність будівель”, “Про комерційний облік комунальних послуг”;
- (2) затвердження оновленої Енергетичної стратегії України до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність (проект якої було розглянуто 14 грудня 2016р. на засіданні Керівного комітету з питань координації роботи з підготовки проекту оновленої Енергетичної стратегії України до 2035 року);
- (3) гарантування енергетичної незалежності України у спосіб створення стратегічного запасу вугілля з урахуванням потреб теплової генерації (вже сьогодні генеруючим компаніям слід замислитися над формуванням запасів вугілля на складах ТЕС і ТЕЦ, укладаючи міжнародні контракти на імпорт цього палива, природного газу на базі вітчизняних ПСГ, нафти та нафтопродуктів за 90-денним стандартом);
- (4) прискорення реалізації проектів з модернізації української ГТС за підтримки міжнародних фінансових інститутів і її трансформація, відповідно до принципів і вимог Третього енергетичного пакета;
- (5) подальше співробітництво України з найбільшими газовими трейдерами ЄС у частині транспортування та зберігання природного газу в українських ПСГ. Прихід в Україну європейських постачальників газу

дає можливість залучити європейську культуру бізнесу та практики, які змушують змінюватися і українських гравців. Ефективність такого співробітництва може сприяти створенню хабу – спеціалізованого газорозподільного центру, який є міжнародним майданчиком для торгівлі газом. У цьому аспекті, Україні вкрай важливо вивчити європейський досвід створення хабів і врахувати ключові фактори, що визначають успіх їх розвитку;

- (6) удосконалення підзаконних нормативно-правових актів для забезпечення ефективного функціонування ринку природного газу в частині покращення системи оподаткування видобутку вуглеводнів в Україні;
- (7) завершення впровадження програми корпоративного управління НАК “Нафтогаз України” з метою створення цілісної структури управління, незалежної від політичного впливу компанії;
- (8) подальша робота ПАТ “Укртрансгаз” та ДП НЕК “Укренерго” в частині інтеграції українських енергетичних мереж з *ENTSO-G* (газ) та *ENTSO-E* (електроенергія). Мета інтеграції – приведення нормативно-правової бази енергетичних ринків України до європейської з урахуванням впровадження принципів *acquis communautaire*, що дозволить підвищити рівень енергетичної безпеки та сприятиме розвитку конкурентних ринків;
- (9) стимулювання розвитку ВДЕ шляхом застосовування механізмів регуляторної та стимулюючої державної політики для впровадження технологій використання ВДЕ, які мають конкурентні переваги, порівняно з тими технологіями, що базуються на використанні викопних видів палив, а також розроблення та впровадження грошово-кредитних і податкових механізмів стимулювання використання ВДЕ приватними домогосподарствами¹;
- (10) подальша реалізація реформ у частині ощадливого використання енергоресурсів шляхом: здійснення заходів на державному та місцевому рівнях з енергозбереження та енергоефективності; підвищення енергоефективності в секторі виробництва і трансформації та постачання енергії, системах транспортування та розподілу теплової та електричної енергії, зниження рівня енергоємності в промисловості, скорочення енергоспоживання домогосподарствами та бюджетним сектором;
- (11) монетизація субсидій на подальше відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг малозабезпеченій категорії громадян.

У 2017р. енергетичний сектор України має розвиватися, орієнтуючись на впровадження заходів з енергоефективності та енергозбереження та розвиток і традиційного сектору енергетики, і відновлювальних джерел енергії. У своїх рішеннях та кроках країна має керуватися не лише тенденціями сьогодення, але й діяти на випередження.

¹ Оскільки Україна взяла курс на декарбонізацію вітчизняної економіки, ратифікувавши 14 липня 2016р. Паризьку угоду, розвиток “зеленої” генерації для країни – це не тільки виконання зобов’язань України перед ЄС, але й поліпшення екології та внесок в енергетичну безпеку.

ЕНЕРГЕТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ПІДСУМКИ 2016 РОКУ

Видавництво “Заповіт”

01011, Київ, вул. Панаса Мирного, 7-а, офіс 9.
e-mail: zapovit@gmail.com